

УДК 338.2

**Бачинська/Якушевіч М.В., к.п.н., викладач кафедри цифрових,
освітніх та соціо-економічних технологій
Вольська А.О., к.е.н., доц., доцент кафедри
публічного управління, менеджменту та інклюзивної економіки
НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»**

Питання української економіки в баченні сучасної молоді

Вивчення впливу молоді на економіку та, водночас, вплив сучасної економіки на молодь є актуальним та стратегічним дослідницьким завданням. Сучасна Однією з ключових тенденцій є активна участь молоді в технологічних інноваціях [1]. Зрозуміло, що сучасні молоді люди, які відзеркалюють еру цифрових технологій, проявляють себе в потенційних інноваціях. Вони впроваджують новаторські ідеї, розробляють технологічні рішення та створюють продукти, що перетворюють економічний ландшафт. Також варто звернути увагу на підприємницьку активність серед молоді, яка стає не лише способом реалізації себе, але й найбільшим чинником для розвитку сучасної економіки. Молоді підприємці відзначаються високою енергією, креативністю та вмінням визначати й використовувати перспективні ринкові ніші. Вони не лише створюють нові робочі місця, але й формують інноваційні бізнес-моделі, що змінюють структуру та динаміку економіки. Крім того, сучасна глобалізація відкриває нові можливості для молоді, яка здатна оперативнo адаптуватися до міжнародних реалій. Молодь залучається до міжнародних проєктів, обмінюється ідеями та досвідом, що сприяє створенню глобального економічного середовища. Також стартап проєкти молодих підприємців мають можливість взаємодії з міжнародними інвесторами та ринками, що сприяє їх швидкому зростанню та розвитку. При цьому варто зазначити те, що сучасна економіка чинить й свій вплив на молодь через зміни на ринку праці. Зростання штучного інтелекту та автоматизація можуть створювати як виклики, так і можливості для молоді. ~~При цьому значимість~~ варто віднести можливостям сучасної фахової освіти в кар'єрному успіху молоді. Також курси та тренінги допомагають молодим людям набути нових навичок, які відповідають потребам ринку праці. Важливо щоб освіта співвідносилась з вимогами, які висуває випускникам ринок праці.

Основна частина навчання варто аби відносились не просто теоретичним знанням, а зосереджувалась на їх практичному застосуванні. Невідповідність виникає в тім, що роботодавці хочуть бачити спеціалістів, які в досконалості володіють не тільки в теорії, а й блискуче показують себе в практиці. Тобто головним фактором у прийомі на роботу є наявність хоча б малого практичного досвіду. В результаті цього, випускникам приходится вчитися впродовж роботи або шукати інші праці.

Тому, можливість набуття нових навичок та адаптація до змін залишаються ключовими завданнями для молодого покоління, особливо в умовах швидких технологічних зрушень.

Проте, вважаємо за потрібне зазначити, що сучасна економіка покликана вирішувати й рівень безробіття серед молодих людей.

Із значимих причин непрацевздатності молодого населення можемо виділити: неузгодженість між кількістю людей, готовими працювати та кількістю реальних робочих місць; незбалансованість обсягу пропозиції робочої сили; слабе регулювання ринку державою; невідповідність між професійною кваліфікацією молодих працівників та сучасними запитами наймачів, через поширення зацікавленості молоддю вузькою низкою професій; проблеми через невизначеність професії (проблеми якості профорієнтації); невідповідність надаваної навчальними закладами освіти вимогам потенційних роботодавців; наслідки демографічних, структурних, організаційних диспропорцій в межах цілої країни [3; 4].

Розуміємо, що подолання безробіття можливе при регульованій економічній та військово-політичній стабільності в державі. Також важливо аби держава була зацікавленою з приводу вирішення та усунення питання безробіття не лише серед молоді, а й всього працевздатного населення країни.

Молодь і сучасна економіка перебувають у тісній взаємозалежності, вибудовуючи взаємовигідні відносини. Молодь формує економічні тенденції через технологічні інновації та підприємницьку активність, водночас адаптуючись до викликів глобальної економіки. Разом з тим, зазначимо, що на сьогодні проблема безробіття серед української молоді є на часі, адже спостерігається незбалансованість між підготовкою фахівців та їх затребуваністю ринком праці, тому державі необхідно проводити активну політику щодо зменшення безробіття. Пріоритетні завдання, які стоять перед державою, це, перш за все, створення умов для достатньої реалізації молодого покоління: збільшення робочих місць; можливості працевлаштування саме молоді (студентів, котрі навчаються, прагнуть працювати); якісна профорієнтація (надання державою консультацій, щодо можливостей працевлаштування для молоді, надання відповідних профорієнтаційних послуг); можливість отримання якісних освітніх послуг (доступне навчання у закладах вищої освіти, організація та проведення різноманітних курсів професійної підготовки, перепідготовки, підвищення кваліфікації); організація та фінансування громадських робіт, підприємницької діяльності;

прийняття законів та соціальних проектів для допомоги безробітним з метою професійної орієнтації та працевлаштування. А також важливим, на наш погляд, є просвітницька діяльність серед молоді представниками нашої влади з приводу роз'яснення молодому поколінню переваг та перспектив праці на нашому українському ринку праці, а не в міграційних країнах, незважаючи на те, що наше молоде покоління стикнулося з життєдіяльністю й планування свого майбутнього в умовах військового сьогодення.

Список використаних джерел:

1. Гладких Д. Державне регулювання економіки за допомогою ціноутворюючих факторів. *Економіка України*. 2001. № 1. С. 47-51.
2. Економічні підсумки та перспективи України: прогрес, регрес чи статус-кво? [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.icps.com.ua/ekonomichni-pidsumky-ta-perspektyvy-ukrayiny-prohres-rehres-chy-status-kvo/>.
3. Раковська О.А. Соціальні орієнтири молоді: тенденції, проблеми, перспективи. В-сто: Знання, 2000. 158 с.
4. Тенденції та перспективи розвитку економіки ХХІ століття очима молоді : матеріали ІІІ Міжвузів. студент. наук. конф., Харків, 21 трав. 2019 р. / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди ; [редкол.: І. Ф. Прокопенко (голов. ред.) та ін.]. Харків : ХНПУ, 2019. 139 с.

Бенедичук А.О., магістрантка, гр. ЕПМ-22, 1 к., ФБСО
Науковий керівник: Мельник Т.Ю., доцент кафедри
фінансів та цифрової економіки, к.е.н., доц.
Державний університет «Житомирська Політехніка»

Оптимізація управління основними засобами за допомогою сучасних програмних рішень в умовах цифровізації

У сучасних умовах цифрової трансформації бізнесу ефективне управління основними засобами набуває особливого значення. Впровадження інноваційних технологій, автоматизація облікових процесів та цифрова аналітика відкривають нові можливості для оптимізації використання, обліку та контролю основних засобів підприємства, що дозволяє не лише знизити витрати, а й підвищити продуктивність, забезпечити прозорість управлінських рішень і адаптацію до змін зовнішнього середовища.

Застосування спеціалізованого програмного забезпечення для ведення бухгалтерського обліку основних засобів передбачає внесення та обробку первинних даних у відповідних документах, реєстрацію господарських операцій у спеціальних журналах, а також формування необхідної звітності на основі даних облікової системи. Це можуть бути як фінансові, так і управлінські звіти. Основною перевагою таких програм є можливість їх адаптації до специфіки діяльності окремого підприємства, що дозволяє ефективніше здійснювати управління.

До 2017 року чимало українських підприємств різних форм власності для управління основними засобами використовували програмне забезпечення російського походження, зокрема продукти лінійки «1С». Однак, згідно з Указом Президента України №133/2017, яким було введено в дію рішення Ради національної безпеки і оборони від 28 квітня 2017 року «Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)», використання таких продуктів було офіційно заборонено [3].

Хоча дія Указу формально не поширювалася на приватний сектор, ситуація докорінно змінилася після початку повномасштабного вторгнення росії в Україну 24 лютого 2022 року. У відповідь на агресію, переважна більшість українських приватних компаній прийняла принципову позицію – повністю відмовилася від використання ворожого програмного забезпечення, переорієнтувавшись на вітчизняні або західні альтернативи для ефективного та безпечного управління основними засобами.

До програмних продуктів українського походження, які наразі активно використовуються для обліку та управління основними засобами, належать [2]:

- MASTER: Бухгалтерія – потужна бухгалтерська система, яка забезпечує комплексне ведення обліку основних засобів. Програма охоплює всі етапи життєвого циклу ОЗ – від надходження та введення в експлуатацію до етапу списання. Включає функції нарахування та перерахунку амортизації, проведення інвентаризації, переоцінки, модернізації. Має зручні звіти та тісну інтеграцію з іншими бухгалтерськими модулями;

2. М.Е.Дос – хоч основна функція цієї програми електронний документообіг і подання звітності до державних органів, вона має модулі, які дозволяють інтегрувати дані з бухгалтерських систем, зокрема щодо основних засобів. Завдяки цій інтеграції можна забезпечити правильну податкову і фінансову звітність щодо ОЗ, автоматизувати обмін первинними документами;

3. Dilovod – онлайн-сервіс для малого та середнього бізнесу, що надає зручний інтерфейс для ведення обліку основних засобів. Підтримує функції реєстрації, ведення карток обліку, автоматичний розрахунок амортизації, створення супровідної документації. Інтуїтивний інтерфейс робить програму доступною для підприємців без глибоких бухгалтерських знань;

4. iFin – платформа, яка спеціалізується на електронній звітності та інтегрується з бухгалтерськими системами. Для обліку основних засобів використовує взаємодію з іншими програмними продуктами, зокрема обліковими системами клієнтів. Завдяки цьому можлива автоматизація обміну даними та формування звітності на основі актуальної інформації про ОЗ;

5. Дебет Плюс – програмний комплекс, що орієнтований на комплексний бухгалтерський облік для підприємств різного масштабу. Окремий модуль обліку основних засобів забезпечує реєстрацію, облік, амортизацію, переоцінку, інвентаризацію та списання. Відзначається високою гнучкістю налаштувань та відповідністю українським стандартам бухгалтерського обліку;

6. SMARTFIN.UA – онлайн-платформа для автоматизації бухгалтерського обліку з фокусом на малі та середні підприємства. Має функціонал для обліку основних засобів, який включає в себе облік руху, нарахування амортизації, формування відповідних звітів. Працює в хмарі, що дозволяє доступ до системи з будь-якого пристрою;

7. BOOKKEEPER – хмарна система бухгалтерського обліку, орієнтована на підприємців та малий бізнес. Пропонує модуль для обліку необоротних активів, що включає ведення інвентарних карток,

розрахунок амортизації за різними методами, генерацію первинних документів та звітів. Платформа зручна для користувачів без спеціалізованої бухгалтерської освіти.

Ці програми розроблені з урахуванням українського законодавства та потреб сучасного бізнесу, що робить їх надійними інструментами для обліку та управління основними засобами.

У контексті цифрової трансформації бізнесу та імплементації сучасних систем управління, все більше сучасних українських підприємств звертають свою увагу на програмні продукти щодо обліку та управління основними засобами від провідних іноземних розробників, серед яких популярними є наступні [1]:

- SAP Business One / SAP S/4HANA – це глобальні ERP-рішення від компанії SAP, які охоплюють усі аспекти управління підприємством, зокрема облік основних засобів. Системи забезпечують повний життєвий цикл ОЗ: процес введення в експлуатацію, амортизацію, переоцінку, модернізацію, списання. Інтеграція з фінансами, аналітикою, управлінням активами та проектами дозволяє ефективно управляти витратами, прогнозувати знос і приймати стратегічні рішення на основі даних;

- Microsoft Dynamics 365 – модульна ERP/CRM-платформа, яка дозволяє гнучко налаштувати облік основних засобів у поєднанні з іншими бізнес-процесами. Система підтримує облік надходження, переміщення, модернізації, амортизації та списання основних засобів з можливістю інтеграції з модулями фінансів, закупівель, логістики;

- Oracle E-Business Suite – комплексне корпоративне рішення з високим рівнем кастомізації, що дозволяє адаптувати облік основних засобів до специфіки бізнесу. Програма включає можливість детального планування витрат, ведення інвентаризації, нарахування амортизації різними методами, управління ремонтами та модернізаціями;

- Odoo – відкрите рішення з модульною архітектурою, де модуль управління основними засобами дозволяє вести облік активів, автоматично нараховувати амортизацію, генерувати документацію та інтегрувати облік із бухгалтерією. Odoo вирізняється гнучкістю у налаштуванні завдяки відкритому коду, можливістю швидкої адаптації під потреби бізнесу та відносною доступністю у порівнянні з традиційними ERP-системами.

Одним із ключових критеріїв при виборі програмного забезпечення виступає його вартість, що розглядається у контексті співвідношення з очікуваною економічною ефективністю від його використання для підприємства.

Перехід на українське програмне забезпечення для бухгалтерського обліку – це складний і тривалий процес, який вимагає послідовних кроків. Перенесення даних, інтеграція з внутрішніми бізнес-процесами, а також навчання персоналу можуть зайняти від кількох місяців до року. Проте такий підхід є стратегічно правильним для компаній, що дбають про свою інформаційну безпеку, репутацію та прагнуть інтегруватися в глобальний економічний простір. Українські ІТ-компанії вже активно адаптують свої рішення до міжнародних стандартів та потреб сучасного бізнесу.

В умовах стрімкої цифрової трансформації та зростання вимог до ефективності бізнес-процесів, вибір нового програмного забезпечення для обліку та управління основними засобами стає стратегічно важливим рішенням для підприємств. Відмова від застарілих або небезпечних технологій, зокрема російського походження, стимулювала розвиток українських ІТ-продуктів і водночас відкрила шлях до впровадження передових іноземних систем. Сучасні українські та іноземні програмні рішення надають широкі можливості для автоматизації, аналітики, інтеграції та гнучкого налаштування, що дозволяє підприємствам різних масштабів не лише ефективно обліковувати основні засоби, а й стратегічно керувати ними, підвищуючи конкурентоспроможність у цифрову епоху.

Список використаних джерел:

1. Кривецький І. Альтернатива програмному забезпеченню 1С в Україні: огляд українських та іноземних аналогів. URL: <https://www.oneservice-consulting.com/alternatyva-1c-v-ukraini-ogljad-ukrainskyh-ta-inozemnyh-analogiv>.

2. Переходимо на українське: 7 програм для бухгалтерського обліку на заміну російському ПЗ. URL: <https://finacademy.net/ua/materials/article/perehodimo-na-ukrayinske>.

3. Указ Президента України Про рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій) №133/2017 від 15.05.2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/133/2017#Text>.

УДК 33.330.3

Білоус П.В., магістр, 5 курс, гр. УФЕБм-24-1, ЕК
Науковий керівник: Перепелюкова О.В., професор кафедри економічної
кібернетики та управління економічною безпекою
Харківський національний університет радіоелектроніки

Інновації в освіті як засіб переходу суспільства та економіки до шостого технологічного укладу

Протягом останніх 20 років світ переживає великі зміни. Багато з них були зумовлені кризами, які породили відкриття в галузях космічної техніки, телекомунікацій, робототехніки та обчислювальної техніки. Усе це притаманно поняттю "технологічний уклад".

Зазначені вище технології стосуються п'ятого технологічного укладу. Щодо того, чи настав час шостого технологічного укладу, думки експертів розрізняються. Хтось вважає, що він розпочнеться за десять років, маючи акцент на управлінні економікою та державою. Хтось вважає, що суспільство вже поступово входить до шостого технологічного укладу [1].

П'ятий технологічний уклад характеризується вищим рівнем розвитку технологій, де ключовими виробничими ресурсами стали інформація та знання. Він слугує матеріально-технічною базою для переходу людства до нової фази цивілізаційного розвитку — інформаційного або постіндустріального суспільства [2].

Сучасний етап розвитку цивілізації, з огляду на досягнення науково-технічного прогресу, поступово переходить до формування шостого технологічного укладу. Цей етап характеризується активним впровадженням когнітивних, соціогуманітарних та освітніх технологій, а також нанобіотехнологій, що знаходять застосування у харчовій промисловості, медицині та фармацевтиці. Основою цих технологій є досягнення молекулярної хімії, біології та генної інженерії. Крім того, важливу роль відіграють системи штучного інтелекту, квантові та цифрові технології, глобальні інформаційні мережі, інтегровані високошвидкісні транспортні системи, а також інноваційні джерела та методи отримання енергії. Отже, шостий технологічний уклад визначає перспективи високотехнологічного розвитку країн у майбутньому.

На даний час в Україні спостерігається розвиток у напрямку штучного інтелекту. Ринок інформаційних технологій висуває більше вакансій і робить вимогливішими співбесіди, майбутні працівники проходять довготривалі стажування. Перед цим можуть отримувати підготовку на спеціальних курсах, після яких може бути запропоновано працевлаштування.

Для переходу України до шостого технологічного укладу необхідно зробити ряд змін, пов'язаних із інноваціями в освіті. Будь-яка освіта готує людину до життя в суспільстві. Навчаючись у різних закладах освіти змалечку, людина вчиться контактувати та розв'язувати свої проблеми різними шляхами. Людина соціалізується в різних колективах, отримує поштовх для реалізації свого потенціалу, вчиться бути гнучкою й адаптуватися до змін, яких в житті буде багато.

В Україні спостерігається тенденція до знецінення значущості освіти: багато хто вступає до університетів не заради знань, а задля формального отримання диплому. У результаті диплом перестає бути показником професійної компетентності, що знижує його цінність в очах більшості роботодавців. Багато абітурієнтів, якщо й обирають навчатися, то віддають перевагу здобути освіту за кордоном. Введення в Україні військового стану посилює цю проблему.

Це відбувається через те, що недостатньо відчужена якість викладання. Через це студенти можуть не відвідувати заняття, а, як наслідок цього, викладачі можуть втратити мотивацію докладати зусилля в своїй роботі. Іноді неякісне викладання є наслідком невисокої оплати праці. Окрім цього, студенти тривалий час навчаються та виконують завдання, які не мають нічого спільного з тим, що чекатиме їх на роботі.

Рішенням цієї проблеми можуть стати такі зміни:

- виконання завдань студентами, які є релевантними вимогам майбутніх роботодавців для обраної професії;
- переважання практики над теорією, не навантажувати великими лекціями, робити акцент саме на практичних завданнях;
- відповідність запитам сучасного ринку праці – випускник має відповідати вимогам роботодавців і з легкістю знаходити роботу;
- технологізація освіти – використання технологій (інтерактивні тренажери, системи автоперевірки завдань, тести, комунікаційні чати, дашборди курсу) для збільшення продуктивності навчання.

Також важливо зрозуміти, яких кваліфікованих кадрів необхідно підготувати для шостого технологічного укладу, де вони зможуть здобути освіту та працювати згодом. Такими кадрами можуть виступати технологічні підприємці. Вони займаються розробкою та впровадженням передових технологій, відіграючи ключову роль у їх розвитку та комерціалізації. Вони активно застосовують штучний інтелект, сучасне програмне забезпечення, а також впроваджують інновації в промисловість, зокрема в

машинобудування та енергоощадні технології. Використовуючи новітні технологічні рішення у виробничих процесах, ці підприємці не лише створюють інновації, а й виступають рушіями їхнього виходу на ринок [3].

Отже, в Україні на цей час бракує кваліфікованих кадрів, які допоможуть перейти на шостий технологічний рівень. Але завдяки ряду заходів можна зробити суттєві зміни в освіті, здійснити підготовку фахівців у новій галузі, що наблизить країну до інноваційного розвитку.

Список використаних джерел:

1. Матанська А. О., Борисов М. Ю. Шостий технологічний уклад в сучасній світовій економіці. Добробут націй в умовах європейської інтеграції. Збірник наукових праць Десятої міжнародної науково-практичної конференції. *Одеса: Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова*, 2020. С. 81-82.
2. Чухно А. А., Леоненко П. М., Юхименко П. І. Інституціонально-інформаційна економіка. *Київ-Знання*. 2010. 687с.
3. Чистов С. М., Никифоров А. Є., Куценко Т. Ф. Державне регулювання економіки: Навч. Посібник. К.: КНЕУ, 2000. 316 с.

Білоус С.Р., магістрантка, 1 курс, гр. ЕПМ-22, ФБСО
Науковий керівник: Обіход С.В., к.е.н., доц.,
доцент кафедри фінансів та цифрової економіки,
Державний університет «Житомирська політехніка»

Сучасні технології як основа підвищення продуктивності праці на підприємствах

Підвищення продуктивності праці – запорука успіху у досягненні стійкого розвитку підприємства. Підтримка високого рівня цього показника дозволяє виробляти більше продукції чи послуг за той самий період, скорочувати витрати на виробництво та оптимізувати процеси. Ці заходи роблять підприємство конкурентоспроможнішим, забезпечуючи високу якість продукції або послуг за доступною ціною. Пройшовши шлях підвищення продуктивності праці, підприємство зможе надати співробітникам вищу заробітну плату і кращі умови роботи, а це означає, що кращі кадри будуть зацікавлені в роботі на ньому.

Значний внесок у розвиток теорії та практики управління продуктивністю праці, як: А. В. Герасименко [1], А. А. Греян [2], Л. С. Новіченко [3], І. І. Пасінович та І. Є. Старко [4], О. Б. Хоменко [5], А. Ю. Шахно, Н. Г. Кутова та А. А. Козир [6] та ін.

Продуктивність праці встановлює рівень якості життя всього суспільства. В даний час в Україні це одна з найважливіших проблем, тому що чим менше йде витрат на виробництво, тим вище стає продуктивність праці. Продуктивність праці – це основна оцінка результативності виробництва підприємства; це показник, який визначає ефективність праці людини, команди, чи всіх підлеглих для підприємства за певну одиницю часу (рік, півріччя, квартал, місяць, день, годину). Герасименко А. В. під продуктивністю праці пропонує розуміти економічну ефективність роботи, яка визначається кількістю продукції, яка виготовлена за одиницю часу чи кількістю часу, який необхідно витратити на виготовлення одиниці продукції [1, с. 23]. Греян А. А. під продуктивністю праці пропонує розуміти співвідношення обсягів випуску та обсягів ресурсів, які були витрачені на випуск, виражені в ідентичних одиницях виміру [2, с. 9]. Новіченко Л. С. доводить, що продуктивність праці – це показник результативності та ефективності використання трудових ресурсів, який розраховується як співвідношення кількості виготовленої продукції та витрат часу чи праці, які понесені для її виготовлення [3, с.23]. Пасінович І. І. та Старко І. Є. зазначають, що продуктивність праці є узагальнюючим показником, який, по-перше, відображає ефективність використання ресурсів у виробничому процесі, по-друге, демонструє взаємозв'язок між обсягом і якістю виготовленої продукції або наданих послуг та витратами ресурсів на їх створення, і, по-третє, дозволяє порівнювати результати виробничої діяльності на різних економічних рівнях [4, с. 7]. Хоменко О. Б. визначає продуктивність праці як показник, що характеризує ефективність використання робочого часу та ресурсів підприємства для досягнення запланованих цілей і виконання поставлених завдань. Іншими словами, продуктивність праці відображає співвідношення між обсягом отриманих результатів і витраченими ресурсами за певний проміжок часу [5, с.160]. Шахно А. Ю., Кутова Н. Г. та Козир А. А. переконані, що продуктивність праці характеризує ефективність використання людського капіталу підприємства в процесі створення товарів чи послуг [6, с. 227].

В Україні керівники підприємств активно шукають різноманітні шляхи підвищення продуктивності праці. Ключові чинники, що впливають на зростання цього показника, можна умовно поділити на три основні групи: матеріально-технічні, організаційні та соціально-економічні. Вирішальними напрямками зростання продуктивності праці є: розвиток та вдосконалення техніки та технології (закупівля сучасного обладнання та покращення старого); покращення організації виробництва праці (складання чіткого бізнес-плану, графіка); мінімізація витрат на збут продукції та її відвантаження; розробка індивідуального плану роботи кожного співробітника; створення комфортних умов праці; мотивація працівників (підвищення заробітної плати, премії, бонуси, надбавки, гнучкий графік); контроль за продуктивністю праці; оптимальне завантаження виробничої потужності; використання на підприємстві безвідходних та маловідходних технологій; підвищення компетентності працівників; економне використання сировини та матеріалів; робота однією командою однодумців; скорочення непродуктивних працівників.

До сучасних методів підвищення продуктивності праці на підприємстві належить:

- використання цифрових технологій: автоматизація виробничих процесів, використання систем управління виробництвом, моніторинг та аналітика виробничої діяльності дозволяють оптимізувати виробничі процеси та збільшити ефективність праці;
- підвищення кваліфікації персоналу: навчання співробітників новим технологіям та методам роботи, проведення тренінгів щодо підвищення професійних навичок допомагають покращити якість та швидкість виконання робіт;
- оптимізація робочих процесів: аналіз та оптимізація робочих процесів дозволяє виключити надлишкові операції, зменшити час на виконання завдань та підвищити продуктивність праці;
- мотивація персоналу: впровадження систем мотивації та заохочення співробітників за високі

результати роботи, створення комфортних умов праці та розвиток корпоративної культури сприяють збільшенню продуктивності праці;

- використання сучасного обладнання та технологій: оновлення виробничої бази, впровадження нових технологій та обладнання дозволяють збільшити продуктивність і якість продукції, що випускається.

Сучасні технології виступають каталізатором розвитку виробничих процесів, суттєво впливаючи на ефективність використання ресурсів та робочого часу. Використання штучного інтелекту, великих даних (Big Data), Інтернету речей (IoT), роботизованих систем і хмарних технологій дозволяє підприємствам здійснювати точний моніторинг процесів, прогнозувати результати діяльності, своєчасно виявляти проблемні ділянки та оперативно приймати управлінські рішення. Особливу роль у підвищенні продуктивності праці відіграє автоматизація рутинних операцій, що вивільняє час працівників для виконання завдань із вищою доданою вартістю. Зокрема, системи ERP (Enterprise Resource Planning) забезпечують інтеграцію ключових бізнес-процесів, що сприяє підвищенню узгодженості дій між підрозділами та скороченню витрат часу на обмін інформацією. Поширення технологій доповненої реальності (AR) та віртуальної реальності (VR) у навчанні персоналу дозволяє суттєво скоротити час адаптації нових співробітників та зменшити витрати на підготовку кадрів. Впровадження штучного інтелекту в обробку запитів клієнтів, аналіз виробничих даних та прогнозування попиту дозволяє значно оптимізувати операційну діяльність і водночас підвищити якість обслуговування споживачів.

Усі ці підходи відбито у концепції ощадливого виробництва. Концепція є ефективним методом підвищення продуктивності праці на підприємстві, який дозволяє використовувати ресурси більш ефективно, збільшувати ефективність виробництва та покращувати конкурентоспроможність компанії. Застосування концепції українських підприємствах стає дедалі популярнішим. Багато компаній усвідомили переваги цього підходу та активно впроваджують його на своїх виробничих майданчиках.

Найважливішим етапом оцінки та підвищення продуктивності праці є аналіз, який допомагає визначити ефективність використання підприємством трудових ресурсів та робочого часу. Збільшення обсягу виробництва, швидкі темпи розвитку, підвищення ефективності виробництва, в Україні можливе лише за використання на підприємствах основних (вирішальних) напрямів покращення продуктивності праці.

Таким чином можна зробити висновок, що зростання продуктивності праці дозволить нарощувати обсяги виробництва, знижувати собівартість продукції або виконуваних робіт, створювати всі необхідні умови для майбутнього розвитку економіки країни. Досвід зарубіжних компаній свідчить про те, що концепція ощадливого виробництва успішно застосовується на підприємствах різних галузей і сприяє підвищенню продуктивності та ефективності виробничих процесів. Концепція є найуспішнішим шляхом підвищення продуктивності праці, так як охоплює широкий набір ефективних інструментів. В цілому, ощадливе виробництво і підтримка держави відіграють ключову роль у розвитку українських підприємств та підвищенні їх конкурентоспроможності.

Список використаних джерел:

1. Герасименко А. В. Сучасний стан організації праці та підвищення її продуктивності для суб'єктів аграрного бізнесу [Електронний ресурс] / А. В. Герасименко // Підприємництво і торгівля. – 2023. – Вип. 35. – С. 21-29.
2. Греян А. А. Управління продуктивністю праці на підприємстві в сучасних умовах [Електронний ресурс] / А. А. Греян // Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». – 2022. – № 11. – С. 8-11.
3. Новіченко Л. С. Продуктивність праці: аналіз показників та резерви підвищення [Електронний ресурс] / Л. С. Новіченко // Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія : Економічні науки. – 2022. – № 3. – С. 21-28.
4. Пасінович І. І. Продуктивність праці: підходи до оцінювання в світлі сучасних глобальних викликів [Електронний ресурс] / І. І. Пасінович, І. Є. Старко // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Економічна. – 2020. – Вип. 98. – С. 6-17.
5. Хоменко О. Б. Продуктивність праці в іт-компаніях: поняття, способи оцінки та основні напрями її підвищення [Електронний ресурс] / О. Б. Хоменко // Economic synergy. – 2024. – Iss. 2. – С. 156-169.
6. Шахно А. Ю. Підвищення ефективності управління продуктивністю праці як чинник зростання конкурентоспроможності підприємства в кризових умовах [Електронний ресурс] / А. Ю. Шахно, Н. Г. Кутова, А. А. Козир // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2021. – № 1. – С. 226-232.

Конкурентний потенціал ринку стоматологічних послуг України

Трансформація та реформування вітчизняного медичної галузі створює фундаментальне підґрунтя та умови для конкурентного розвитку основних її складових. Ринок стоматологічних послуг є вагомим сегментом національної медичної індустрії. Основним завданням ринку стоматологічних послуг є комплексне задоволення потреб населення у стоматологічних послугах, надання якісного медичного обслуговування та підтримка стійкого функціонування профільних стоматологічних бізнес-організацій в умовах динамічності і невизначеності зовнішнього середовища. Окрім того, зазначений сектор виступає каталізатором інноваційного розвитку суміжних галузей. З огляду на це, стоматологічна сфера потребує постійного дослідження в умовах стрімкого розвитку прогресивних технологій, динамічності зовнішнього середовища, зміни законодавства, реформування сфери медичного обслуговування в Україні.

Сучасний ринок стоматологічних послуг включає не лише заклади охорони здоров'я, що безпосередньо надають стоматологічну допомогу, але й широкий спектр інших учасників – виробників стоматологічного обладнання, постачальників матеріалів, розробників стоматологічних технологій, професійні стоматологічні організації та, безумовно, споживачів цих послуг. З ринкової позиції ринок стоматологічних послуг розглядається як один із найбільш ринково орієнтованих секторів медичного обслуговування, що характеризується високою динамікою розвитку, активним впровадженням передових медичних технологій і використанням інноваційних підходів у лікуванні.

Вивчення конкурентного функціоналу ринку стоматологічних послуг України передбачає комплексний аналіз динаміки розвитку ринку, його сегментування, оцінювання сильних та слабких сторін, а також економічного потенціалу зростання. Конкурентний аналіз ринку стоматологічних послуг України відображає табл. 1:

Таблиця 1

Конкурентний аналіз ринку стоматологічних послуг України

№ з/п	Фактори / напрямки аналізу	Характеристика
1	Загальний стан ринку	Ринок стоматологічних послуг України поступово зростає. За даними профільних досліджень, щорічно обсяг ринку перевищує 10 млрд грн і демонструє позитивну динаміку в середньому 3-5% на рік.
2	Сегментування за формою власності	– комерційний сегмент стоматологічних послуг; – державний (некомерційний) сегмент.
3	Сегментування та формою ведення бізнесу	– приватні стоматологічні клініки (домінують у великих мегаполісах – Київ, Львів, Дніпропетровськ); – державні стоматологічні лікарні (втрачають ринкові позиції); – приватні стоматологічні практики; – стоматологічні мережі (знаходяться на стадії активного розвитку).
4	Сегментування та типом стоматологічних послуг	– терапевтична стоматологія, дитяча стоматологія, ортодонтія, хірургічна стоматологія, ортопедія, пародонтологія, косметична (естетична стоматологія).
5	Бар'єри для входу на ринок	– високі витрати на відкриття клінік (обладнання, оренда, ліцензування та сертифікація) – жорстке нормативно-правове та регуляторне середовище; – висока концентрація бізнесу у великих містах (мегаполісах).
6	Довгостроковий прогноз розвитку ринку	– відновлення та зростання у післявоєнний період; – зростання попиту на естетичні та високотехнологічні послуги; – розвиток стоматологічного франчайзингу та мережевих моделей бізнесу; – розвиток медичного туризму - залучення пацієнтів із країн ЄС, сусідніх держав (за умови стабілізації безпекової ситуації в Україні).

Конкурентний потенціал ринку стоматологічних послуг визначається його сильними та слабкими сторонами, зокрема рівнем техніко-технологічного оснащення кабінетів і стоматологічних клінік, рівнем кваліфікації персоналу, доступністю цін, ефективністю маркетингово-коунікаційних стратегій, а також здатністю адаптуватися до змін попиту та регуляторного середовища. Асиметрія розвитку конкурентного потенціалу ринку стоматологічних послуг України пов'язана із нерівномірним розподілом

інфраструктури, кадрових ресурсів та інвестицій у регіональному вимірі, диференціацією платоспроможності населення, а також нерівномірністю доступу до інноваційних технологій і сучасного медичного обладнання в міських та сільських районах.

Конкурентні переваги (сильні сторони) та виклики національного ринку стоматологічних послуг відображає рис. 2:

Рис. 1. Систематизація сильних сторін та викликів національного ринку стоматологічних послуг

Відтак, вітчизняний ринок стоматологічних послуг володіє значним потенціалом зростання у середньо- та довгостроковій перспективі. Ключовими передумовами розвитку виступають: зростання попиту на доступні та якісні стоматологічні послуги, відновлення ринку та його зростання у післявоєнний період запровадження сучасних технологій лікування, розвиток мережних форматів та можливість виходу на міжнародні ринки через формат медичного туризму. Водночас важливими умовами реалізації цього потенціалу залишаються безпекова ситуація в країні, стабілізація економічного розвитку, інвестиції в інфраструктуру, збереження та розвиток кадрового потенціалу.

Проведене дослідження дозволяє зробити висновок про значний конкурентний потенціал ринку стоматологічних послуг України, особливо в умовах подальшої цифрової трансформації, розвитку сервісу та впровадження сучасних медичних технологій. До ключових детермінант успішного функціонування суб'єктів ринку стоматологічних послуг слід віднести високий рівень якості обслуговування, професійну спеціалізацію, інноваційність підходів у лікуванні та обслуговуванні, ефективну маркетингову стратегію та адаптивність до змінних умов оточуючого середовища.

Список використаних джерел:

1. Гайда Ю.І. Сегментація ринку стоматологічних послуг в Україні за географічним принципом. Економічний аналіз: зб. наук. праць Тернопільський національний економічний університет. Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр ТНЕУ «Економічна думка». 2017. Том 27. № 1. С. 18-27.
2. Корнілова О.В. Сучасні тенденції розвитку ринку стоматологічних послуг в Україні. Розвиток методів управління та господарювання на транспорті. 2024. Вип. 2 (87), с. 136-147. <https://doi.org/10.31375/2226-1915-2024-2-136-147>.
3. Тенденції ринку стоматологічної галузі у 2024 році. URL: <https://biogentech.com.ua/blog/post/tendenciyi-rinku-stomatologichnoyi-galuzi-u-2024-roci>.

Гарафонов О., д.е.н., проф.
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана,
Жосан Г., к.е.н., доц.
Херсонський державний аграрно-економічний університет

Особливості цифрового покоління або як соціальні медіа формують споживчі звички молоді

У ХХІ столітті соціальні медіа стали не просто засобом комунікації, а й потужним інструментом впливу на мислення, стиль життя та споживчу поведінку. Особливо це стосується молоді, яка є найактивнішим користувачем цифрових платформ. Instagram, TikTok, YouTube, Telegram – це не лише джерела розваг, а й майданчики, де формуються брендові уподобання, довіра до товарів та спонтанні покупки. Згідно з дослідженнями Forbes і HubSpot, понад 70% молодих споживачів ухвалюють рішення про покупку, спираючись на рекомендації, побачені у соціальних мережах.

Молодь є візуально орієнтованою аудиторією. Це означає, що оформлення контенту відіграє ключову роль у сприйнятті бренду. Компанії активно використовують інструменти контент-маркетингу: кольорову стилістику, естетичні фото, відео розпакування, рілси з гумором чи емоційним підтекстом. Наприклад, косметичний бренд Rhode публікує фото засобів поруч із їжею, формуючи «смачні» асоціації й підштовхуючи до імпульсивної покупки.

Утворення спільнот навколо бренду є ще одним ефективним засобом формування лояльності. Український бренд жіночого одягу CHER'17 створив закриту групу CHEER Community, яка дарує клієнтам відчуття ексклюзивності й належності до клубу обраних. Це підсилює емоційний зв'язок із брендом і збільшує частоту покупок.

Інфлюенсери стали своєрідними «консультантами» для сучасної молоді. Якщо раніше молоді люди орієнтувались на думку друзів чи родини, то сьогодні вагомими стали рекомендації блогерів. За даними Forbes, 74% споживачів купували товар, тому що його рекомендував інфлюенсер, а 7 з 10 споживачів довіряють їм на рівні з близькими людьми. Особливо ефективною є співпраця з мікроінфлюенсерами – користувачами, які мають до 100 тисяч підписників. Їхній контент менш комерційний, а рекомендації сприймаються автентично. Покоління Z, що зростало в середовищі цифрових технологій, формує свої споживчі звички саме під впливом таких думок. Бажання «бути як улюблений блогер» підштовхує молодь до купівлі товарів, які вони бачать у постах, сторіс або відеооглядах.

User Generated Content (UGC) – контент, створений споживачами, – має особливе значення. Молоді люди більше довіряють звичайним користувачам, ніж офіційним рекламним кампаніям. Відгуки, фото «до/після», відеоогляди, коментарі в соцмережах – усе це має вирішальне значення для остаточного рішення про покупку. Понад 79% користувачів заявляють, що контент, створений іншими споживачами, впливає на їхню поведінку. Це пояснюється бажанням мати підтвердження якості товару від «реальних» людей, а не від брендів. Відео розпакування, щирі емоції під час використання товару, гарне пакування – все це викликає емоційну реакцію і бажання «теж спробувати».

Соціальні медіа впливають не лише на раціональний вибір, але й на підсвідомі реакції. Молодь, порівнюючи себе з ідеальними образами в Instagram чи TikTok, відчуває тиск відповідати стандартам. Це породжує бажання купувати «модні» речі, косметику, гаджети. У таких випадках покупка виступає засобом підвищення самооцінки, способом бути прийнятим у групі, елементом самовираження. Бренди активно використовують ці особливості, застосовуючи таргетовану рекламу, яка апелює до емоцій, болей та бажань молоді. Це дозволяє їм не просто продавати товар, а пропонувати рішення – бути кращими, модними, успішними.

Соціальні медіа стали головним фактором впливу на споживчі звички молоді. Через естетику, психологію вподобань, довіру до інфлюенсерів і силу UGC формується нова модель поведінки покупця. Молодь більше не реагує на класичну рекламу – вона довіряє щирості, емоціям і досвіду свого цифрового кола. Для маркетологів це означає необхідність адаптації до нової парадигми спілкування з клієнтами, заснованої на взаємодії, залученні та емоційному резонансі..

Список використаних джерел:

1. Clark, R. C., & Mayer, R. E. (2016). E-learning and the science of instruction: Proven guidelines for consumers and designers of multimedia learning. John Wiley & Sons.
2. Bergmann, J., & Sams, A. (2018). Flipped learning: Gateway to student engagement. ISTE.
3. Thomas, J. W. (2020). A review of research on project-based learning. Buck Institute for Education.
4. Kolb, D. A. (2021). Experiential learning: Experience as the source of learning and development. Prentice Hall.

5. Merchant, Z., Goetz, E. T., Cifuentes, L., Keeney-Kennicutt, W., & Davis, T. J. (2019). Effectiveness of virtual reality-based instruction on students' learning outcomes in K-12 and higher education: A meta-analysis. *Computers & Education*, 70, pp. 29-40.

6. Стаднійчук, Р. (2024). Роль цифрових технологій у підвищенні ефективності механізмів реалізації публічної політики управління соціальними конфліктами в Україні. *Вісник Хмельницького національного університету. Серія: Економічні науки*, 326 (1), с. 183-188.

7. Yankovoi, R., Stadniichuk, R., Zhosan, H., Garafonova, O., Biriukov, I. Innovative transformation of a financial institution in the context of digitalisation and its impact on social conflict management *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice* This link is disabled., 2024, 2(55), pp. 75-88. DOI: 10.55643/fcaptp.2.55.2024.4386

Ткачук В.О., к.е.н., доц., доцент кафедри фінансів та цифрової економіки,
Горкуша С.В., студ., 4 курс, гр. ЕК-5, ФБСО
Державний університет «Житомирська політехніка»

Подолання цифрових інфраструктурних і навчкових розривів в національній економіці

Використання цифрових інструментів і програм невинно зростає, і вони можуть задовольнити низку потреб у культурній інформації. Оскільки такі інструменти, як портали, стрімінгові сервіси, онлайн-платформи, онлайн-бази даних, онлайн-магазини та ін. для потенційних споживачів культурних продуктів і послуг, набувають все більшого поширення, вони можуть посприяти посиленню залученості користувачів у галузь культурних індустрій, кращій підтримці інтересу поза відвідуванням закладів культури і мистецтва та як наслідок посилити загальнокультурний розвиток. Однак більша залежність від цифрових інструментів потенційно може збільшити розбіжності між тими, хто має навички та доступ до цифрових інструментів, і тими, хто їх не має.

І в Міністерстві цифрової трансформації України (далі – Мінцифри), і у Національній комісії, що здійснює державне регулювання у сферах електронних комунікацій, радіочастотного спектра та надання послуг поштового зв'язку (далі – НКЕК) подолання цифрового розриву називають одним з ключових пріоритетів. Для цього вже було реалізовано та продовжує вживатися низка відповідних заходів, зокрема (рис. 1) [1, с. 6]:

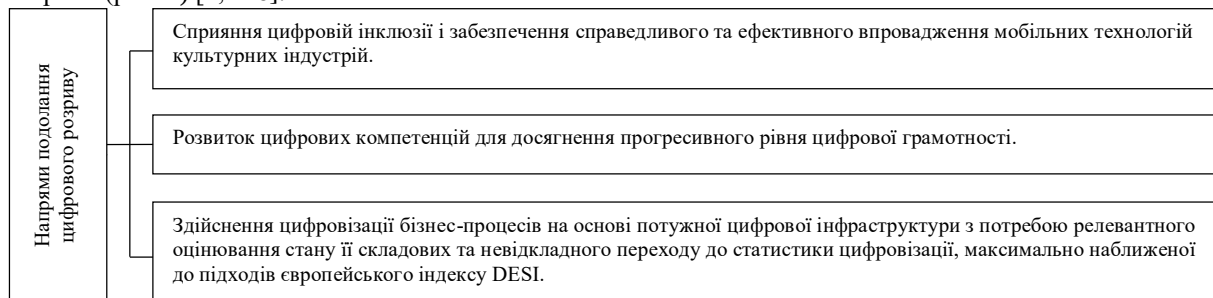

Рис. 1. Ключові напрями подолання цифрового розриву в економіці України

В контексті практик, що працюють на перетині цифрової інклюзії та культурних індустрій, важливим є висвітлення ключових пропозиції щодо сприяння цифровій інклюзії і забезпечення справедливого та ефективного впровадження мобільних технологій культурних індустрій. По-перше, системи культурних індустрій повинні прийняти стратегію мобільних культурних практик, що базується на цифровій інклюзії, яка визнає рівень доступу їхньої спільноти до пристроїв та підключення до Інтернету та підтримує потенційних реципієнтів у початковому та постійному використанні технологій.

Цифрова інклюзія стосується діяльності, необхідної для забезпечення справедливого доступу до інформаційно-комунікаційних технологій (далі – ІКТ) і їх використання, включаючи: доступні високошвидкісні інтернет-послуги; пристрої з підтримкою Інтернет; доступ до навчання цифровій грамотності; якісну технічну підтримку; застосунки та онлайн-контент, призначені для забезпечення і заохочення самодостатності, участі та співпраці. Інклюзивні цифрові стратегії впровадження системи культурних індустрій також мають підтримувати користувачів у використанні ними цифрових технологій на всіх рівнях і повинні включати навчання цифровим навичкам, особливо для тих, хто нещодавно впровадив технології, або тих, хто може мати пристрої з обмеженими можливостями.

Користувачам також може знадобитися допомога з налаштуванням облікових записів електронної пошти та реєстрації на порталі. У цьому контексті актуалізується поняття цифрової грамотності, що визначається як «система когнітивних, соціальних і технічних навичок, які гарантують якісне існування людини в інформаційному середовищі». До комплексу її складників відносять: комп'ютерну грамотність; інформаційну грамотність; компетентне користування соціальними медіа.

Таким чином, стратегія цифрової інклюзії культурних індустрій в Україні має базуватися на комплексі заходів, спрямованих на подолання цифрового розриву, а саме: сприяти процесу підвищення цифрової грамотності потенційних споживачів культурного продукту/послуги; створювати спеціалізовані застосунки та онлайн-контент, відповідно до специфіки видів діяльності, що охоплює кожна культурна індустрія; надавати користувачам постійну підтримку та ін.

Підвищення рівня цифрових компетентностей для використання потенціалу ІКТ є ключовим пріоритетом стратегії Європи 2020 року. Її основна ініціатива «Цифрова програма для Європи» спрямована на досягнення цієї мети. Низький рівень цифрової грамотності та навичок вважається

недопустимим для громадян цифрового суспільства та цифрової економіки загалом. Вона також стримує мультиплікативний ефект, який характерний для ІКТ. Великий потенціал ІКТ може бути використаний за допомогою добре функціонуючого доброчесного циклу діяльності. Привабливий контент та послуги повинні бути доступними в оперативному та безмежному інтернет-середовищі. Це стимулює попит на більш високу швидкість і пропускну спроможність, що, в свою чергу, створює справу бізнесу для інвестицій у швидші мережі. В свою чергу розгортання та запуск більш швидких мереж відкриває шлях до інноваційних сервісів, що використовують більш високі швидкості.

У практиці ЄС «Key competences for lifelong learning» серед восьми ключових компетенцій фахівця, разом із спілкуванням рідною мовою, іноземними мовами, математичною компетентністю та основними компетентностями в галузі науки та техніки, умінням вчитися, соціальними та громадянськими компетенціями, почуттям ініціативи та підприємливості, культурною обізнаністю та вираженням провідне місце посідає цифрова компетентність. В масштабах держави покращення формування цифрових компетентностей у всіх сферах функціонування є джерелом підвищення рівня конкурентоспроможності країни, адже доступ до інформації, цифрова взаємодія та інтенсивність використання та вдосконалення ІКТ є базовими елементами практично усіх глобальних індексів конкурентоспроможності.

Досягнення прогресивного рівня цифрової грамотності означатиме появу компетентних фахівців, які володіють високими цифровими навичками та фаховими компетенціями для використання цифрових інструментів складного рівня. Такі фахівці будуть здатними вирішувати складні проблеми з обмеженими розв'язками, на високому рівні використовуючи такі цифрові інструменти, як: соцмережі та платформи; спеціалізовані аналітичні додатки для управління ланцюжками постачань і сервісними операціями в закупівлях, логістиці, інвентаризації; спеціалізовані інструменти для розумної аналітики бізнесу, статистичного аналізу, прогнозування; програми для планування ресурсів; цифрові системи тощо.

Не менш перспективним щодо покращення ситуації із цифровим розривом має розвиток цифрової інфраструктури в країні, що дозволяє створювати та оптимізувати електронні сервіси і тим самим полегшує взаємодію громадян з урядом, бізнесом та іншими сферами життя. Електронне ведення документації, онлайн-платежі та інші послуги стають більш доступними та ефективними. Все зазначене створює фундамент для впровадження новітніх технологій, таких як штучний інтелект (далі – ШІ), інтернет речей (IoT), блокчейн та ін. А це, в свою чергу, сприяє розвитку інновацій та створює умови для появи нових продуктів та сервісів.

Встановлено, що, з одного боку, розвинута цифрова інфраструктура включає в себе системи та заходи забезпечення кібербезпеки в умовах зростання кількості кіберзагроз. Захищена інфраструктура є критичною для забезпечення конфіденційності та цілісності інформації. А з іншого боку, цифрова інфраструктура може бути використана для створення умов сталого розвитку, зокрема, для моніторингу та управління використанням ресурсів, зменшення енергоспоживання та зниження викидів.

У глобальному контексті розвиток цифрової інфраструктури сприяє зближенню світових спільнот, утворенню глобальних ринків та обміну інновацій. На локальному рівні – вирішує конкретні виклики та сприяє ефективному використанню ресурсів. Усі ці аспекти підкреслюють необхідність постійного розвитку цифрової інфраструктури для забезпечення ефективної функціональності цифрового суспільства, вирішення сучасних викликів та створення умов для сталого розвитку.

В Україні цифрові розриви здебільшого формувалися щодо якості й щільності фізичної цифрової інфраструктури належного технічного та технологічного рівнів, яка під час воєнних дій значною мірою була виведена з ладу; прийнятного рівня цін електронних (е-) й комунікаційних послуг, забезпеченості кінцевим (термінальним) обладнанням (пристроями доступу) користувачів, рівня цифрових навичок користувачів цих пристроїв та інфраструктури. Отже, для розробки релевантних заходів із зменшення цифрових розривів, що стримували розвиток цифровізації в країні в довоєнний період і заважатимуть пришвидшеній відбудові в повоєнний час, потрібне їх адекватне оцінювання, яке було, є і буде достатньо проблематичним через ряд суб'єктивних і об'єктивних факторів, особливо в повоєнний період.

У довоєнний період виконувати оцінювання розривів розвитку цифрових інфраструктури і навичок було складно через брак релевантної статистики сфери, що є відображенням інституційної неузгодженості між суб'єктами державного управління, регулювання і статистичних спостережень. І нині проблемою залишається недостатня розробленість системи показників цифровізації соціально-економічної системи України.

Для країни, що вже тривалий час знаходиться на шляху асоціації з ЄС, логічним був би перехід до набору показників європейського статистичного табло DESI (The Digital Economy and Society Index) за такими розділами, як: людський капітал; підключення; інтеграція цифрових технологій; цифрові публічні сервіси для сумісності при аналізі готовності сфери до євроінтеграції; формування єдиного цифрового ринку з ЄС. Проте це вдалося лише частково через об'єктивні чинники: набір показників DESI оцінює процес цифровізації у інституційно сформованих розвинутих ринкових економічних системах і змінюється в міру досягнення поставлених завдань.

Ряд важливих цифр щодо розвитку сфери, наприклад, щодо кількості й характеристик дата-центрів,

хмарних сховищ, стану розвитку секторів ІКТ тощо, публікується в розрізних спеціалізованих ЗМІ, тому їх важко відслідковувати і узагальнювати. Крім того, окремі підходи Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації (далі – НКРЗІ) до статистики цифровізації в Україні методологічно відрізнялися від підходів DESI. Окремі показники цифровізації Державної служби статистики не оновлювалися, тому не є актуальними, частина – методологічно відрізняється від показників НКРЗІ.

Оцінювання розвитку сфери з боку міжнародних інституцій, зокрема, у рамках набору показників Індексу мережевої готовності (NRI) Міжнародного союзу електрозв'язку та ін., також мають ряд недоліків. Таким чином, формування релевантного статистичного табло розвитку цифрової економіки і суспільства України, сумісного з аналогічними показниками DESI, не завершено, що утруднювало оцінювання сфери в умовах масштабної реформи державної цифрової політики, децентралізації в довоєнний період, є проблематичним під час адаптації до воєнних дій і, якщо ситуація не буде виправлена, заважатиме протягом повоєнного періоду при розробці заходів з відбудови економіки.

Згідно із Законом України «Про електронні комунікації», НКЕК проводить географічні огляди доступності на території України мереж широкосмугового доступу (фіксованих, мобільних) і послуг голосових е-комунікацій у фіксованому місці, оновлює їх не менше одного разу на рік [2]. Розміщена на сайті НКЕК інтерактивна мапа фактичного надання послуг доступу до Інтернет за різними технологіями (на час воєнного стану недоступна), за даними операторів і провайдерів, була корисною для місцевих жителів, туристів, бізнесу, державних структур, органів місцевого самоврядування. Проте для моніторингу цифрового розриву потрібні кількісні характеристики мереж широкосмугового доступу у регіональному розрізі. Однак такі статистичні дані оприлюднюються лише раз на рік із запізненням і узагальнено. Такі розбіжності свідчать про наявність методологічних, організаційних та інституційних проблем у статистиці цифрового розвитку, що заважають адекватному оцінюванню масштабу цифрового інфраструктурного розриву в Україні й на міжнародному рівні та розробці заходів з його подолання [3, с. 53]. Тому доцільною є передача функцій збирання і оприлюднення достовірної та методологічно узгодженої статистики сфери єдиному суб'єкту. Так, у ЄС статистичні спостереження за DESI здійснює Євростат. Дані від Мінцифри можна видавати відомчим бюлетенем.

Таким чином, цілком позитивно слід оцінити те, що наприкінці 2021 р. Мінцифри провело робочу зустріч з представниками Держстату, НКРЗІ, Мінекономіки та іншими зацікавленими суб'єктами в рамках проєкту EU4DigitalUA «Підтримка ЄС для е-урядування та цифрової економіки в Україні», на якій обговорювалися множинність індикаторів вимірювання рівня цифрового розвитку, побудова екосистеми DESI в Україні, вимоги для включення України до DESI. Це потребує нормативного врегулювання: визначення відповідального за збирання даних за індикаторами DESI державного органу, встановлення координаційного механізму щодо збирання даних, аналізу і виявлення прогалин, які на даному етапі унеможливають включення України до DESI внаслідок браку даних, завдяки яким оцінюється ефективність реалізації державної цифрової політики.

Поступу цифровізації, яка спроможна забезпечити більшу інклюзію населення, можна досягти в разі належного рівня цифрових навичок. Для цього необхідно подолати обмеженість цифрових навичок населення, яка, зокрема, перешкоджає розвитку сфери е-державних послуг: 53 % населення мають цифрові навички, нижчі базового рівня, з них 13,7 % не бажають навчатись і підключатись до Інтернету, 15,1 % зовсім не володіють цифровими навичками. Згідно з DESI, у 2019 р. хоча би базові цифрові навички мали 56 % громадян ЄС; 31 % – вище базових; 58 % – навички роботи з програмним забезпеченням. Ці дані свідчать про значний цифровий навичковий розрив в Україні порівняно з ЄС.

Отже, цифрові технології відіграють ключову роль у розвитку культурних індустрій, забезпечуючи доступ до культурного контенту, розширюючи аудиторію та сприяючи збереженню культурної спадщини. Проте зростаюча цифровізація також висвітлює проблему цифрового розриву, який обмежує доступ до культурних продуктів для соціально вразливих груп, осіб з низьким рівнем цифрової грамотності та мешканців регіонів із недостатньою інфраструктурою високошвидкісного інтернету. Подолання цього розриву вимагає впровадження інклюзивних цифрових стратегій, які включають навчання цифровій грамотності, розширення доступу до якісного інтернету та адаптацію цифрового контенту до потреб різних категорій населення.

Список використаних джерел:

1. Стратегічні пріоритети НКЕК щодо розвитку регуляторного середовища у сфері електронних комунікацій на 2024–2026 роки / Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах електронних комунікацій, радіочастотного спектра та надання послуг поштового зв'язку. К., 2024. 62 с.
2. Про електронні комунікації [Електронний ресурс]: Законом України від 16.12.2020 № 1089-IX. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-20#Text>. – Дата звернення: 24.03.2025.
3. Дульська І.В. Шляхи подолання цифрових інфраструктурних і навичкових розривів в Україні. Економіка України. 2022. № 7. С. 43–66.

Оборонні видатки Франції і 2024-2025 роках: зарубіжний досвід

Прийнятий у 2024 році Закон Французької Республіки про військову програму на 2024 – 2030 роки підтверджує та посилює оборонні зусилля країни у забезпеченні військової автономії континенту. У контексті дедалі швидших технологічних проривів це сприяє оновленню моделі армії Франції та країн ЄС вцілому. Програма враховує розвиток технологій в сфері: космос, дрони, кібербезпека, штучний інтелект, одночасно зміцнюючи інвестиції в історично значимі засоби оборони. Загальна вартість запрограмованих потреб становить 413,3 мільярда євро зі щорічним збільшенням бюджету понад 3 мільярди євро [1]. Джерелами фінансування військової програми визначено: бюджетні кредити та позабюджетні ресурси, серед яких кошти, отримані від продажу нерухомості Міністерства Армії Франції, земельні роялті та орендна плата від поступок або дозволів будь-якого характеру, наданих на задіяну нерухомість Міністерства.

Найближчі роки мають дозволити армії Франції консолідувати та поповнювати запаси боеприпасів. Серед цілей армії на період 2024-2030 років: модернізація далекобійних протикорабельних ракет та крейсерська авіація; можливість оборони від ворожих засобів протиповітряної оборони (SEAD); перехоплювачі класу “поверхня-повітря” та “повітря-повітря” (Aster-MICA та METEOR); важкі торпеди F21 та протитанкова рама (АССР, ММР) [1]. Зокрема, 16 мільярдів євро буде витрачено на боеприпаси.

Отже, 2025 рік став другим роком впровадження закону про військову програму на 2024-2030 роки. Збільшено оборонні видатки на 3,3 мільярда євро, що доводить їх до 50,5 мільярда євро [2]. Як показує динаміка, бюджет збройних сил Франції збільшився на 56% за період з 2017 по 2025 рік.

Оборонні видатки 2025 передбачають переозброєння, а саме надходження обладнання на суму 10,6 мільярда євро в межах підрозділів армії: 308 нових транспортних засобів з програм SCORPION, GRIFFON, SERVAL / JAGUAR; 8000 штурмові гвинтівки НК 416; новий фрегат для оборони та інтервенції, два нових патрульних кораблі та додаткове судно постачання; нові літаки Rafale, A400M та MRTT [2]. Окрім цього заплановане переозброєння у 2025 році включає в себе фінансування на суму 20,2 мільярда євро для початку будівництва авіаносця нового покоління, поставку боеприпасів на суму 1,9 мільярда євро, інвестування у галузь штучного інтелекту із 100 мільйонами євро додатково мобілізовані для реалізації.

Ядерне стримування у 2025 році продовжує модернізуватися. Порівняно з 2024 роком, відбулося збільшення на 508 мільйонів євро, майже на 8%, зокрема на оновлення ядерних боеголовки, ракетної бази океанського компонента, а також на “стрибок поколінь” у Стратегічних повітряних силах [4].

Ключові оборонні показники Франції у 2024 році ілюструють, що закон про військову програму на 2019-2025 роки виправляє недоліки минулого, а, в свою чергу, закон про військову програму на 2024-2030 роки має на меті оновлену модель армії [3].

Заплановані оборонні видатки згідно військової програми 2024-2030 Франції дозволяють комплексне фінансування армії та дозволяє їй бути забезпеченою, укомплектованою, готовою до протистояння та допомоги у вирішенні військових конфліктів. Як бачимо, ця політика приносить плоди: вона надає Франції великої довіри у захисті своїх інтересів та інтересів своїх громадян, вона забезпечує силам армії оперативну перевагу завдяки інвестиціям у спорядження та пропонує солдатам кращі умови служби.

Список використаних джерел:

1. LPM 2024-2030 Les grandes orientations. Ministère des armées République française. URL: <https://www.defense.gouv.fr/sites/default/files/ministere-armees/Livret%20de%20pr%C3%A9sentation%20de%20la%20Loi%20de%20programmation%20militaire%202024-2030%20%286%20avril%202023%29.pdf>
2. Projet de loi de finances des Armées 2025 – LPM année 2. Ministère des armées République française. URL: <https://www.defense.gouv.fr/ministere/politique-defense/loi-programmation-militaire-2024-2030/projet-loi-finances-armees-2025-lpm-annee-2>.
3. Chiffres clés de la Défense 2024. Ministère des armées République française. URL: <https://www.defense.gouv.fr/chiffres-cles-defense-2024>.
4. Projet de loi finances 2025 : la loi de programmation militaire est respectée (2024). Ministère des armées République française. URL: <https://www.defense.gouv.fr/actualites/projet-loi-finances-2025-loi-programmation-militaire-est-respectee>

Оборонні бюджети ЄС та Франції згідно військових програм до 2030 року

Вторгнення Росії в Україну викликало стратегічні зсуви в оборонних сферах багатьох країн, зокрема Європи, що, відповідно, мало вплив на економіку цих країн. Однією з характеристик війни проти України стала загроза ядерної ескалації, що прискорило реакцію країн ЄС у прийнятті рішень щодо допомоги Україні та розвитку власних секторів оборони. Це, відповідно, зумовило диверсифікацію та розвиток економічної компоненти оборонної стратегії країн. Гібридність сучасних війн та розвиток військових технологій, провокує необхідність оволодіння новими сферами необхідними для запобігання конфліктів і їх керуванням, переформатування армії, пошуку нових більш прогресивних видів зброї, тп.

Оборонна промисловість Франції займає лідируючі позиції у світі, і як країна з ядерним арсеналом, вона має один з найбільших оборонних бюджетів серед країн ЄС. Прийняття у 2024 р. Закону Французької Республіки про військову програму на 2024-2030 рр. зумовило збільшення бюджетних видатків на потреби армії (оборонного комплексу). Саме ці події зумовили наукових інтерес нашого дослідження, що дозволить встановити механізм та джерела фінансування розвитку прогресивних заходів оборони даної країни, що, в свою чергу, сприятиме перейманню позитивного досвіду Україною.

Останні роки ситуація безпеки та захисту у світі змінюється з неймовірною швидкістю, а видатки на оборону мають щорічну тенденцію підвищення для більшості країн, що зумовлено російською збройною агресією проти України. В реаліях війни в Україні аналіз оборонного бюджету Франції у стратегічній перспективі, як однієї з прогресивніших країн ЄС в оборонній сфері, зумовлює актуальність нашого дослідження задля переймання досвіду для Збройних сил України.

Ще з 2017 року президент Франції Е. Макрон декларував позицію щодо створення для Європи можливість діяти автономно в сфері оборони, доповнюючи НАТО [2]. Відношення до відповідної стратегії розвитку оборони континенту кардинально змінилося після повномасштабного нападу Росії на Україну та, особливо, після переобрання Д. Трампа президентом США 2024 року, який в найближчій перспективі відмовляється гарантувати безпеку Європи.

Зростання європейських оборонних витрат у реальному вираженні у 2024 році зросло до 11,7% [3].

У квітні 2025 року ЄС погодив збільшення оборонного бюджету до 800 млрд євро на безпеку Європи та підтримку України (пакет переозброєння Readiness 2030 (до цього - ReArm Europe)). Згідно з планом фінансування оборонні видатки мають бути спрямовані на розвиток таких напрямів: протиповітряна та протиракетна оборона; артилерійські системи, ракети та боеприпаси; безпілотники та системи боротьби з ними; стратегічні засоби; захист критичної інфраструктури, військова мобільність; кібербезпека, штучний інтелект та радіоелектронна боротьба [1].

Прийнятий у 2024 році Закон Французької Республіки про військову програму на 2024 – 2030 роки підтверджує та посилює оборонні зусилля країни у забезпеченні військової автономії континенту. У контексті дедалі швидших технологічних проривів це сприяє оновленню моделі армії Франції та країн ЄС цілому. Програма враховує розвиток технологій в сфері: космос, дрони, кібербезпека, штучний інтелект, одночасно зміцнюючи інвестиції в історично значимі засоби оборони. Загальна вартість запрограмованих потреб становить 413,3 мільярда євро зі щорічним збільшенням бюджету понад 3 мільярди євро [4]. Слід відмітити, що оборонний сектор Франції є одним із найпотужніших у Європі та може зіграти важливу роль в питанні досягнення військової автономії континенту.

Список використаних джерел:

1. ЄС погодив збільшення оборонного бюджету: 800 млрд євро на безпеку Європи та підтримку України (2025). URL: <https://www.slovoidilo.ua/2025/03/06/novyna/polityka/yes-pohodyv-rekordne-zbilshennya-oboronnogo-byudzhetu-800-mlrd-yevro-bezpeku-yevropy-ta-pidtrymku-ukrayiny>.
2. Ліза Л. Чи стане Франція провідником європейської оборони (2025). URL: <https://www.dw.com/uk/ci-stane-francia-providnikom-evropejskoi-oboroni/a-72183586>.
3. Defence and military analysis (2024). *Global defence spending*. URL: <https://www.iiss.org/globalassets/medialibrary---content--migration/files/publications/military-balance/2025-military-balance/the-military-balance-2025-defence-spending-and-procurement-trends.pdf>.
4. LPM 2024-2030 Les grandes orientations. *Ministère des armées République française*. URL: <https://www.defense.gouv.fr/sites/default/files/ministere-armees/Livret%20de%20pr%C3%A9sentation%20de%20la%20Loi%20de%20programmation%20militaire%202024-2030%20%286%20avril%202023%29.pdf>

Дзівінська А.О., магістр, 5 курс, гр. УФЕБМ-24, ЕК
Науковий керівник: Перепелюкова О.В., професор кафедри економічної
кібернетики та управління економічною безпекою
Харківський національний університет радіоелектроніки

Тіньові цифрові економіки та їх вплив на глобальну фінансову безпеку

Розвиток цифрових технологій призвів не лише до прискорення економічного прогресу, а й до появи нових загроз для міжнародної фінансової стабільності. Одним із таких викликів є феномен тіньових цифрових економік, які стрімко набирають обертів у глобальному масштабі. Актуальність вивчення цього явища обумовлена зростанням його впливу на безпеку фінансових систем, розширенням масштабів нелегальної діяльності та ускладненням міжнародної співпраці у сфері протидії злочинності.

Тіньова цифрова економіка – це сукупність прихованої, неформальної, нелегальної та кримінальної економічної діяльності, що реалізується за допомогою цифрових технологій. Основною метою такої діяльності є отримання прибутку або іншої вигоди поза межами правового регулювання [1]. Тіньова цифрова економіка охоплює широкий спектр операцій — від незаконної торгівлі товарами та послугами до складних схем відмивання коштів, кіберзлочинності та фінансового шахрайства. Її масштаб і вплив на фінансові системи окремих країн та міжнародну економіку в цілому вимагають особливої уваги з боку дослідників, політиків і регуляторних органів.

Основні складові тіньової цифрової економіки є:

- даркнет: це спеціальна частина Інтернету, доступна лише через анонімні програми, наприклад Tor [2]. У даркнеті можна знайти чорні ринки, де торгують наркотиками, зброєю, підробленими документами та навіть вкраденими персональними даними;

- криптовалюти: це цифрові валюти, зокрема Bitcoin і Monero, які дозволяють проводити фінансові операції без участі традиційних банківських систем, що робить їх зручним інструментом для учасників нелегальних онлайн-ринків. Згідно з аналітичними даними за 2022 рік, обсяг транзакцій, пов'язаних із даркнет-майданчиками, перевищив \$1,4 мільярда [3]. Хоча Bitcoin залишається найпоширенішою криптовалютою для таких операцій, все більшу популярність набуває Monero завдяки своїм посиленним механізмам конфіденційності, які ускладнюють відстеження фінансових потоків;

- нелегальні ринки: це онлайн-платформи наприклад, Silk Road, AlphaBay, ASAP Market, які обслуговують міжнародну торгівлю забороненими товарами та послугами [3,4].

Вплив тіньової цифрової економіки на глобальну фінансову безпеку – це серйозна загроза для фінансової безпеки будь-якої держави. Одним із ризиків є втрата державного контролю над фінансовими потоками. Країни поступово втрачають монопольну роль у регулюванні грошового обігу, що сприяє ухиленню від сплати податків, легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, а також фінансуванню протиправної діяльності. У результаті держави недоотримують значні бюджетні надходження, що, в свою чергу, послаблює соціально-економічну стабільність [5].

Інший ризик – зростання кіберзлочинності, яка активно використовує цифрові інструменти для організації кібератак, фінансового шахрайства та викрадення конфіденційної інформації. Такі дії не лише завдають безпосередніх економічних збитків, а й серйозно підривають довіру громадян до банківських систем, електронних платежів і фінансових інституцій загалом [1].

Крім того, тіньова цифрова економіка сприяє масштабуванню нелегальної торгівлі. Через даркнет-майданчики відбувається організована міжнародна торгівля наркотичними речовинами, зброєю, підробленими документами, краденими персональними даними та іншими забороненими товарами. Така ситуація ускладнює діяльність правоохоронних органів, адже злочинці часто діють анонімно і з територій, що перебувають поза юрисдикцією конкретної держави [2, 3, 4].

Тіньова цифрова економіка породжує не лише локальні загрози, а й серйозні глобальні виклики, які охоплюють політичну, економічну та правову сфери. Її стрімкий розвиток змінює уявлення про безпеку в цифрову епоху та вимагає комплексного аналізу.

Одним із наслідків є підриг інституційної довіри. Активне функціонування тіньових цифрових ринків знижує авторитет державних, фінансових і правових інститутів, що ускладнює реалізацію ефективної економічної політики, сприяє корупції та поглиблює тінізацію національних економік.

Також суттєво ускладнюється міжнародна співпраця у сфері боротьби з цифровою злочинністю. Через анонімність транзакцій і транскордонний характер даркнету, національні органи стикаються з труднощами у виявленні та притягненні до відповідальності осіб, причетних до незаконної діяльності в Інтернеті [3-4].

Окрему загрозу становить зростання ризиків у сфері кібербезпеки. Тіньова цифрова економіка сприяє поширенню хакерських атак, крадіжок персональних даних, фінансового шахрайства та шкідливого програмного забезпечення. Це вимагає від держав постійного посилення кіберзахисту та розвитку цифрової стійкості [1].

Прикладами успішної міжнародної співпраці в боротьбі з тіньовими цифровими економіками є діяльність Європолу та Joint Cybercrime Action Taskforce (J-CAT). Європол через свій Європейський центр боротьби з кіберзлочинністю (EC3) координує міжнародні операції проти кіберзлочинності, зокрема проти нелегальних цифрових ринків і даркнет-платформ. EC3 забезпечує аналітичну, оперативну та криміналістичну підтримку правоохоронним органам країн-членів ЄС, а також організовує спільні операції за участі представників приватного сектору. J-CAT є спеціальною міжнародною групою під егідою Європолу, до складу якої входять представники кіберполіції різних країн. Завдяки злагодженій роботі J-CAT стало можливим координувати транснаціональні розслідування, ефективно обмінюватися інформацією та проводити спільні оперативні заходи для протидії загрозам у цифровому середовищі [6,7].

Серед найбільш показових операцій можна виділити Operation Onymous (2014), у ході якої було ліквідовано понад 400 даркнет-сервісів та заарештовано 17 осіб, що займалися адмініструванням і торгівлею на нелегальних майданчиках. Ще одним прикладом є Operation Imperium (2014), що проводилася за участі Болгарії та Іспанії, в результаті якої було ліквідовано масштабну мережу виготовлення підроблених платіжних карток. Значного успіху вдалося досягти також під час операції Botnet Takedown (2015), спрямованої на знешкодження ботнету Ramnit, який інфікував мільйони комп'ютерів по всьому світу.

Окремої уваги заслуговує операція з ліквідації AlphaBay у 2017 році — на той час найбільшого даркнет-майданчика для торгівлі наркотиками, зброєю та шкідливим програмним забезпеченням. Операцію було проведено спільними зусиллями правоохоронних органів США, Канади, Таїланду, Нідерландів, Литви, Великої Британії та Франції за активної участі Європолу. Важливим кроком у боротьбі з кіберзлочинністю стала також операція, проведена у квітні 2022 року, коли німецька поліція закрила даркнет-маркетплейс Hydra, який обслуговував країни СНД та був відомий продажем наркотиків, підроблених документів і вкрадених даних. У результаті вилучено сервери, розміщені в Німеччині, та конфісковано близько 25 мільйонів доларів у біткойнах. Однак організаторам вдалося уникнути арешту, й існує ймовірність, що їхня незаконна діяльність може бути відновлена [8].

Отже, тіньова цифрова економіка є однією з найсерйозніших загроз сучасному фінансовому та інформаційному середовищу. Її існування створює значні ризики для економічної стабільності, безпеки держав і довіри громадян до фінансових інституцій. Ефективна протидія цим загрозам можлива лише за умов глобальної координації зусиль і впровадження інноваційних технологічних рішень. Успішні приклади міжнародних операцій, таких як ліквідація AlphaBay і Hydra, демонструють важливість співпраці між країнами. У майбутньому варто посилювати правове регулювання цифрового простору та інвестувати в кібербезпеку. Лише системний підхід дозволить забезпечити фінансову стабільність у цифрову епоху.

Список використаних джерел:

1. Кононенко Л. В. Вплив цифрових технологій на тіньову економіку: економіко-правовий аспект. *Економіка та суспільство*. 2024. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-65-64>
2. Illicit Crypto Ecosystem Report. URL: <https://www.trmlabs.com/resources/reports/the-illicit-crypto-ecosystem-report-2022>
3. Кунішнікова О. О., Кобильнік Д. А. Криптовалюта як інструмент фінансового ринку. Концептуальні шляхи розвитку науки та освіти: матеріали IV міжнародної науково-практичної конференції. Львівський науковий форум. 13-14 грудня 2021 р. (частина II)., м. Львів. 2021. С. 55-56.
4. Войцехівська С. В. Вплив тіньової економіки на фінансову безпеку держави. (Дис.доктора філософії). *Національний університет біоресурсів і природокористування України*. 2024. URL: https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u145/dis_voycehivska.pdf
5. Європейський поліцейський офіс (Європа). *Офіційний сайт Посольства України в Королівстві Нідерланди*. URL: <https://netherlands.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/spivrobotnictvo-z-mizhnarodnimi-organizacijami/spivprasya-z-yevropolom>
6. Костюченко Я. М. Співпраця України та ЄС у сфері кібербезпеки: механізм боротьби з кіберзлочинністю. *Проблеми сучасних трансформацій*. Серія право. 2025. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2025-15-01-10>
7. Marcena Hunter. Innovations in International Cooperation to Counter Cybercrime: The Joint Cybercrime Action Taskforce (J-CAT). URL: <https://standinggroups.ecpr.eu/sgoc/wp-content/uploads/sites/51/2020/01/reitanoetal.pdf>
8. Німеччина закрила найбільший у світі маркетплейс нелегальних товарів Nadra. До чого тут росія? URL: <https://forbes.ua/company/topmenedzher-yakiy-ne-bude-krasti-kerivnik-ukrnafti-sergiy-koretskiy-ocholitaftogaz-yakiy-spadok-vin-otrimae-28042025-29288>

Драган А.О., бакалавр, 4 курс, гр. ЕК-5, ФБСО
Науковий керівник: Овандер Н.Л., к.е.н., доц.,
доцент кафедри фінансів та цифрової економіки
Державний університет «Житомирська політехніка»

Механізм здійснення аналізу фінансового стану підприємства

Оцінка фінансового стану – це складова аналітичного економічного дослідження щодо вивчення рівня, змін та динаміки фінансових показників у їх взаємозв'язку і взаємозумовленості, з метою прийняття ефективних управлінських рішень для забезпечення внутрішньої і зовнішньої діяльності господарюючих систем, сталого економічного розвитку і стійкого фінансового стану [1, с. 29]. Фінансовий стан підприємства має кілька ключових аспектів, які включають платоспроможність, фінансову стійкість та ефективність використання ресурсів.

Метою аналізу фінансового стану є виявлення шляхів підвищення рентабельності діяльності, оптимізації використання фінансових ресурсів і зміцнення фінансової стійкості підприємства. Оцінка також дозволяє визначити здатність підприємства виконувати свої зобов'язання перед партнерами, державними установами та іншими контрагентами. Проведення такого аналізу сприяє своєчасному виявленню проблемних зон, зокрема недостатньої ліквідності чи неефективного використання активів, а також розробці заходів щодо їх усунення [2, с. 120].

У загальному вигляді аналіз фінансового стану виступає важливим інструментом для визначення конкурентоспроможності підприємства, оцінки його ресурсного потенціалу та рівня виконання фінансових зобов'язань. Основними завданнями такого аналізу є: визначення фінансового стану суб'єкта, дослідження змін фінансових показників у динаміці, виявлення чинників, що впливають на фінансові результати, та прогнозування подальших тенденцій розвитку [3].

У процесі оцінювання фінансового стану господарюючого суб'єкта застосовується комплекс методичних підходів, кожен із яких має специфічні інформаційні, аналітичні та узагальнюючі можливості. Усі наявні методи можна систематизувати за окремими групами [4].

1. Трансформаційні інструменти – спрямовані на зміну формату звітності для полегшення розуміння, наприклад, через агрегування статей або приведення до міжнародних стандартів. Вони не виконують функцію аналітики, не дають конкретних висновків чи рекомендацій. Методи трансформації, що використовують індекси інфляції, іноземні валюти та експертні оцінки, забезпечують порівнянність даних, але мають кілька обмежень: рух коштів змінюється нерівномірно, тоді як трансформації виконуються на конкретні дати звітів; інфляція впливає на різні активи по-різному, але трансформація використовує один середній індекс; історичні облікові оцінки не враховують переоцінку активів чи зміну купівельної спроможності; трансформація не враховує зміни ринкової вартості активів через зміни ризиків, наприклад, при дебіторській заборгованості.

2. Метод зведення передбачає попередню обробку великого масиву інформації шляхом її упорядкування та систематизації для подальшого аналізу. Під час проведення зведення здійснюється утворювання даних за певними ознаками, що дозволяє виділяти головні тенденції та закономірності.

Групування має значення для визначення внутрішніх резервів підприємства, аналізу структурних змін і об'єднання стратегічних рішень. Види утворювань поділяються на: типологічне – об'єднання елементів за спільними якісними характеристиками, що дозволяє виділити однорідні групи суб'єктів або явищ; структурне – виявлення складу об'єкта дослідження та визначення питомої ваги окремих його елементів; аналітичне – спрямоване на встановлення залежностей між ознаками та кількісну оцінку впливу окремих факторів на результативні показники.

3. Горизонтальний аналіз передбачає порівняння кожного елемента фінансової звітності за декілька періодів, що дозволяє виявити напрямок та інтенсивність змін. Горизонтальний аналіз дає змогу оцінити стабільність розвитку підприємства, виявити позитивні чи негативні тенденції у фінансово-господарській діяльності. Особливу увагу звертають на ключові статті активів, зобов'язань та фінансових результатів, що демонструють найбільшу динаміку. Під час аналізу розраховуються: абсолютні зміни – різниця між показниками різних періодів та відносні зміни – темпи зростання або зниження у відсотках.

4. Вертикальний аналіз передбачає визначення питомої ваги кожної позиції у загальному обсязі відповідного підсумкового показника. Вертикальний аналіз дозволяє встановити, які елементи займають основну частку у структурі майна, джерел фінансування, доходів і витрат. На основі таких даних можна оцінити ступінь диверсифікації активів або залежності від окремих джерел фінансування.

Основні етапи вертикального аналізу складаються з визначення базової суми (наприклад, загальної вартості активів, обсягу виручки від реалізації), розрахунок частки кожної статті у базовій сумі, порівняння структури за різні періоди для виявлення змін.

5. Оцінка показників фінансової діяльності, які поділяються на три основні групи:

Фактичні (розрахункові) – використовуються для характеристики реального стану підприємства на певний момент часу або за певний період.

Прогнозні – дозволяють оцінити можливі зміни у фінансовому стані в майбутньому;

Нормативні – встановлюють стандартні або очікувані значення, з якими порівнюються фактичні показники для визначення відхилень.

Комплексний аналіз фінансових коефіцієнтів – таких як ліквідність, рентабельність, фінансова стійкість, оборотність активів забезпечує обґрунтування управлінських рішень і стратегії розвитку підприємства.

6. Відносні величини інтенсивності дозволяють оцінити щільність або концентрацію економічних явищ. Вони розраховуються як відношення однієї абсолютної величини до іншої, різної за економічним змістом. Прикладами є співвідношення власного капіталу до загальної суми активів, співвідношення обсягу реалізованої продукції до середньої чисельності працівників. Ці показники дають змогу встановити ефективність використання ресурсів, інтенсивність фінансової діяльності та економічну результативність підприємства.

7. Порівняльний аналіз здійснюється шляхом зіставлення показників діяльності підприємства з аналогічними показниками інших суб'єктів або середньогалузевими значеннями. Аналіз дозволяє оцінити рівень конкурентоспроможності підприємства, визначити його сильні та слабкі сторони у зовнішньому середовищі. Він охоплює територіальний аспект – порівняння діяльності підприємств у межах регіонів, областей, країн. Організаційний аспект – зіставлення підприємств різних організаційно-правових форм. Конкурентний аспект – аналіз позицій підприємства відносно конкурентів на ринку.

8. Факторний аналіз спрямований на визначення та кількісну оцінку впливу окремих факторів на результативні показники. Він ґрунтується на поділі досліджуваного показника на складові елементи, що дає змогу виявити внесок кожного фактору у зміну загального результату.

Фактори можуть бути:

- Прямі дії (наприклад, обсяг реалізації, рівень витрат);
- Опосередкованої дії (наприклад, зміни ринкової кон'юнктури, державної політики).

Факторний аналіз широко використовується для оцінки прибутковості, рентабельності, фінансової стійкості підприємства.

9. Індексний метод застосовується для дослідження динаміки фінансових показників у часі або просторі. При індексному аналізі базисний період приймається за 100%, а динаміка поточного періоду виражається у вигляді відсоткових змін. Це дозволяє точно оцінити темпи зростання або скорочення показників, визначити вагу впливу окремих факторів. Синтетичні індекси – узагальнюють зміни комплексу показників; аналітичні індекси – розкривають причинно-наслідкові залежності між окремими елементами системи.

10. Застосування статистичних таблиць і графіків є важливим інструментом візуалізації результатів фінансового аналізу. Таблиці забезпечують зручне подання великих обсягів даних, що полегшує їх обробку та інтерпретацію.

Графіки – лінійні, стовпчикові, секторні – наочно демонструють тренди, структуру і взаємозв'язки фінансових показників, сприяючи швидшому розумінню суті змін.

Таким чином, комплексне використання зазначених методів аналізу забезпечує всебічне дослідження фінансового стану підприємства, виявлення проблемних зон та обґрунтування стратегічних напрямів розвитку [5].

Список використаних джерел:

1. Лучко М. Р., Жукевич С. М., Фаріон А.І Фінансовий аналіз : навч. посіб. Тернопіль : ТНЕУ, 2016. 304 с.
2. Базилінська О.Я. Фінансовий аналіз: теорія і практика: [підручник]. К.: Центр учбової літератури, 2011. 328с.
3. Ладунка І. С., Кучеренко Є. А. Шляхи покращення фінансового стану підприємств в сучасних економічних умовах. *Економіка і суспільство*. 2016. № 15. С. 185-188.
4. Мартиненко З. Е., Макар І. В. Управління підприємством : теоретико-методичні засади : монографія. Харків : Щедра садиба плюс, 2017. 296 с.
5. Павловська А. С., Руденко О. А. Антикризова економічна політика. Наукові засади формування та впровадження : навчально-методичний посібник, Черкаси : ЧДТУ, 2020. 151 с.

Проблеми та перспективи розробки стратегій розвитку аграрних підприємств для економіки

В умовах глобалізації та економічної нестабільності аграрний сектор України залишається ключовим для забезпечення продовольчої безпеки та стабільного розвитку національної економіки. У зв'язку з цим особливого значення набуває розробка ефективних стратегій розвитку аграрних підприємств, які дозволяють адаптуватися до змін у зовнішньому середовищі, підвищити конкурентоспроможність та забезпечити довгострокову стійкість.

Питання стратегічного розвитку аграрного сектору широко висвітлюються у працях вітчизняних науковців. Зокрема, у дослідженнях Ковбаси О. [1] обґрунтовано необхідність трансформації аграрної політики України з урахуванням глобальних викликів та сталого розвитку. Гадзало Я. М., Лузан Ю. Я. [2] акцентують увагу на важливості стратегічного менеджменту як інструменту підвищення ефективності функціонування сільськогосподарських підприємств в умовах ринкової нестабільності. У працях Лупенко Ю. О., Кропивка М. Ф. [3] розкрито сучасні тенденції розвитку сільського господарства та окреслено шляхи інституційного забезпечення стратегічного управління на макро- та мікрорівнях.

Загалом, аналіз наукової літератури свідчить про зростання наукового інтересу до питань стратегічного планування в агросекторі. Автори зазначають необхідність поєднання економічних, екологічних та соціальних чинників у формуванні стратегії розвитку підприємств, а також ролі державного регулювання та інвестиційної політики в цьому процесі. Основними проблемами стратегічного розвитку аграрних підприємств є: нестабільне законодавче поле, недосконалість механізмів фінансування, низький рівень інноваційного впровадження, а також дефіцит висококваліфікованих кадрів. Значну роль у подоланні цих бар'єрів відіграє запровадження стратегічного планування, орієнтованого на сталий розвиток, диверсифікацію виробництва, впровадження сучасних технологій та цифровізацію аграрного сектору.

В умовах глобалізації аграрний сектор України залишається стратегічно важливим для національної економіки. Основними викликами розвитку є: нестабільне правове середовище, дефіцит фінансових ресурсів, низький рівень технологічного оновлення та проблеми кадрового забезпечення. Водночас, наявний потенціал сільського господарства дозволяє забезпечити високий рівень конкурентоспроможності, за умови ефективного стратегічного управління.

Таблиця 1

Обсяги виробництва основних видів продукції рослинництва в Україні (млн т)

Рік	Зернові та зернобобові ¹	Овочі ²	Фрукти та ягоди ³
2020	65,4	9,2	2,1
2021	84,0	9,6	2,3
2022	53,5	7,8	1,9
2023	58,4	8,3	2,0
2024	76,1	8,3	2,0

¹ За даними Державної служби статистики України.² За даними щорічного інфографічного довідника «Агробізнес України» за 2023/24 МР.³ За даними Української Асоціації Аграрного Експорту.

Перспективи розвитку галузі передбачають активну інтеграцію до міжнародних ринків, залучення інвестицій, розширення експортного потенціалу та впровадження європейських стандартів управління. Успішна реалізація цих стратегій можлива лише за умови комплексного підходу, що включає науково обґрунтоване прогнозування, ефективне управління ресурсами та державну підтримку.

В умовах підвищеної волатильності світових аграрних ринків українським сільськогосподарським підприємствам доводиться функціонувати в умовах багатовекторного тиску. Зміни клімату, коливання валютного курсу, трансформація ринкової кон'юнктури та адаптація до вимог європейського законодавства вимагають високого рівня адаптивності бізнес-моделей. Розробка стратегій розвитку не повинна обмежуватися виключно короткостроковим плануванням операційної діяльності. Сучасні умови зумовлюють необхідність інтеграції ESG-стратегій (екологічної, соціальної відповідальності та корпоративного управління), цифрових рішень, а також кластеризації сільських територій. Особливої уваги потребує взаємодія з громадами та розвиток людського капіталу як ключового активу аграрної сфери.

Крім того, стратегічне планування повинно враховувати потенціал агроекспортної логістики. Наявність вузьких місць у транспортній інфраструктурі та нестача складських потужностей знижують ефективність реалізації експортноорієнтованих стратегій. У цьому контексті доцільним є використання

державно-приватного партнерства для модернізації інфраструктурних елементів.

Не менш важливим чинником є аналітична підтримка прийняття рішень. Створення єдиної цифрової платформи стратегічного моніторингу дозволить аграрним підприємствам своєчасно реагувати на зміни середовища, ґрунтуючись на верифікованих даних і прогностичних сценаріях.

Таким чином, стратегічне управління в аграрному секторі є необхідною умовою для його модернізації та забезпечення сталого економічного зростання країни. Формування ефективних стратегій розвитку аграрних підприємств повинно ґрунтуватися на поєднанні науково обґрунтованих підходів і практичного досвіду. Доцільним є посилення ролі держави у стимулюванні інноваційної активності, удосконалення механізмів фінансування та інтеграція цифрових технологій в аграрне виробництво. Системний підхід до стратегічного планування є запорукою сталого розвитку аграрного сектору в довгостроковій перспективі.

Список використаних джерел:

1. Ковбаса О. Компоненти стратегічного розвитку аграрного підприємництва в Україні. Економіка та суспільство. 2024, № 67. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-67-123>
2. Гадзало Я. М., Лузан Ю. Я. Розвиток аграрного сектору економіки України в умовах євроінтеграції. Економіка АПК. 2021. № 8. С. 6–1.
3. Лупенко Ю. О., Кропивка М. Ф.. Аграрний устрій в Україні. Наукове видання / за ред. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2021 р. С. 64.
4. Державна служба статистики України. – <https://ukrstat.gov.ua>
5. SuperAgronom.com. Виробництво продукції рослинництва в Україні у 2023–2024. – <https://superagronom.com>

Дядюк І.Ю., магістрантка, гр. ЕПМ-22, 1 к., ФБСО
Науковий керівник: Мельник Т.Ю., к.е.н., доц.,
доцент кафедри фінансів та цифрової економіки,
Державний університет «Житомирська політехніка»

Роль реклами у створенні доданої вартості товарів і послуг

У сучасних ринкових умовах реклама виступає не лише інструментом комунікації між виробником і споживачем, але й ключовим чинником формування доданої вартості товарів і послуг. Вона впливає на споживчі вподобання, формує цінності та очікування, створює унікальні асоціації з брендом, що підвищує готовність споживачів платити вищу ціну за продукцію.

За визначенням Оксфордського словника, додана вартість – це сума, на яку зростає вартість продукту на кожному етапі його створення, за винятком початкових витрат [1]. У контексті підприємницької діяльності додану вартість трактують як різницю між вартістю продукції й вартістю засобів виробництва або як вартість, яка додається у процесі виробництва товарів до вартості сировини, матеріалів, палива на кожному етапі переходу товару від виробника до споживача [2].

Додана вартість у маркетинговому контексті визначається як сприймана цінність продукту або послуги, що перевищує їхню фактичну вартість. Саме завдяки рекламі товар або послуга отримує додаткові характеристики – емоційні, символічні, соціальні, які не закладені у фізичних властивостях продукту, але істотно впливають на його споживчу цінність.

У цифровій економіці реклама змінюється з односторонньої комунікації в інтерактивну взаємодію зі споживачем. Це дозволяє не тільки інформувати про товар, а й формувати емоційний контакт із брендом, залучати користувачів до створення контенту, збільшуючи їхню залученість і лояльність. Рекламні кампанії, засновані на персоналізації, Big Data та аналітиці споживчої поведінки, забезпечують більш точне позиціонування товарів та послуг, що сприяє збільшенню їхньої сприйманої вартості. Так, завдяки індивідуалізованим рекламним повідомленням споживач відчуває унікальність пропозиції, що стимулює попит та дозволяє бренду реалізувати продукцію за вищою ціною.

Окрім того, реклама формує додану вартість через розвиток бренду. Брендинг, підтримуваний послідовною та цілеспрямованою рекламною діяльністю, дозволяє компаніям створювати стійкий імідж і репутацію. Сильний бренд асоціюється з якістю, надійністю та престижем, що виправдовує преміальне ціноутворення і забезпечує конкурентні переваги.

Соціальні мережі, контент-маркетинг, інфлюенс-маркетинг стали потужними інструментами у формуванні доданої вартості товарів та послуг. Позитивні відгуки лідерів думок створюють ефект соціального доказу, що заохочує довіру й збільшує бажання аудиторії до купівлі. До того ж, цифрова реклама дає змогу залучати споживачів до створення контенту, що формує відчуття причетності до бренду та збільшує емоційну цінність продукту. Такий підхід створює не тільки додаткову ціну для конкретного товару, а й довгострокову капіталізацію бренду через зміцнення його спільноти.

Реклама виступає ключовим чинником формування унікальних конкурентних переваг, які проявляються не лише в диференціації продукту, але й у підвищенні його сприйманої цінності в очах споживачів. Завдяки ефективним рекламним комунікаціям товар набуває додаткових нематеріальних характеристик – таких як статусність, престиж, емоційний зв'язок з брендом – які складно відтворити конкурентам. У висококонкурентному середовищі саме реклама здатна трансформувати типовий продукт на товар із високою доданою вартістю, дозволяючи компаніям уникати цінових війн та зосереджуватися на нематеріальних аспектах конкурентної боротьби. У сфері послуг ця роль реклами ще більш акцентована, оскільки послуги, як правило, є нематеріальними, і їхня якість часто оцінюється на основі сприйняття, рекомендацій та відгуків. Таким чином, реклама формує первинне уявлення про рівень сервісу ще до моменту фактичного споживання, що суттєво впливає на готовність клієнтів платити вищу ціну.

Отже, в умовах цифрової економіки реклама трансформується із засобу інформування на стратегічний інструмент створення доданої вартості, формуючи емоційні, символічні та соціальні виміри сприйняття товарів і послуг. Інтеграція цифрових технологій у рекламну діяльність відкриває широкі можливості для персоналізації комунікацій, підвищення рівня споживчої залученості та формування довготривалої лояльності до бренду. У результаті такі підходи не лише посилюють ринкові позиції підприємств, а й забезпечують їхню стійку конкурентоспроможність у динамічному цифровому середовищі.

Список використаних джерел:

1. Oxford Dictionary. Definition of Value Added. URL: <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/valueadded>.
2. Мірзоева Т.В., Степасюк М.О. До питання доданої вартості. *Економіка та суспільство*. 2023. № 58. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-58-37>.

УДК 339.5

Журавська С.П., бакалавр, гр. ЕК-7, ФБСО
 Науковий керівник: Овандер Н.Л., к.е.н., доц.,
 доцент кафедри фінансів та цифрової економіки,
 Державний університет «Житомирська політехніка»

Структура зовнішньої торгівлі України

У 2023 році зовнішня торгівля України набула особливого значення в умовах воєнного стану та глобальної економічної нестабільності. Незважаючи на численні виклики, експортно-імпортна діяльність залишалася життєво важливою для підтримання економіки. Зовнішньоторговельні показники, географічна структура партнерів і товарна номенклатура суттєво змінилися під впливом військових ризиків, порушеної логістики та поступової переорієнтації на європейські ринки.

За офіційною інформацією Державної служби статистики України, загальний обсяг експорту товарів у 2023 році становив 36,19 млрд доларів США, що на 18 % менше, ніж у 2022 році. Імпорт, навпаки, зріс до 63,56 млрд доларів, продемонструвавши зростання на 15 %. Як наслідок, негативне сальдо зовнішньої торгівлі погіршилося – з 11,16 до 27,38 млрд доларів США. [2]

Основними чинниками такого дисбалансу стали обмеження морських перевезень, збільшення потреби в енергетичних ресурсах та імпорті оборонної техніки. Попри складну ситуацію, українські експортери зберегли стійкі позиції в окремих секторах. Експорт кукурудзи зріс на 5% у фізичних обсягах, хоча прибутковість знизилась через падіння цін. Вивезення цукру майже подвоїлося, а меблева промисловість показала приріст у 11%. [3]

Імпортна структура також зазнала змін. Найбільша частка імпорту припала на:

- енергоносії – 7,8 млрд доларів США;
- фармацевтичну продукцію – 1,7 млрд доларів;
- товари повсякденного вжитку – понад 3,5 млрд доларів;
- дрони й оборонну техніку – понад 600 млн доларів.

У 2023 році Україна співпрацювала із понад 230 країнами. Основні партнери по експорту та імпорту:

- ЄС (73% експорту, понад 55% імпорту) – Польща, Німеччина, Італія, Угорщина, Румунія;
- Китай – один із лідерів у товарообігу;
- Туреччина – значний споживач аграрної продукції;
- США – провідний постачальник техніки, зброї та технологій. [1]

Через заблоковані морські шляхи Україна активізувала використання альтернативних маршрутів: зокрема, Дунайського коридору й залізничного транспорту. Крім того, тимчасовий морський шлях з Одеси дозволив частково відновити вантажоперевезення – у грудні 2023 року через порти було вивезено 7,34 млн тон продукції, що на 33 % більше, ніж місяцем раніше. [1]

За даними рис. 1 видно, що найбільшу частку в структурі імпорту в Україну у 2023 році складають: нафта і нафтопродукти (понад 48,93 млрд доларів США), ядерні реактори (5,09 млрд доларів США), а також електричні машини (5,88 млрд доларів США) [1].

Група	Категорія	Підкатегорія
27 Палива мінеральні; на.. 10 362,63M \$	2710 Нафта та нафтопро.. 48 934,08M \$	271019 - - інші: 39 946,16M \$
87 Засоби наземного тра.. 6 875,89M \$	8703 Автомобілі легкові .. 28 370,98M \$	Відсутній код 25 688,58M \$
85 Електричні машини, о.. 5 881,31M \$	2711 Гази нафтові та інш.. 27 053,37M \$	271121 - - газ природний 21 564,06M \$
Відсутній код 5 756,27M \$	Відсутній код 20 699,73M \$	270112 - - бітумінозне ву.. 12 442,04M \$
84 Реактори ядерні, котл.. 5 090,32M \$	2701 Вугілля кам'яне, ан.. 14 729,57M \$	300490 - інші 10 334,05M \$
39 Пластмаси, полімерні .. 2 794,46M \$	3004 Лікарські засоби (лі.. 14 546,67M \$	271012 - - легкі дистилат.. 8 982,81M \$
30 Фармацевтична проду.. 2 141,75M \$	8517 Телефонні апарати,.. 9 094,38M \$	870323 - - з робочим об'є.. 8 548,27M \$
90 Прилади та апарати о.. 1 355,52M \$	3808 Інсектициди, роден.. 7 809,20M \$	870332 - - з робочим об'є.. 5 375,47M \$
72 Чорні метали 1 306,69M \$	8701 Трактори (за винят.. 5 876,43M \$	851712 - - телефонні апа.. 4 239,44M \$
31 Добрива 1 231,05M \$	3105 Добрива мінеральні.. 5 604,58M \$	380893 - - гербіциди, зас.. 3 903,49M \$
38 Різноманітна хімічна п.. 1 217,82M \$	8471 Машини автоматич.. 5 510,88M \$	310520 - добрива мінера.. 3 608,85M \$
40 Каучук, гума та вироб.. 928,20M \$	8704 Моторні транспорт.. 4 451,65M \$	870380 - інші транспортн.. 3 503,03M \$
73 Вироби з чорних мета.. 902,64M \$	8544 Проводи ізолювані .. 4 309,87M \$	847130 - машини автома.. 3 427,54M \$
08 Їстівні плоди та горіхи.. 812,37M \$	8708 Частини та пристро.. 4 156,07M \$	271112 - - пропан: 2 977,80M \$
33 Ефірні олії та резиноїд.. 805,64M \$	7210 Прокат плоский з з.. 3 852,36M \$	870333 - - з робочим об'є.. 2 972,41M \$
03 Риба і ракоподібні, мо.. 803,50M \$	8502 Електрогенераторн.. 3 786,01M \$	270900 Нафта та нафтоп.. 2 865,04M \$

Рис. 1. Імпорт товарів в Україну за 2023 рік [2]

Джерело: [2]

Секція 3. Проблеми та перспективи розвитку економіки

Суттєвими залишаються обсяги імпорту природного газу (21,56 млрд доларів США), лікарських засобів (14,54 млрд доларів США) та добрив (1,23 млрд доларів США). Імпортна структура вказує на залежність від енергоносіїв та високотехнологічної продукції [2].

За даними рис. 2 видно, що експорт здебільшого представлений продукцією аграрного сектору. Провідними позиціями є зернові культури (понад 8,27 млрд доларів США) [1], жири та олії тваринного походження (5,6 млрд доларів США), насіння олійних культур (2,8 млрд доларів США), соняшникова олія (41,26 млрд доларів США), кукурудза (39,93 млрд доларів США), пшениця (28,13 млрд доларів США). Це свідчить про сировинну орієнтованість економіки з невеликою часткою переробленої продукції [2].

Група	Категорія	Підкатегорія
10 Зернові культури 8 270,79M \$	1512 Олії соняшникова, с.. 41 266,02M \$	100590 - інша 39 535,75M \$
15 Жири та олії тваринно.. 5 619,27M \$	1005 Кукурудза: 39 937,73M \$	151211 - - олія сира: 36 270,70M \$
12 Насіння і плоди олійн.. 2 807,43M \$	2601 Руди та концентрат.. 28 172,91M \$	100199 - - інші 28 031,54M \$
72 Чорні метали 2 644,39M \$	1001 Пшениця і суміш п.. 28 135,12M \$	260111 - - неагломерова.. 14 953,43M \$
26 Руди, шлак і зола 1 810,97M \$	7207 Напівфабрикати з з.. 18 125,14M \$	260112 - - агломеровані: 13 219,47M \$
85 Електричні машини, о.. 1 645,24M \$	7208 Прокат плоский з з.. 13 825,69M \$	120510 - насіння ріпаку а.. 10 236,22M \$
44 Деревина і вироби з д.. 1 481,40M \$	8544 Проводи ізолювані .. 10 938,62M \$	854430 - комплекти пров.. 9 737,81M \$
23 Залишки і відходи хар.. 1 384,55M \$	1205 Насіння ріпаку або .. 10 517,15M \$	120190 - інші 8 225,17M \$
02 М'ясо та їстівні субпр.. 886,07M \$	1201 Соеві боби, подрібн.. 8 226,15M \$	Відсутній код 7 984,21M \$
73 Вироби з чорних мета.. 870,87M \$	2306 Макуха та інші твер.. 8 147,41M \$	230630 - з насіння соняш.. 7 806,36M \$
84 Реактори ядерні, котл.. 797,73M \$	7201 Чавун переробний .. 6 948,47M \$	720711 - - прямокутної .. 7 268,27M \$
94 Меблі; постільні речі, .. 782,16M \$	7202 Феросплави: 5 692,96M \$	720712 - - інші, прямокут.. 7 194,92M \$
17 Цукор і кондитерські .. 587,53M \$	1003 Ячмінь: 5 660,26M \$	720110 - чавун переробн.. 6 948,28M \$
Відсутній код 442,33M \$	0207 М'ясо та їстівні суб.. 5 628,74M \$	100390 - інший 5 658,46M \$
04 Молоко та молочні пр.. 398,66M \$	Відсутній код 5 447,00M \$	151219 - - інші: 4 995,33M \$
27 Палива мінеральні; на.. 391,44M \$	7304 Труби, трубки і про.. 4 566,72M \$	720839 - - завтовшки мен.. 4 736,74M \$

Рис. 2. Експорт українських товарів за 2023 рік [2]

Джерело: [2]

Географія торгівлі демонструє активну взаємодію з країнами Європейського Союзу, Китаєм, Туреччиною, США та Єгиптом. Також помітна інтенсивна торгівля із сусідніми країнами, що полегшує логістику.

Динаміка зовнішньої торгівлі характеризується спадом у 2022 році, що зумовлено початком повномасштабної війни. У 2023 році відбулося поступове відновлення обсягів торгівлі, однак рівень залишається нестабільним через військові дії, перебої в логістиці та зовнішні ризики.

Узагальнюючи, зовнішньоторговельна модель України потребує глибших структурних змін: зменшення залежності від імпорту енергоносіїв, підтримки виробництва з високою доданою вартістю та розширення експортних напрямів.

Загалом, 2023 рік показав як глибину кризи, так і здатність економіки до адаптації. Погіршення сальдо торгівлі стало очікуваним наслідком воєнних умов. Однак стабільність експорту в аграрному секторі, розширення логістичних можливостей і чіткий поворот до європейських ринків створюють базу для поступового відновлення торговельного балансу в майбутньому.

Список використаних джерел:

1. Державна служба статистики України. URL:<https://stat.gov.ua/> – (дата звернення 29.04.2025)
2. Дія.Бізнес. Дашборд щодо експорту та імпорту товарів України. URL: https://business.dia.gov.ua/analytics/dashboard/dashbord_shchodo_eksportu_ta_importu_tovariv (дата звернення 29.04.2025)
3. Export.gov.ua. Зовнішня торгівля товарами України у 2023 році: дані та аналітика. URL: https://export.gov.ua/news/5170-zovnishnia_torgivlia_tovarami_ukraini_u_2023_rotsi (дата звернення 29.04.2025)

Касіч А.І., студ., 4 курс, гр. ЕК-5, ФБСО
Науковий керівник: Мельник Т.Ю., к.е.н., доц.,
доцент кафедри фінансів та цифрової економіки
Державний університет «Житомирська політехніка»

Моделювання економічної безпеки підприємства в умовах сучасних викликів

У сучасному бізнес-середовищі, що характеризується зростанням кількості загроз, моделювання економічної безпеки набуває особливої актуальності. Цей процес дозволяє виявляти потенційні ризики – фінансові, ринкові, технологічні та геополітичні – і слабкі сторони підприємства, формуючи комплекс заходів для їх нейтралізації як на внутрішньому рівні (система управління), так і на зовнішньому (законодавчі зміни, економічні кризи). В умовах стрімких змін моделювання сприяє розробці альтернативних сценаріїв розвитку та адаптивних стратегій, що підвищують здатність підприємства до виживання і зростання.

Існує низка підходів до моделювання економічної безпеки. Так, О.А. Антонян застосовує інструменти MS Excel для аналізу та прогнозування ключових показників. Л.О. Чаговець пропонує складні економіко-математичні моделі, зокрема нейронні та гібридні нечіткі нейронні мережі, що дозволяють підвищити точність прогнозів. В.А. Рач розробив модель кругових сегментів діяльності для візуалізації чинників впливу, а І.О. Клопов акцентує на необхідності комплексного аналізу як фінансових, так і нефінансових параметрів [1]. Сучасні підприємства дедалі частіше застосовують методи аналізу даних і машинного навчання для виявлення прихованих закономірностей та оцінки потенційних загроз. Один з ефективних підходів – сценарне моделювання, яке передбачає ідентифікацію ключових факторів та невизначеностей (економічні умови, регуляторна політика, ринкова кон'юнктура), формування оптимістичних, песимістичних та базових сценаріїв розвитку, оцінку їх впливу на основні показники (дохід, витрати, прибуток, ризики) і визначення стратегій дій для кожного з варіантів. Наприклад, для компанії з виробництва електроніки стратегія може варіюватися від нарощування виробництва в разі позитивного сценарію до жорсткої економії при песимістичному.

Серед інструментів, що застосовуються в межах сценарного підходу, виділяється метод Монте-Карло. Він базується на використанні випадкових чисел і статистичних моделей для оцінювання ризиків. Метод передбачає побудову моделі, визначення ймовірнісних розподілів для невизначених параметрів, генерацію випадкових значень та багаторазове моделювання результатів з метою розрахунку ймовірностей і оцінки ризиків. Одним з ключових показників у фінансовому моделюванні є чиста теперішня вартість (NPV). Вона відображає поточну вартість очікуваних грошових потоків з урахуванням дисконтної ставки. Додатне значення свідчить про доцільність інвестування, хоча показник чутливий до обраної ставки дисконту. Наступний показник: дисконтований термін окупності (DPP) – визначає строк, за який проєкт поверне вкладені кошти з урахуванням вартості грошей у часі. Не враховує доходи після досягнення точки безбитковості [2]. В умовах економічної нестабільності в Україні при визначенні ставки дисконтування доцільно орієнтуватися на облікову ставку НБУ або на довгострокові кредитні ставки комерційних банків.

Зважаючи на важливість моделювання економічної безпеки, варто наголосити на необхідності інтеграції отриманих результатів у процес прийняття управлінських рішень. Розроблені моделі та сценарії, а також розраховані показники, такі як NPV, DPP та інші, повинні стати основою для формування стратегій реагування на потенційні загрози та використання можливостей. Ефективне застосування інструментів моделювання передбачає не лише кількісний аналіз, але й якісну інтерпретацію отриманих даних, врахування експертних оцінок та інтуїції керівництва. Лише за такого комплексного підходу підприємство зможе повною мірою скористатися перевагами моделювання економічної безпеки для забезпечення своєї стійкості, адаптивності та довгострокового розвитку в умовах постійних економічних турбулентностей.

Отже, моделювання економічної безпеки є ключовим інструментом для стратегічного управління в умовах зростаючої нестабільності. Його застосування, від простих до складних методів, з урахуванням українських реалій, дозволяє комплексно оцінювати інвестиції та глибоко розуміти ризики й можливості. Це сприяє розробці проактивних стратегій для підвищення адаптивності та стійкості до зовнішніх впливів, що є запорукою стабільного довгострокового розвитку підприємства в сучасному динамічному світі.

Список використаних джерел:

1. Баленко Є.О. Моделювання систем економічної безпеки суб'єктів господарювання: підходи та перспективи розвитку. «Міжнародно-правове забезпечення стабільності та безпеки суспільства»: матеріали науково-теоретичної конференції викладачів, аспірантів та студ. юридичного фак-ту, м. Суми, 25 травня 2013 р. С. 125-127.
2. Чепелюк Г.М., Ткаченко К.О. Методи оцінки інвестиційного проєкту, які використовуються при банківському інвестиційному кредитуванні. *Ефективна економіка*. 2017. № 10. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2017_10_29.

Аграрний сектор в умовах трансформації: нові моделі управління ризиками

Управління ризиками в аграрному бізнесі являє собою складний та багатогранний процес, котрий вимагає науково-обґрунтованих підходів і ефективних практичних методів ризик-менеджменту. В умовах високої турбулентності зовнішнього середовища, зокрема воєнних дій, кліматичних змін, нестабільності ринків збуту та логістичних обмежень імплементація в діяльність суб'єктів аграрного бізнесу сучасних інструментів ризик-менеджменту, набуває особливої актуальності.

Ефективне управління ризиками сприяє мінімізації потенційних загроз, дозволяє підвищити адаптивність аграрних бізнес-організацій до змін зовнішнього середовища та сприяє забезпеченню стійкого розвитку галузі в умовах зростаючої політичної, економічної та кліматичної нестабільності.

Трансформаційні виклики для підприємств аграрного бізнесу України в сучасних динамічних умовах охоплюють широкий спектр потенційних ризиків, табл. 1:

Таблиця 1

Класифікація ризиків в діяльності аграрних бізнес-організацій

№ з/п		Група ризиків	Види ризиків
1	2	3	4
I	За напрямком виникнення	Зовнішні ризики	– ризики геополітичного характеру – військові дії, санкційна політика, економічна та/або політична нестабільність); – макроекономічні ризики – інфляційні коливання, девальвація національної валюти, фіскальні зміни; – природньо-кліматичні ризики – погодна нестабільність (посухи, зливи, заморозки); – нормативні та регуляторні ризики – зміни в земельному, податковому законодавстві, торговельні обмеження тощо; – ризики соціального характеру – міграційні процеси, демографічне старіння сільського населення; – технологічні ризики – застарілість техніки та обладнання, відставання у впровадженні інновацій, кібератаки, техногенні аварії тощо.
		Внутрішні ризики	– ризики операційно-виробничого характеру – збій технічного / ресурсного забезпечення, порушення агротехнологій; – фінансові ризики – дефіцит оборотного капіталу, низька рентабельність, податкові та кредитні навантаження; – управлінські ризики – низький рівень менеджменту, неефективність стратегічного управління, проблеми кадрового забезпечення; – репутаційні – порушення стандартів якості, конфлікти із громадами, соціальна безвідповідальність тощо.
II		За рівнем контролюваності	– контрольовані ризики – прогнозовані ризики, ризики із відомим сценарієм розвитку; – неконтрольовані ризики – ризики з високим рівнем невизначеності.
III		За характером впливу	– системні ризики – впливають на аграрний сектор або економіку загалом, наприклад, девальвація валюти, кліматичні зміни; – несистемні (специфічні) ризики – стосуються конкретного підприємства або регіону, наприклад, локальна засуха в окремому регіоні, місцеві конфлікти з громадою або пайовиками тощо
IV		За напрямом діяльності	– виробничо-операційні ризики – збій агротехнологічних процесів, втрата врожаю; – маркетингові ризики – зниження попиту, зміна цін на сировину та готову продукцію; – логістичні ризики – порушення логістичних ланцюгів; – фінансово-інвестиційні – зниження привабливості проектів, зниження ліквідності, втрата капіталу, порушення фінансового стану.

Глобалізація та інтеграція ринків вимагають від аграрних бізнес-організацій адаптації до новітніх умов господарювання. Відповідно, управління ризиками у сфері аграрного бізнесу слід розглядати як процес, який включає систематичну ідентифікацію, аналіз, оцінювання, моніторинг та розробку стратегій реагування на потенційні загрози з метою мінімізації негативних наслідків для виробничо-господарської діяльності підприємства, забезпечення його стійкості та підвищення ефективності прийняття управлінських рішень.

Підвищена нестабільність економічної системи, військова агресія, виклики глобального характеру

потребують пошуку прогресивних моделей ризик-менеджменту в аграрній сфері. У табл. 2 систематизовано актуальні моделі управління ризиками в аграрному бізнесі:

Таблиця 2

Прогресивні моделі управління агро-ризиками

№ з/п	Інструменти управління ризиками	Опис та характеристика інструментів
1	Сценарне планування	Сценарне планування дозволяє формувати адаптивні управлінські рішення на основі аналізу потенційних варіантів розвитку подій. У межах аграрного виробництва сценарне планування спрямоване на прогнозування врожайності, цінової кон'юнктури, доступу до ресурсів (насіння, добрив, ПММ), зміни валютних курсів, рівня державної підтримки, регуляторного середовища та потенційних форс-мажорних обставин. Ефективне впровадження сценарного підходу передбачає активне використання цифрових технологій (Big Data, GIS-системи,), що забезпечують точність аналітичних розрахунків і оперативність прийняття рішень.
2	Інтеграція ESG-факторів як інструмент управління аграрними ризиками	В умовах зростаючої глобальної уваги до сталого розвитку та соціальної відповідальності бізнесу, інтеграція ESG-факторів (екологічних, соціальних та управлінських) у систему управління аграрними підприємствами набуває важливого значення як інструмент ризик-менеджменту. Такий підхід передбачає комплексну оцінку не лише економічної ефективності діяльності, а й її впливу на навколишнє середовище, соціальне середовище та корпоративну систему управління.
3	Фінансові інструменти	Використання фінансових інструментів, таких як ф'ючерсні контракти, опціони, аграрне страхування та інвестиційні фонди, дозволяє аграрному бізнесу хеджувати цінові ризики та зменшити залежність від коливань на міжнародних ринках. Це дає змогу стабілізувати прибутки та забезпечити фінансову стійкість підприємства в умовах високої волатильності ринкових умов.
4	Диверсифікація та страхування	Диверсифікація аграрного виробництва є одним з основних стратегічних підходів до зменшення агро-ризиків. Вона дозволяє розподіляти ризики між різними культурами та напрямками діяльності, знижуючи залежність від погодних умов або ринкових коливань. Також важливим елементом є використання агрострахування, яке дає можливість компенсувати збитки від природних катаклізмів або інших форс-мажорних обставин.

Отже, ефективна система управління ризиками допомагає забезпечити гнучкість і стійкість агропідприємств в умовах високої невизначеності. Прогресивні моделі управління агро-ризиками є важливим елементом стратегії сталого розвитку аграрного бізнесу, а інтеграція сучасних технологій, фінансових інструментів та стратегічних підходів дозволяє знизити ризики, підвищити ефективність підприємств та забезпечити їх довгострокову конкурентоспроможність. В умовах трансформації аграрної галузі України застосування таких моделей сприяє не лише економічній стабільності підприємств, а й підвищенню екологічної та соціальної відповідальності.

Список використаних джерел:

1. Галанець В. В., Колодій І. В. Управління ризиками у сфері агробізнесу України як ключовий елемент фінансової безпеки. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету*. Економічні науки. No 78, 2024. С. 117-121.
2. Діброва А.Д., Діброва Л.В., Клименко М.С. Формування системи управління ризиками аграрних підприємств. *Актуальні проблеми економіки*. 2024. № 7 (277). С. 188-202.
3. Євтушенко Г.В., Тимків Н.Я., Шешеня А.А. Особливості управління ризиками в аграрному секторі економіки. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2022. Вип. 12 (146). С. 45-52.
4. Томілін О., Краснікова О., Зоря С., Дроботя Я. Управління ризиками в аграрному секторі: фінансовий аспект. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2023. Т.4 (51). С. 147-162

Коротіна К.С., студ. гр. ЕК-226, ФМІБ
Матковська М.Ю., студ. групи ЕК-226, ФМІБ
Науковий керівник: Кукель Г.С., к.е.н.,
доц., каф. менеджменту, маркетингу та економіки
Вінницький національний технічний університет

Тенденції розвитку галузей креативної індустрії в Україні

Креативна індустрія в Україні набуває дедалі більшої ваги, перетворюючись на один із рушіїв економічного зростання та міжнародної впізнаваності. Упродовж останнього десятиліття сфери дизайну, архітектури, кіно, музики, моди, ІТ-проектів і видавничої діяльності вийшли за вузькі рамки мистецького середовища та стали вагомою частиною економічного ландшафту країни. За різними підрахунками, креативна економіка може приносити від 3% до 5% ВВП, а завдяки розвитку нових цифрових платформ ця цифра має потенціал суттєвого зростання [1]. Прогресивні українські стартапи на кшталт Reface, що створює додатки з обробки зображень за допомогою штучного інтелекту, або Petcube, який пропонує «розумні» пристрої для домашніх улюбленців, стали яскравими прикладами поєднання творчого підходу з передовими технологіями, успішно конкуруючи на глобальному ринку.

Однією з провідних підгалузей креативної індустрії в Україні є кінематограф. Після набуття чинності Законом України «Про державну підтримку кінематографії в Україні» (№1977-VIII) у 2017 році та створення Українського культурного фонду (УКФ) спостерігається зростання кількості національних кінопроектів, які отримують часткове фінансування від держави. Це дало змогу реалізувати фільми різної жанрової спрямованості – від історичних драм, як-от «Крути 1918», до експериментальних картин на кшталт «Атлантида», що здобула нагороди на міжнародних фестивалях. Особливої популярності набуває анімація: мультфільм «Викрадена принцеса: Руслан і Людмила» (2018) був проданий у понад 50 країн, а «Мавка. Лісова пісня» (2023) продовжила успішну тенденцію, продемонструвавши потенціал вітчизняної студійної анімації. Це свідчить про те, що високий рівень творчих рішень, вдале поєднання культурних елементів з актуальними світовими трендами та належна промоція роблять українські проекти конкурентними на міжнародній арені [1, с. 11].

Музична сфера в Україні постійно еволюціонує, вбираючи у себе як традиційні фольклорні мотиви, так і сучасні жанри, що дає змогу вітчизняним артистам успішно виступати на глобальному рівні. Позитивний приклад – перемога гурту Kalush Orchestra на Євробаченні-2022 із піснею «Stefania», де поєднано етнічні елементи та хіп-хоп-звучання. Раніше популярності набували DakhaBrakha, Onuka, Jamala, що виграла Євробачення-2016, різноманітні гурти електронної музики. Паралельно зростає кількість незалежних лейблів, таких як Masterskaya, заснований відомим музикантом Іваном Дорном, що слугує платформою для розвитку молодих виконавців. Культурна дипломатія через музику стає дієвим інструментом просування українського бренду: виступи артистів у європейських і північноамериканських містах формують сучасний образ України як країни зі самобутньою, але водночас прогресивною культурою.

У сфері дизайну та архітектури креативні рішення спираються на багату історичну спадщину й традиції народних ремесел, переосмислені з урахуванням новітніх естетичних концепцій. Стрімко зростає популярність дизайнерських бюро, які займаються розробкою інтер'єрів, предметного дизайну та брендингу для міжнародних клієнтів. Прикладом може бути студія Sergey Makhno Architects, що поєднує елементи японського мінімалізму з українською етнікою, створюючи унікальні простори, які здобули визнання за кордоном. Тренд на локальну айдентику помітний і в моді: українські бренди, як-от Ruslan Baginskiy, Bevza, Ksenia Schnaider, все частіше з'являються на модних подіумах Парижа, Мілана й Нью-Йорка, презентуючи колекції, які переосмислюють традиційні народні візерунки, крої та техніки пошиття [2, с. 78].

Видавнича сфера робить внесок у розвиток креативної індустрії. За останні роки кількість перекладених і виданих українською мовою світових бестселерів істотно зросла, розширюється асортимент українських авторів, що виходять на міжнародні книжкові ринки. Приміром, книжки дитячих письменників, ілюстровані вітчизняними художниками, завойовують прихильність видавців у Європі й Америці. Поряд із цим, функціонує Український інститут книги, який стимулює переклади українських авторів іноземними мовами та організовує участь національних видавництв у міжнародних виставках. Яскравим кейсом є Франкфуртський книжковий ярмарок, де український стенд за останні роки привертав увагу значної кількості іноземних видавців і представників культурних інституцій.

Важливим елементом структури креативної індустрії є ІТ-сектор, що перетворюється на генератор креативних рішень у сфері маркетингу, відеоігор, віртуальної та доповненої реальності. Українські розробники комп'ютерних ігор, як-от GSC Game World (відомі за серією S.T.A.L.K.E.R.) або 4A Games (автори «Metro»), успішно конкурують з міжнародними студіями й продають мільйонні тиражі по всьому

світу. Натомість інді-розробники часто пропонують яскраві експериментальні проєкти, що поєднують аудіовізуальні інновації з нестандартним ігровим процесом. Розвиток хмарних технологій, аналізу великих даних та блокчейн-рішень відкриває додаткові можливості для креативних стартапів, які шукають нові форми монетизації й інтерактивної взаємодії з аудиторією.

Для стимулювання креативної індустрії велике значення має державна політика. Останніми роками ухвалено низку законодавчих актів і програм, покликаних захистити авторські права, розвивати інфраструктуру та залучати іноземні інвестиції. Так, Закон України «Про ефективне управління майновими правами правовласників» (№2415-VIII) удосконалив механізми колективного управління авторськими правами, тоді як зміни в Податковому кодексі передбачають податкові пільги для окремих суб'єктів культурної діяльності [3]. Починаючи з 2018 року, діє стратегія розвитку креативних індустрій, де виокремлено напрями, в яких держава надає фінансову чи інституційну підтримку (творчі хаби, фестивалі, конкурси стартапів), визначено заходи зі зміцнення міжнародної співпраці.

Одним із головних донорів і координаторів проєктів у культурній сфері виступає Український культурний фонд, заснований у 2017 році. Через конкурсні програми УКФ фінансує митців, театри, кіностудії, видавців і громадські організації, що пропонують інноваційні формати. Для прикладу, у 2021–2022 роках фонд підтримав створення молодіжних арт-просторів у кількох регіонах України, організацію вистав сучасного українського мистецтва за кордоном і виробництво анімаційних короткометражок. Цей інструмент стимулює розвиток місцевих талантів, надає їм можливість отримувати досвід міжнародних резиденцій і мережевих контактів, а відтак інтегруватися в глобальний культурний процес [4, с. 13]].

Участь України в міжнародних програмах на кшталт «Креативна Європа» (Creative Europe) посилює інтеграційні тенденції та сприяє обміну досвідом між українськими та європейськими креативними середовищами. Завдяки цим ініціативам вітчизняні організації набувають можливості спільно реалізовувати проєкти з культурного менеджменту та художнього обміну, брати участь у резиденціях і стажуваннях в ЄС. Як результат, покращуються професійні навички українських фахівців, розширюється діапазон крос-культурних колаборацій і формується позитивне сприйняття України як країни, відкритої до творчого діалогу.

Значний потенціал креативного сектору проявляється і в рекреаційно-туристичній галузі. Зокрема, організація тематичних фестивалів, мистецьких ярмарків і виставок сприяє розвитку внутрішнього та зовнішнього туризму. Прикладом можуть бути фестивалі вуличного мистецтва, як-от «Республіка» в Кам'янці-Подільському, що поєднує музику, стріт-арт і творчі майстерні, або «ГогольFest», який подорожує різними містами України, залучаючи місцеві громади до мистецьких експериментів. Подібні події приваблюють туристів і створюють умови для розвитку малого бізнесу: готелі, ресторани, сувенірні лавки, транспортні компанії отримують додаткові прибутки, а місто – культурне поживлення й модернізацію інфраструктури [5, с. 55].

Разом із тим існують фактори, які гальмують стаке зростання креативної економіки. По-перше, це нестача довгострокового фінансування та ризикованість інвестицій у культурно-мистецькі проєкти, що потребують тривалого терміну окупності. По-друге, бракує розвиненої інфраструктури: центри для проведення виставкових заходів, технологічні майданчики для створення аудіовізуального контенту чи спеціалізовані офіси креативних хабів, де могли б співпрацювати дизайнери, програмісти й менеджери. По-третє, в Україні досі формується необхідна правова база щодо захисту інтелектуальної власності, податкові стимули, які відповідали б практикам ЄС та заохочували розвиток стартапів.

Попри згадані перешкоди, невеликі незалежні ініціативи доводять свою спроможність залучати гранти, партнерські ресурси та запускати успішні кейси на міжнародних краудфандингових платформах. Дедалі більше молодих митців вивчають можливості комбінування традиційних джерел фінансування з новими цифровими інструментами (NFT, блокчейн для продажу мистецьких творів, Patreon тощо). Важливою складовою стає освітній компонент: українські університети та приватні школи впроваджують програми з креативного менеджменту, культурної економіки, інноваційного дизайну. З'являються спеціалізовані курси для розвитку навичок медіапродюсування та цифрового маркетингу, що допомагають майбутнім фахівцям конкурувати на глобальному ринку.

Реальні приклади успіху українських креативних компаній свідчать про високу конкурентоздатність наших проєктів за умови належних умов. Так, студія postpoststudio брала участь у виробництві візуальних ефектів для голлівудських фільмів, а український саунддизайнер Андрій Шаман отримав нагороди за аудіосупровід до іноземних кінокартин. У царині сучасного мистецтва художні роботи, присвячені темі національної ідентичності чи воєнним подіям, презентуються в музеях і галереях Європи та США, а в окремих випадках продаються на престижних аукціонах (Sotheby's, Phillips) за вагомими сумами. Ці факти підтверджують, що творчий контент з України може бути цінним продуктом як у репутаційному, так і в економічному сенсі.

Поряд із успішними кейсами існує і потреба в комплексному розв'язанні інституційних проблем. Уряд приділяє увагу розвитку державних програм, але їхня ефективність іноді знижується через бюрократичні процедури й недостатню гнучкість у реалізації. Для посилення позитивних зрушень важливо вибудувати

злагодженої взаємодії між Міністерством культури та інформаційної політики України, Міністерством цифрової трансформації, освітніми закладами та приватним сектором. Наприклад, спільні ініціативи на кшталт «Дія. Бізнес» (майданчик для підтримки підприємництва) можуть містити спеціальні модулі для представників креативних професій, де їх навчатимуть основам фінансової грамотності, маркетингу та захисту авторських прав.

Експерти вважають, що подальший розвиток креативного сектору стимулює й реформа освітньої системи. Зокрема, впровадження сучасних методик розвитку креативного мислення, лідерських навичок і проектного підходу в шкільні програми та вищі навчальні заклади. Пілотні проекти у сфері мистецької освіти, що реалізуються в кількох закладах у Києві, Львові та Харкові за участю міжнародних партнерів, засвідчили, що поєднання культурологічного, управлінського та технологічного підходів дає змогу випускникам легко адаптуватися до швидкозмінних вимог ринку.

За даними аналітичних оглядів Українського центру культурних досліджень [2, с. 78], креативні проекти сприяють формуванню позитивного іміджу регіонів і стимулюють розвиток локальних громад. Зокрема, у містах на сході та півдні України, де відчувається брак культурної інфраструктури, творчі ініціативи виконують важливу соціальну функцію, об'єднуючи місцевих жителів та залучаючи туристів. Це можуть бути фестивалі сучасного мистецтва, курси з ручного виробництва сувенірної продукції, заснованої на локальних традиціях, або ж створення ландшафтних інсталяцій, що привертають увагу ЗМІ. Отже, креативна індустрія не лише приносить економічні вигоди, а й посилює культурний діалог, сприяючи згуртованості спільнот [6, с. 78].

Для подальшого розширення міжнародної співпраці українські компанії та культурні організації мають і надалі брати участь у грантових програмах ЄС, Раді Європи, ЮНЕСКО, залучати кошти від приватних інвесторів. Успішним прикладом є діяльність House of Europe – програми ЄС, спрямованої на підтримку креативних і соціальних ініціатив у сфері культури, освіти, медицини. Через цю платформу українські менеджери культури проходять стажування за кордоном, розвивають мережу контактів з європейськими колегами й отримують можливості для спільної реалізації масштабних проектів. За таких умов поступово формується міжнародна екосистема, де українські митці та підприємці не є ізольованими гравцями, а виступають рівноправними учасниками творчого обміну.

Одним із викликів залишається регіональна нерівність. У Києві, Львові чи Одесі креативна інфраструктура та підтримка стартапів розвинені краще, натомість у менших містах і селищах можливостей значно менше. Це обумовлено відсутністю культурних просторів, бракованим доступом до швидкісного інтернету, проблемами з транспортом. Держава поступово намагається розв'язати ці питання, ініціюючи програми децентралізації та розбудови цифрових мереж, однак цей процес потребує чималих інвестицій і часу. Натомість існує позитивний тренд, коли самі громади (за підтримки громадських організацій і приватного бізнесу) об'єднують зусилля для відкриття коворкінгів чи художніх студій, організації локальних культурних заходів.

Не варто недооцінювати роль благодійних фондів і меценатів, які підтримують довгострокові мистецькі ініціативи. Участь підприємців у культурних проектах свідчить про розуміння важливості творчої діяльності для формування інноваційного клімату. Завдяки цьому зростає кількість грантових програм, стипендій, конкурсів, у яких можуть брати участь початківці. Якщо така тенденція посилиться, Україна отримає не лише кілька успішних брендів, а й сформує повноцінну екосистему, де талановиті люди зможуть розвиватися незалежно від місця проживання й матеріальних ресурсів.

Вагомим чинником розвитку креативної індустрії є промоція за кордоном. У ситуації, коли світові ринки перенасичені інформацією, важливо правильно позиціонувати український креативний продукт, робити акцент на його унікальності й автентичності. Інструментами виступають міжнародні виставки, форуми, фестивалі, соціальні мережі та спеціалізовані онлайн-платформи (Behance, ArtStation, SoundCloud тощо). Зарубіжні споживачі демонструють зацікавленість у свіжих культурних ідеях із країн, що перебувають у процесі активних змін, і Україна має можливість зміцнити свій імідж саме через творчі продукти [7, с. 90].

Таким чином, аналіз сучасних тенденцій креативної індустрії в Україні свідчить про відчутний прогрес у кількох напрямках: кінематографі, музиці, дизайні, видавничій справі, IT-проектах. При цьому є низка викликів, пов'язаних із фінансуванням, інфраструктурою та захистом прав інтелектуальної власності. Урядові ініціативи та діяльність Українського культурного фонду, міжнародні програми на зразок «Креативної Європи» створюють сприятливі умови для розвитку творчого потенціалу. Реальні приклади успішних українських компаній і митців свідчать про здатність інтегруватися у світові ринки та відповідати вимогам глобальної креативної економіки. У перспективі важливо розвивати культурну освіту та підтримку регіонів, посилювати державно-приватне партнерство, стимулювати попит на інноваційні та мистецькі товари й послуги. Тільки за умови системного вирішення означених проблем креативна індустрія перетвориться на потужного драйвера зростання, який сприятиме економічній і соціальній консолідації, зміцнить міжнародний авторитет України та формуватиме її позитивний бренд у сучасному світі.

Список використаних джерел:

1. Мельничук О., Антонюк Л., Гуменна О., Жилінська О. Україна-2030. Доктрина збалансованого розвитку/ колектив авторів. – Львів: Кальварія, 2017. – 164 с.
2. Василюк М. А. Роль культурних та креативних індустрій у забезпеченні сталого розвитку // Наукові записки НаУКМА. Економічні науки. – 2021. – Т. 6, вип. 1. – С. 40–44.
3. Розпорядження Кабінету міністрів України «Про схвалення Експортної стратегії України («дорожньої карти» стратегічного розвитку торгівлі) на 2017-2021 роки» [Електронний ресурс]. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1017-2017>
4. Диндар А. С. Позиції культурно-креативної індустрії в економіці ЄС // Інвестиції: практика та досвід. – 2019. – № 1. – С. 53–59.
5. Капінос Г. І., Бабій І. В. Сучасні методи управління проектами // Операційний менеджмент : навчальний посібник. – Київ : Центр учбової літератури, 2013. – 352 с.
6. Пакуліна А. А., Белоглазова К. В., Пакуліна Г. С. Розвиток креативної економіки в умовах протистояння глобальній кризі // Економіка та управління національним господарством. – 2019. – № 3(14). – С. 76–82.
7. Довгострокова національна стратегія розвитку культури до 2025 року [Електронний ресурс] / Міністерство культури України. – 2014. – Режим доступу: <https://lanka.pro/wpcontent/uploads/2024/03/8.pdf> (дата звернення: 24.03.2025).

Технологія розробки моделі реінжинірингу бізнес-процесів підприємства в умовах цифровізації

Цифровізація економіки сьогодні виступає одним із ключових рушіїв трансформації бізнесу. Використання сучасних цифрових технологій кардинально змінює способи ведення бізнес-процесів, вимагаючи від підприємств швидкої адаптації. В Україні цифрова трансформація проголошена державним пріоритетом: за останні роки вона стала «флагманською темою» розвитку, а Міністерство цифрової трансформації прагне зробити Україну лідером у цифровій сфері [8]. У таких умовах підприємства повинні переглядати свої операції, аби залишатися конкурентоспроможними.

Реінжиніринг бізнес-процесів (BPR) - це метод радикального переосмислення та перебудови процесів - набуває особливої актуальності як інструмент швидкої адаптації до цифрової ери [7]. Сьогодні багато українських компаній активно впроваджують реінжиніринг задля підвищення ефективності та формування конкурентних переваг в сучасних ринкових умовах [7]. Стрімкий розвиток технологій (Big Data, штучний інтелект, інтернет речей тощо) відкриває нові можливості для вдосконалення бізнес-процесів. Дослідження свідчать, що проста заміна застарілих IT-рішень на нові дає обмежений ефект - справжня цінність досягається тоді, коли цифрові технології використовуються для інноваційного переосмислення самих процесів. Науковці все більше уваги приділяють моделюванню, дизайну та вдосконаленню процесів під впливом цифрових трансформацій [1]. Зокрема, актуальними є питання автоматизації та роботизації рутинних операцій, застосування штучного інтелекту для аналізу даних процесів, впровадження IoT-платформ і цифрових екосистем.

Модель радикального перепроєктування бізнес-процесів з урахуванням цифрових трансформацій має інтегрувати сучасні наукові підходи й методології (BPR, BPM, цифрові технології) та найкращі практики реінжинірингу у цифрову епоху [2; 3; 4]. Концептуальна модель BPR у цифрову епоху передбачає п'ять основних етапів: стратегічне обґрунтування; аналіз процесів; розробка моделі; впровадження; моніторинг та вдосконалення. На етапі аналізу використовуються інструменти процес-майнінгу для виявлення вузьких місць та варіантів виконання [5]. Під час проєктування моделі застосовуються принципи редизайну процесів відповідно до цифрових можливостей підприємства - наприклад, автоматизація завдань, паралелізація етапів, цифрова інтеграція [2; 3]. Впровадження супроводжується активним управлінням змінами, навчанням персоналу, пілотними тестуваннями [6].

Розглянемо детальніше кожен з етапів моделі. Перший етап, ініціація та стратегічне обґрунтування. На цьому етапі підприємство визначає потребу в радикальних змінах, виходячи із стратегічних цілей та викликів цифрової епохи. Аналізується цифрова стратегія компанії, рівень цифрової зрілості та конкурентне середовище. В українських реаліях тригером для BPR часто є необхідність підвищити гнучкість бізнесу та впровадити інновації для виходу на нові ринки або подолання кризових ситуацій [7]. Моделювання та діагностика поточних процесів - другий етап. Виконується детальне моделювання існуючих бізнес-процесів із використанням нотацій BPMN або UML-діаграм. Залучаються міжфункціональні команди, щоб зрозуміти повну картину поточного виконання процесів. Особливий акцент робиться на вимірюванні показників ефективності та вузьких місць. Результатом етапу є виявлення процесів-кандидатів на реінжиніринг та конкретних проблем, які слід вирішити (надмірні витрати часу чи ресурсів, низька якість, незадоволеність клієнтів, ручні дублюючі операції і т.д.). Проєктування майбутнього процесу з урахуванням цифрових технологій є третім етапом. Це ядро моделі, де здійснюється власне реінжиніринг. Команда розробляє новий дизайн процесу, радикально переглядаючи послідовність і логіку робіт, ролі виконавців, використання інформації. На цьому етапі активно інтегруються цифрові інструменти: впровадження інформаційних систем, автоматизація задач, використання платформ обміну даними, штучного інтелекту для підтримки рішень. Принциповим є не автоматизувати існуючий недосконалий процес, а спочатку усунути всі невиправдані кроки і спростити потік робіт (принцип "спершу спрощуй, потім автоматизуй") [4]. Впровадження і управління змінами це типовий четвертий етап. Нові процеси запроваджуються в діяльність підприємства, що включає налаштування інформаційних систем, можливо, реорганізацію структури під нові процесні ланцюги, навчання персоналу новим ролям і інструментам. Управління змінами є критичним: важливо заручитися підтримкою керівництва і персоналу, чітко комунікувати вигоди від реінжинірингу та забезпечити необхідні ресурси [6]. Останній етап - моніторинг та оптимізація. Після впровадження здійснюється постійний моніторинг продуктивності оновлених процесів за допомогою KPI та систем бізнес-аналітики. За потреби процес підлягає подальшому коригуванню (безперервне вдосконалення). Цей етап фактично повертає нас до циклу BPM - після радикального стрибка в ефективності завдяки BPR, підприємство продовжує меншими ітераціями покращувати процес, вже інтегрований у цифрове середовище.

Український IT-сектор відзначається високою адаптивністю, швидким впровадженням інновацій і гнучкими структурами управління [5]. Це створює сприятливі умови для впровадження BPR, орієнтованого на технології. Проте для успішної реалізації потрібне поєднання стратегічного бачення, методологічної чіткості та технологічної зрілості. Особливо актуальним є застосування BPR у контексті переходу від сервісної до продуктової моделі IT-компаній, що вимагає переосмислення ціннісної пропозиції, клієнтського досвіду та операційної ефективності. Сфера інформаційних технологій в Україні має свої характеристики, які впливають на управління бізнес-процесами та реалізацію реінжинірингу. IT-підприємства здебільшого орієнтовані на інновації, швидке освоєння нових технологій і гнучкість. Дослідження підтверджують, що пріоритетні завдання управління в IT-секторі зосереджені на інноваційних процесах, управлінні талантами, клієнтському досвіді та партнерських відносинах [5]. Багато українських IT-компаній працюють у форматі сервісних (outsourcing/outstaffing) компаній, що надають послуги розробки ПЗ для закордонних замовників. Для таких компаній критичною є ефективність внутрішніх процесів та здатність масштабуватися під збільшення проєктів. Практика показує, що успішні аутсорсери активно оптимізують свої бізнес-процеси: впроваджують стандарти якості, методології на кшталт Agile/DevOps, автоматизують рутинні операції, використовують хмарні інфраструктури тощо [5]. Український IT-бізнес останніх років розвивається в умовах турбулентності (економічні виклики, повномасштабна війна, релокація команд тощо), що підвищує роль гнучкого реінжинірингу. Реалізація моделі реінжинірингу бізнес-процесів у цифровому середовищі дозволяє підприємству досягти суттєвих покращень показників діяльності. В першу чергу очікується значне зростання операційної ефективності та продуктивності праці за рахунок усунення зайвих дій і автоматизації рутинних задач. Світовий досвід підтверджує дієвість BPR: відомі корпорації (Ford, Dell, General Motors, British Telecom тощо) успішно застосували реінжиніринг і відзначили підвищення ефективності своєї роботи [7]. Впровадження нових цифрових процесів покращує якість продуктів і послуг, зменшує кількість помилок і час циклу виконання операцій. Підприємство підвищує свою гнучкість і швидкість реагування на зміни ринку. Завдяки радикально переробленим процесам, оптимізованим під сучасні технології, компанія здатна швидше запускати нові продукти, змінювати бізнес-модель, масштабувати операції або перебудовувати ланцюги постачання. Впровадження моделі реінжинірингу з фокусом на клієнтоорієнтованість приносить стратегічні вигоди у вигляді зростання задоволеності клієнтів та лояльності.

Реінжиніринг бізнес-процесів виступає потужним механізмом розвитку, що допомагає підприємствам виходити з криз, підвищувати конкурентоспроможність та відповідати запитам сучасного ринку [7]. Отже, технологія розробки моделі BPR у цифрову епоху є своєчасною і практично значущою. Вона надає менеджерам і підприємцям дорожню карту для здійснення глибоких перетворень бізнесу, мінімізуючи ризики та максимізуючи вигоди від цифрової трансформації.

Список використаних джерел:

1. Васильєва Т. А., Ус Я. О., Люльов О. В., Пімоненко Т. В. Реінжиніринг бізнес-процесів підприємств: від традиційного до цифрового маркетингу. Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка. 2020. № 3. С. 309-318. DOI: 10.21272/1817-9215.2020.3-35
2. Kubrak K., Milani F., Nava J. Digital Technology-Driven Business Process Redesign: A Classification Framework. Lecture Notes in Business Information Processing. Cham, 2023. P. 205–221. URL: https://doi.org/10.1007/978-3-031-33080-3_13.
3. Tariq A., Khan S. A. When Business Process Re-engineering meets Industry 4.0: A concept paper. 2021 International Conference on Frontiers of Information Technology (FIT), Islamabad, Pakistan, 13–14 December 2021. 2021. URL: <https://doi.org/10.1109/fit53504.2021.00045>.
4. Proctor J. Digital Transformation vs. Business Process Reengineering. Inteq Group Blog. URL: <https://www.inteqgroup.com/blog/digital-transformation-vs-business-process-reengineering>.
5. Компанець Н. І. Особливості управління підприємствами сфери IT з огляду на типологію їх бізнес-поведінки. Академічні візії. 2022. №14. вилучено із <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/1074>
6. Деркач А. Є. Економіко-цифровий інструментарій впровадження реінжинірингу на будівельному підприємстві: дис. д-ра філософії : 051 / Деркач Андрій Євгенович ; Київ. нац. ун-т буд-ва і архіт. -Київ : КНУБА, 2024.
7. Мельник А.О., Соловійова Т. М. Особливості застосування реінжинірингу бізнес-процесів на вітчизняних підприємствах. Економічний форум. 2020. Т. 1, № 3. С. 63–70. URL: <https://doi.org/10.36910/6775-2308-8559-2020-3-10>.
8. Brand Ukraine. Digital country. Ukraine.ua. URL: <https://ukraine.ua/invest-trade/digitalization>

УДК 33.330.3

Кравцов О.О., магістр, 5 курс, гр. УФЕБМ-24, ЕК
 Науковий керівник: Перепелюкова О.В., професор кафедри
 економічної кібернетики та управління економічною безпекою
 Харківський національний університет радіоелектроніки

Глобальна боротьба за критичні матеріали в епоху «зеленої» трансформації

Контроль над критичними матеріалами, такими як рідкоземельні елементи, літій, кобальт і нікель, перетворюється на ключове поле геоекономічного суперництва між провідними державами. Ці ресурси є стратегічно важливими для розвитку «зелених» технологій, включаючи виробництво акумуляторів для електромобілів та систем відновлюваної енергетики, що обумовлює їхнє зростаюче значення в контексті економічної та політичної могутності.

Ключові матеріали та їхнє геополітичне значення набувають особливої ваги в умовах сучасного геоекономічного суперництва. Контроль над критичними ресурсами, зокрема рідкоземельними елементами, стає важливим чинником впливу на світову економіку. Наразі Китай забезпечує близько 60% світового видобутку та понад 90% переробки рідкоземельних матеріалів, що дозволяє йому контролювати технологічні ланцюги постачання. США та Європейський Союз намагаються зменшити залежність, активно інвестуючи у розвідку нових родовищ у Гренландії, Норвегії та Україні, а також створюючи альтернативні ланцюги переробки [1-2].

Значний потенціал у цій сфері має й Україна, яка володіє численними об'єктами, придатними для видобутку рідкоземельних металів. За даними Державної служби геології та надр, на території країни наявні понад десяток перспективних ділянок, зокрема Липівський, Тащицький, Діабазівський, Гурівський та інші рудопрови. Частина об'єктів уже зацікавила інвесторів, інші готуються до геоаукціонів. На карті зображено ключові місця зосередження таких ресурсів, що підтверджує важливу роль України у формуванні майбутніх ланцюгів постачання критичних матеріалів у Європі (рис.1).

Об'єкти рідкісноземельних та рідкісних металів

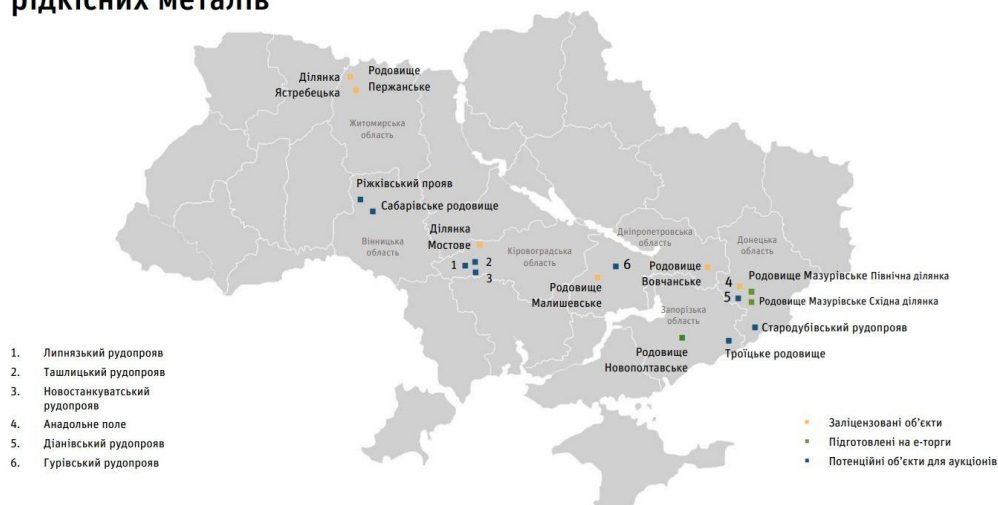

Рис. 1. Об'єкти рідкоземельних та рідкісних металів в Україні

Джерело: узагальнено автором на основі [3]

Окрім рідкоземельних елементів, стратегічне значення мають літій, кобальт і нікель. Лідерами з видобутку літію є Чилі, Австралія та Аргентина, водночас Китай активно інвестує у розробку африканських і південноамериканських родовищ. Близько 70% світового видобутку кобальту припадає на Демократичну Республіку Конго, де провідні позиції утримують китайські компанії. Нікель здебільшого видобувається в Індонезії, на Філіппінах та у Росії, що сприяє зростанню конкуренції за доступ до цього ресурсу, важливого для виробництва акумуляторних технологій [1,4].

Стратегії держав у боротьбі за критичні матеріали стають дедалі жорсткішими. США впроваджують тарифи на імпорту товарів, пов'язаних із критичними мінералами, та стимулюють розвиток внутрішнього видобутку через прийняття законів на кшталт Inflation Reduction Act. Китай, у свою чергу, обмежує експорт окремих рідкоземельних елементів і продовжує активно інвестувати в Африці та Південній Америці. ЄС створює стратегічні запаси і фінансує нові проекти для зменшення залежності від імпорту.

У 2023–2024 роках спостерігалось падіння цін на кобальт (на 30%) та літій (на 40%), що пояснюється збільшенням пропозиції та уповільненням виробництва електромобілів у Китаї. Попри це, стратегічна роль цих ресурсів у забезпеченні «зеленої» трансформації залишається незмінною, і ключові гравці продовжують боротьбу за контроль над їхнім видобутком і переробкою.

Важливим прикладом є Демократична Республіка Конго — найбільший у світі виробник кобальту, яка почала активно переглядати умови співпраці з іноземними інвесторами. Держава прагне отримувати більший економічний ефект від експорту сировини, створювати робочі місця та підвищувати вартість продукції через локалізацію переробки.

Такі дії свідчать про те, що країни-експортери ресурсів прагнуть посилити свою позицію в глобальних ланцюгах поставок і не залишатися лише «сировинним придатком». Водночас Китай зберігає домінування в переробці ключових мінералів, що видно на графіку: його частка у виробництві очищеного кобальту та літій перевищує 60%. Це підтверджує, що контроль над не лише видобутком, а й технологічною інфраструктурою, залишається ключовим елементом у боротьбі за критичні матеріали (рис.2).

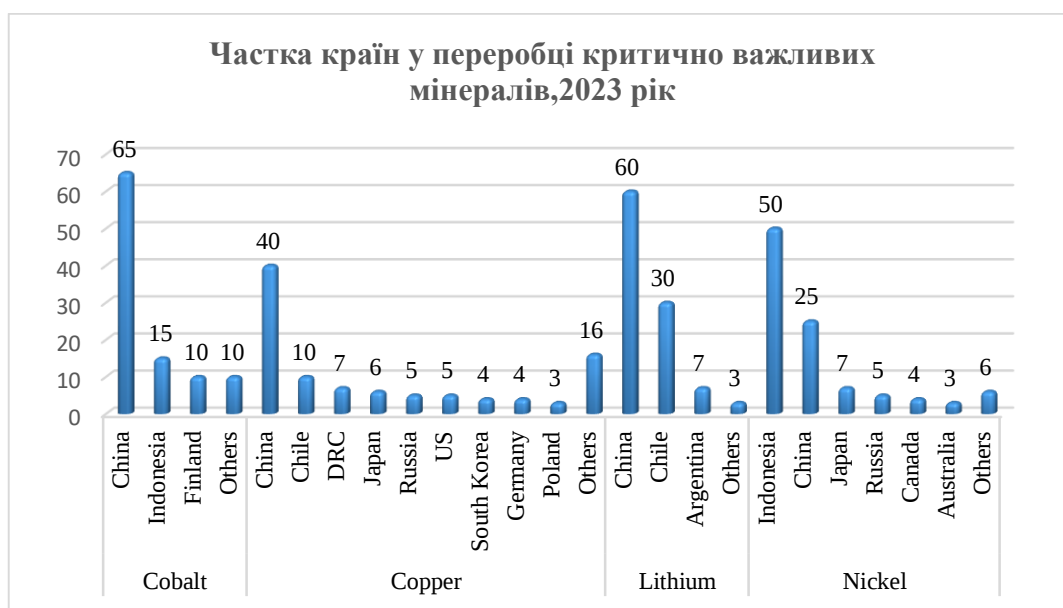

Рис. 2. Світові частки переробки критичних матеріалів за видами

Джерело: узагальнено автором на основі [4-5].

Отже, глобальна конкуренція за контроль над критичними матеріалами фактично перетворюється на «нову холодну війну» ресурсів. Для запобігання кризовим явищам необхідні диверсифікація ланцюгів постачання, розвиток циркулярної економіки та укладення міжнародних угод для недопущення монополізації ринків. Саме ця боротьба визначатиме подальший розподіл впливу у світовій економіці на найближчі десятиліття.

Список використаних джерел:

1. Китайський тиск, американські тарифи: хто переможе і війні ресурсів? *Офіційний сайт Національної Асоціації Добувної Промисловості України (НАДПУ)*. URL: <https://neiau.com.ua/kytajskeyj-tysk-amerykanski-taryfy-hto-peremozhe-u-vijni-resursiv/>
2. Рідкоземельні метали України, яких прагне Трамп. *Дані сайту zaxid.net* URL: <https://zaxid.net/ridkozemelni-metali-ukrayini-yakih-pragne-tramp-shho-tse-perelik-de-znahodyatsya-n1603223>
3. Портфоліо критичної сировини України. *Офіційний сайт Державної служби геології та надр України*. URL: <https://www.geo.gov.ua/wp-content/uploads/presentations/ukr/critical-minerals-portfolio-ua.pdf>
4. Хто і як контролює «зелені» корисні копалини? *Друкарня*. URL: <https://drukarnia.com.ua/articles/khto-i-yak-kontroluyue-korisni-kopalini-dJ1Wx>
5. Financial Times. 2023. The new commodity superpowers. URL: <https://www.ft.com/content/0d2fba79-940f-4a28-8f4f-68f1e755200f>

Кулак Є.О., студ. 2 курсу гр. ЕК-7, ФБСО
Науковий керівник: Обіход С.В., доцент кафедри
фінансів та цифрової економіки, к.е.н., доц.
Державний університет «Житомирська політехніка»

Управління персоналом у банківській установі

Персонал – найбільш складний об’єкт управління в організації, і є основним двигуном, який рухає бізнес. Люди – це не ресурс, люди – це капітал, і для його збереження та розвитку потрібно вчасно трансформувати підходи до управління [1]. В умовах зростаючої конкуренції та швидких технологічних змін, банківські установи стикаються з необхідністю постійно вдосконалювати свою діяльність. Людські ресурси є не просто витратною статтею, а й найціннішим активом, який визначає якість обслуговування клієнтів, рівень інноваційності та загальну ефективність роботи банку. Тому, дослідження та впровадження сучасних підходів до управління персоналом у банківській сфері набуває особливої актуальності.

Управління персоналом – це системно організований процес відтворення й ефективного використання всіх працівників організації, направлений на досягнення поставленої цілі [2]. Управління персоналом банківських установ є одним з актуальних напрямків розвитку та вдосконалення банківського менеджменту. Для банків управління людськими ресурсами має ключове значення, оскільки банківська сфера є галуззю послуг, де людський фактор відіграє вирішальну роль, особливо у роботі з численними індивідуальними клієнтами. Поряд із ціною політикою, саме якість обслуговування та інші нематеріальні аспекти можуть визначати вибір клієнта та його лояльність до конкретного банку. Управління персоналом у банківській сфері має ряд особливостей, зумовлених специфікою банківської діяльності. Серед цих особливостей окремо виділимо:

- Високі вимоги до кваліфікації.
- Особлива увага до розвитку спеціалізованих навичок, що передбачає постійне навчання та розвиток.
- Підвищена відповідальність та етичні стандарти: робота з фінансами клієнтів вимагає від банківських працівників високого рівня відповідальності, чесності та дотримання строгих етичних норм, що впливає на процеси відбору та контролю персоналу.
- Необхідність адаптації до змін: банківська сфера постійно зазнає впливу економічних змін та технологічного прогресу, що вимагає від менеджменту персоналу гнучкості та здатності швидко адаптувати стратегії управління.
- Важливість впровадження сучасних технологій для оптимізації процесів управління персоналом, зменшення адміністративного навантаження та підвищення ефективності роботи активно використовуються сучасні інформаційні системи.
- 6. В умовах нестабільності, таких як економічні кризи або воєнний стан, особливого значення набуває забезпечення психологічної підтримки працівників для збереження їхньої продуктивності та лояльності [4].

Сучасні банки, як правило, формують свій колектив як із досвідчених працівників, що мають спеціальну освіту, так і з випускників та студентів закладів вищої освіти. Це пов’язано з прагненням банків скоротити витрати за рахунок перебудови внутрішніх процесів у бік деталізації, наслідком чого є скорочення посад, які потребують високої кваліфікації, і розширення посад, які досвіду роботи не потребують. Відповідно, виникає висока диференціація доходів банківських працівників. Із самого початку діяльності банку важливим елементом його стійкості є створення умов для формування команди з єдиною корпоративною культурою. Для цього банківській установі необхідно сформулювати ефективну політику управління персоналом, для чого слід урахувати певні чинники, такі як розмір банку, репутація на ринку банківських послуг, структура клієнтської бази (які категорії економічних суб’єктів користуються послугами саме цього банку) тощо.

В Україні ще 10-15 років тому мали місце певні негативні тенденції в політиці управління персоналом банку, зокрема: прагнення до найбільш простих і швидких способів зростання доходів акціонерів (що стало головною метою діяльності багатьох банківських організацій) за рахунок зменшення витрат на персонал, і перш за все скорочення чисельності працівників; відсутність належного кадрового аудиту, в результаті чого скорочення штатів має механічний характер без урахування обраної стратегії розвитку організації, а іноді й з порушенням чинного трудового законодавства; масштабне безробіття в банківській галузі, причому як серед молодих спеціалістів, котрі в принципі не можуть отримати жодної посади в банківській галузі, так і серед досвідчених фахівців; погіршення умов працюючого персоналу банків (це, насамперед, виражається у значному реальному зниженні розміру посадових окладів і призупиненні заохочувальних виплат); слабкі або відсутні технології перевірки на лояльність персоналу; неефективне використання сучасних методів управління персоналом [3]. Наразі маємо інші виклики (табл. 1).

Ураховуючи сутність негативних явищ у політиці управління персоналом банків, найбільш актуальними і пріоритетними напрямками сучасної кадрової політики банків можуть слугувати: використання якісного кадрового аудиту для розроблення і реалізації кадрової стратегії і стратегії організаційного розвитку взагалі; підвищення ефективності системи добору кадрів; створення гнучкої системи мотивації персоналу; розвиток системи перепідготовки і навчання персоналу.

Таблиця 1

Основні чинники, що впливають на процес управління персоналом у банківській сфері *	
Чинники	Опис
Зовнішні	законодавча база, економічні умови, швидкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, військово-політична ситуація в країні, конкуренція на ринку
Внутрішні	структура банку та культура організації стиль керівництва, скорочення кількості відділень, зміна складу персоналу внаслідок розширення застосування інформаційно-комунікаційних технологій
Індивідуальні (особистісні)	навички та компетенції, особисті якості працівника, готовність до змін, мотивація та інтереси працівників

* Складено автором за матеріалами [1, 4-6].

Слід звернути увагу на те, що при формуванні ефективної системи добору кадрів, насамперед, потрібне чітке формулювання вимог до кандидатів на вакантні посади. Причому, крім традиційних характеристик (надійність, розважливість, професіоналізм), сучасний банківський менеджер повинен мати і такі властивості, як внутрішня самодисципліна, психологічна стабільність і вміння працювати в умовах стресу, комунікативні навички. По-друге, важливо привернути увагу на найбільш перспективних випускників спеціалізованих навчальних закладів. По-третє, треба поліпшити внутрішній підбір кадрів, завдяки якому розв'язуються зразу декілька проблем: підвищення мотивації, розвиток кар'єри і створення стабільного колективу. При створенні гнучкої системи мотивації персоналу головний акцент треба зробити на індивідуальний підхід та оптимальне поєднання матеріальних і нематеріальних стимулів мотивації працівників до підвищення продуктивності і якості праці, розвитку ініціативи, пошуку нових технологічних рішень. У розвитку системи перепідготовки і навчання персоналу основна увага повинна приділятися підготовці таких категорій фахівців: персональних менеджерів роботи з корпоративними клієнтами; фахівців, які відповідають за продаж банківських продуктів і послуг; менеджерів і фахівців з маркетингу, банківських технологій; податкових і фінансових консультантів; фахівців роботи з населенням. Отже, слід сказати, що на нинішній день у банківській сфері центральним принципом політики управління персоналом стає: «найкращі позиції мають займати найкращі фахівці». Що стосується «інших позицій», то вони надаються незалежно від рівня кваліфікації працівників.

Тож, управління персоналом у банківській сфері є унікальним і вимагає особливого підходу через специфіку банківської діяльності та високі вимоги до працівників. Ефективний менеджмент включає не лише організацію праці, а й постійний розвиток навичок, мотивацію та підтримку співробітників, особливо у фінансовій сфері, включаючи управління ризиками та обслуговування клієнтів. Банківська справа вимагає високої відповідальності та етичних норм, що зумовлює ретельний відбір та моніторинг персоналу. Крім того, управління персоналом має бути гнучким і адаптуватися до економічних змін та технологічного прогресу, включаючи впровадження сучасних інформаційних систем. А в кризових умовах особливого значення набуває психологічна підтримка та гнучкість робочих графіків для збереження продуктивності та лояльності працівників

Список використаних джерел:

1. Тимошенко В. Тенденції у сфері управління персоналом компаній в умовах трансформацій. Економіка та суспільство. 2023. № 52. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-52-11>
2. Рульєв, В.А., Гуткевич С.О., Мостенська Т.Л. Управління персоналом : навчальний посібник. К.: Кондор, 2012. 310 с. <https://dspace.nuft.edu.ua/handle/123456789/8817>
3. Мазило Т.В. Негативні тенденції кадрового менеджменту в банківській галузі України та напрямки їхнього подолання. Міжнародна банківська конкуренція: теорія і практика : зб. тез доп. VI Міжнар. наук.-практ. конф. (26–27 травня 2011 р.) : у 2 т. / ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України». Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2011. Т. 2. С. 70–71.
4. Карп В. Менеджмент персоналу українських банків під час війни: нові підходи та стратегії. . Економічний аналіз. 2024. Том 34. № 2. С. 348-359. DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2024.02.348>
5. Бербенєць О.В., Сичова М.О., Таран О.О. Управління персоналом банківської установи. Інвестиції: практика та досвід. 2022. № 18. С. 62-67.
6. Серєда Г.В., Паламарчук К.В. Особливості застосування методів управління персоналом в умовах воєнного стану. Економіка та суспільство. 2023. Вип. №50.

Кулак Є.О., студ. 2 курсу гр. ЕК-7, ФБСО
 Моссаковська Ю.І., студ. 2 курсу гр. ЕК-7, ФБСО
 Науковий керівник: Овандер Н.Л., к.е.н., доц.,
 доцент кафедри фінансів та цифрової економіки
 Державний університет «Житомирська політехніка»

Аналіз грантів на розвиток садівництва та тепличного господарства в Україні

Аграрний сектор в умовах глобальних викликів, таких як зміна клімату, зростання населення світу та продовольча нестабільність, дедалі більше привертає увагу інвесторів. У багатьох країнах, зокрема в Україні, аграрна сфера є базовою для економічного розвитку, забезпечення зайнятості та валютних надходжень. Тепличне господарство та садівництво відіграють важливу роль в аграрному секторі нашої країни. Дані компоненти аграрного сектору потребують чималих вкладень: сьогодні тепличні господарства України охоплюють 300 га промислових овочевих теплиць і 100 га квіткових теплиць; також садівництво, яке є невід'ємною частиною сектору постійно зростає та прогресує. В нашій країні діє можливість грантового фінансування садівництва та тепличного господарства.

Грант – це ресурси, що надаються у вигляді безповоротного грошового фінансування, майна, робіт чи послуг на конкурсній основі для цільового використання. Підприємцям важливо усвідомити, що головним у цьому визначенні є саме необхідність досягнення конкретних цілей, які мають корелюватись зі зростанням прибутку, виходом на експорт, збільшенням виробничих потужностей та іншими завданнями з розвитку бізнесу [1]. За даними Міністерства аграрної політики та продовольства України станом на 17.10.2024 р. на розвиток садівництва та тепличних господарств було отримано 327 грантів на суму 1 400 606 тис. грн., з них отримано коштів на 1 156 904 тис. грн. [2]. В першу п'ятірку увійшли Закарпатська, Київська, Вінницька Дніпропетровська та Житомирська області (табл. 1).

Таблиця 1

Розподіл грантових коштів на розвиток садівництва та тепличного господарства в Україні за областями [2]

Інформація, розміщена на дашборді Міністерства аграрної політики та продовольства України дає змогу користувачам інформації, зацікавленим особам та потенційним інвесторам оцінити привабливість тепличного господарства та садівництва в межах областей України. Проведемо порівняльну характеристику грантів на розвиток садівництва та тепличного господарства Житомирської та Вінницької областей (табл. 2).

Обидві області демонструють активність у залученні грантових коштів як для садівництва, так і для тепличного господарства. Загальна кількість погоджених грантів є досить близькою (23 у Вінницькій та 24 у Житомирській областях). У обох областях спостерігається значно більша площа, залучені кошти та кількість профінансованих проєктів у напрямку «Сад» порівняно з «Теплицею». Це може свідчити про більшу зацікавленість аграріїв у розвитку садівництва або про більшу доступність/привабливість грантових програм саме для цього напрямку.

Середня сума погодженого гранту на один проєкт типу «Сад» є вищою у Вінницькій області (93 364 тис. грн / 18 грантів $\approx$ 5 187 тис. грн/грант) порівняно з Житомирською (90 437 тис. грн / 17 грантів $\approx$ 5 320 тис. грн/грант). Однак, якщо брати до уваги загальну площу, то фінансування на гектар у Житомирській області є дещо вищим (93 364 тис. грн / 318,30 га $\approx$ 284 тис. грн/га) ніж у Вінницькій (93 364 тис. грн / 249,24 га $\approx$ 375 тис. грн/га). Відсоток виплачених коштів від погоджених є досить високим в обох областях для типу «Сад» (Вінницька: 71 893 / 93 364 $\approx$ 77%; Житомирська: 69 775 / 90 437 $\approx$ 77%). Це

свідчить про ефективний процес реалізації грантових проєктів. У типі «Теплиця» ситуація дещо інша: у Вінницькій області виплачено значну частину (40 500 / 54 500≈74%), тоді як у Житомирській виплачена сума навіть перевищує погоджену (14 400 / 14 000≈103%), що може вказувати на коригування бюджету або особливості програми.

Таблиця 2

Порівняльний аналіз грантів на розвиток садівництва та тепличного господарства Житомирської та Вінницької областей (станом на 17.10.2024 р.)

Показник	Вінницька область	Житомирська область
<i>Тип «Сад»</i>		
Площа, га	249,24	318,30
Сума погоджених грантів, тис. грн	93 364	90 437
Профінансовано грантів, кількість	18	17
Сума виплачених грантів, тис. грн	71 893	69 775
Розподіл за культурами:		
Лохина та чорниця, га	40,7	126,4
Малина, га	10,3	109,6
Суниця садова, га	2,0	60,8
Фундук та волоський горіх, га	24,4	21,5
Яблуня, га	142,9	X
Груша, га	25,4	X
Черешня, га	3,5	X
Загальна кількість грантів	23	24
<i>Тип «Теплиця»</i>		
Площа, га	13,32	3,36
Сума погоджених грантів, тис. грн	54 500	14 000
Профінансовано грантів, кількість	7	2
Сума виплачених грантів, тис. грн	40 500	14 400
Плодово-ягідні та овочеві культури, га	13,32	3,36
Загальна кількість грантів	9	2

Джерело: складено авторами за даними [2]

У Вінницькій області найбільші площі припадають на яблуню, лохину та чорницю, а також грушу. У Житомирській області лідерами є лохина та чорниця, малина та суниця садова. Це відображає спеціалізацію кожної з областей у плодово-ягідному секторі. Відсутність даних по яблуні, груші та черешні у Житомирській області може свідчити про меншу поширеність цих культур у грантових проєктах цього регіону. Вінницька область демонструє значну підтримку традиційних плодових культур (яблуня, груша), тоді як Житомирська область більше орієнтована на ягідні культури (лохина, чорниця, малина, суниця садова). Фундук та волоський горіх мають відносно невелику частку в обох областях.

Площа тепличних господарств, які отримали гранти, значно більша у Вінницькій області (13,32 га) порівняно з Житомирською (3,36 га). Те саме стосується і суми погоджених та виплачених грантів. Це може вказувати на більший потенціал або кращі умови для розвитку тепличного бізнесу саме у Вінницькій області в рамках цих грантових програм. Обидві області спрямовують грантові кошти в теплицях на вирощування плодово-ягідних та овочевих культур.

Отже, завдяки проведеному аналізу, можемо зробити наступні висновки: садівництво є пріоритетним напрямком грантової підтримки в обох областях, залучаючи значно більші площі та обсяги фінансування порівняно з тепличним господарством; існує різна спеціалізація в садівництві між областями. Вінницька область підтримує як традиційні плодови (яблуня, груша), так і ягідні культури, тоді як Житомирська область фокусується переважно на ягідних культурах; масштаби підтримки тепличного господарства значно відрізняються, з більшою активністю та обсягами фінансування у Вінницькій області; ефективність використання грантових коштів у садівництві є високою в обох областях, про що свідчить значний відсоток виплачених коштів; потрібно глибше дослідити причини відмінностей у пріоритетах та масштабах підтримки між областями. Це може бути пов'язано з ґрунтово-кліматичними умовами, традиціями ведення сільського господарства, наявністю відповідної інфраструктури, активністю місцевих аграрних об'єднань тощо.

Список використаних джерел:

1. Дія.Бізнес. *Дія.Бізнес Старт*. URL: <https://business.diia.gov.ua/history-of-success/napysannia-produktyvnykh-hrantovykh-zaiavok-rekomendatsii-dlia-biznesu>.
2. Міністерство аграрної політики та продовольства України. Дашборд "Гранти на сади та теплиці". URL: https://public.tableau.com/app/profile/fsuw/viz/_16687835152330/Dashboard1.

Левченко Л.В., магістрантка, 1 р.н., ЕПМ-22, ФБСО,
Науковий керівник: Мельник Т.Ю., к.е.н., доц.,
доцент кафедри фінансів та цифрової економіки
Державний університет «Житомирська політехніка»

Аутсорсинг та аутстафінг як адаптивні моделі управління в умовах економічної нестабільності

У сучасному динамічному бізнес-середовищі, яке дедалі частіше характеризується нестабільністю – як економічною, так і політичною, – підприємства вимушені шукати гнучкі та ефективні стратегії адаптації. Така нестабільність проявляється через глобальні фінансові кризи, пандемії, порушення ланцюгів постачання, зростання інфляції, військові конфлікти, а також стрімкий технологічний розвиток. У цих умовах традиційні підходи до управління персоналом та операційною діяльністю втрачають свою ефективність, що зумовлює потребу в нових організаційних моделях.

Однією з адаптивних відповідей бізнесу на виклики сучасного ринку стали форми зовнішнього управління – аутсорсинг та аутстафінг. Їхнє впровадження дозволяє оптимізувати управління ресурсами, знижувати операційні витрати й ризики, а також забезпечує більшу гнучкість у реагуванні на коливання попиту.

Аутсорсинг – це віддача частини робочих завдань або функцій іншим компаніям на виконання. Це може бути обумовлено різними причинами, такими як відсутність внутрішніх фахівців, потреба у виконанні тимчасових або сезонних завданнях, або обмеженість можливостей для підтримки великого штату працівників [3]. Аутстафінг, у свою чергу, полягає у залученні персоналу, який формально числиться у штаті іншої компанії, але фактично працює на підприємство-замовника. Обидві моделі значно розширюють межі кадрової та операційної гнучкості, дозволяючи зосередитися на основних видах діяльності та стратегічних цілях.

Особливої актуальності ці форми набули в період після 2020 року, коли після пандемії COVID-19 та внаслідок подальших геополітичних потрясінь значна частина компаній була змушена переосмислити свої підходи до організації праці. Дані останніх досліджень свідчать про зростання попиту на аутсорсингові та аутстафінгові послуги у різних секторах економіки – від ІТ та фінансів до логістики та виробництва.

Передаючи частину функцій зовнішнім виконавцям, бізнес уникає витрат на найм, навчання та утримання персоналу, зменшує адміністративне навантаження, а також платить лише за фактично виконану роботу [2].

Серед українських підприємств найбільш популярними наразі є такі послуги аутсорсингу:

1. ІТ-аутсорсинг: багато українських компаній використовують аутсорсинг для розробки програмного забезпечення та тестування продуктів, віддаленого адміністрування систем, технічної підтримки та інших інформаційних технологій.

2. Бухгалтерський аутсорсинг: вітчизняні компанії також використовують аутсорсинг для бухгалтерських та фінансових процесів, зокрема для складання звітності, обліку податків та оподаткування.

3. HR-аутсорсинг: послуги аутсорсингу кадрів надаються від підбору, організації інтерв'ю та проведення вступних іспитів, до підтримки створення системи оплати праці та надання консультацій з питань розвитку персоналу.

4. Call-центр: українські компанії використовують послуги аутсорсингу для створення та обслуговування власних call-центрів, які надають підтримку клієнтам, відповідають на запити та розв'язують проблеми.

5. Маркетинговий аутсорсинг: дозволяє компаніям отримати доступ до професіональних послуг, таких як реклама, піар та дослідження ринку, зокрема з використанням даних в Instagram [1].

Варто зазначити, що ринок ІТ-аутсорсингу в Україні у 2023 році демонстрував кілька ключових тенденцій, які відрізняють його від інших країн. Однією з найпомітніших тенденцій є високий рівень загроз у сфері безпеки, де Україна має найвищий індекс (10,0 з 10), у порівнянні з іншими країнами, що розвиваються, такими як Індія (6,0) та Бразилія (6,2). Попри це, у 2024 році 46% українських компаній прогнозувало зростання доходів у порівнянні з 2023 роком, що свідчить про оптимістичний прогноз на розвиток ринку [4].

В Україні також зростає популярність на такі види аутстафінгу як:

1. ІТ-аутстафінг: українські компанії часто залучають ІТ-фахівців через аутстафінгові агентства для роботи над коротко- чи довгостроковими проєктами, що дозволяє гнучко розширювати команду без збільшення постійного штату.

2. Інженерний аутстафінг: компанії в галузях машинобудування, енергетики та будівництва залучають спеціалістів через аутстафінг для реалізації великих інфраструктурних проєктів.

3. HR-аутстафінг: тимчасові працівники можуть залучатися для сезонних робіт або на заміну основним працівникам під час відпусток чи лікарняних, що дозволяє не знижувати продуктивність підприємства.

4. Аутстафінг обслуговуючого персоналу: поширений у сфері логістики, торгівлі, готельно-ресторанного бізнесу, де необхідно швидко залучити працівників на склад, у магазин або на виробництво.

Завдяки аутсорсинговим та аутстафінговим послугам, компанії отримують доступ до вузькопрофільних фахівців, яких складно або не вигідно тримати в штаті. Особливо актуальним підхід стає у випадках короткострокових або проектних задач, які потребують специфічної експертизи. Такі спеціалісти швидко інтегруються в процес і не потребують тривалої адаптації. Ще одна вагома перевага – гнучкість у масштабуванні. Бізнес може оперативно розширити або скоротити команди залежно від обсягів робіт чи сезонності, не змінюючи штатну структуру. Це дає змогу швидко реагувати на зміну попиту чи запуск нових проєктів.

Зовнішнє делегування непрофільних функцій – таких як бухгалтерія, IT-підтримка, логістика чи клієнтська підтримка – дозволяє компаніям сфокусувати свої зусилля на стратегічно важливих напрямках. Розвантаження внутрішніх команд від рутинної або допоміжної роботи сприяє підвищенню продуктивності та конкурентоспроможності. Особливо це помітно у високотехнологічних галузях, де швидкість інновацій і здатність до стратегічного мислення мають вирішальне значення. У такому контексті внутрішні ресурси можуть бути спрямовані на розвиток продуктів, маркетинг, сферу наукових досліджень та розвитку чи вихід на нові ринки, тоді як інші операції виконують партнери, що спеціалізуються на цих функціях.

Прискорена цифровізація бізнес-процесів стимулює попит на IT-аутсорсинг та аутстафінг. Компанії активно модернізують застарілі системи, впроваджують нові технології та адаптують гнучкі методології, залучаючи зовнішніх партнерів для реалізації цифрових ініціатив. Це дозволяє їм швидко адаптуватися до змін ринку та підвищувати конкурентоспроможність.

Штучний інтелект (ШІ) та автоматизація поступово стають невід'ємною частиною аутсорсингових послуг, сприяючи зростанню ефективності та скороченню витрат. Для доступу до кваліфікованих фахівців і зменшення витрат компанії дедалі частіше залучають постачальників послуг з інших регіонів, зокрема зі Східної Європи та Азії. Такий підхід дає змогу гнучко масштабувати команди та оперативно реагувати на коливання попиту. Паралельно зі збільшенням обсягів переданих даних та ускладненням кіберзагроз, підприємства посилюють заходи безпеки у взаємодії з зовнішніми партнерами. Посилена увага до кібербезпеки та цифрової відповідальності підкреслює важливість зваженого управління цими процесами. Усе це свідчить про трансформацію аутсорсингу й аутстафінгу зі звичайних інструментів оптимізації в ключові елементи адаптаційної стратегії бізнесу в умовах постійної нестабільності.

Водночас, впровадження аутсорсингу та аутстафінгу супроводжується певними викликами, які потребують уваги з боку керівництва компаній. Насамперед, це питання контролю якості – важливо забезпечити відповідність результатів роботи зовнішніх виконавців внутрішнім стандартам підприємства. До того ж можуть виникати комунікаційні бар'єри, особливо при взаємодії з віддаленими або іноземними командами. Ще один ризик – надмірна залежність від зовнішніх постачальників, що може призвести до втрати контролю над критичними бізнес-процесами. Також важливим аспектом є юридичне оформлення співпраці: контракти мають містити чітке визначення обов'язків, відповідальності та механізмів захисту комерційної та персональної інформації.

Таким чином, для досягнення позитивного ефекту необхідно ретельно оцінювати потенційних постачальників послуг, укладати прозорі договори та впроваджувати ефективні механізми контролю й взаємодії [1].

Очікується, що в умовах подальшої діджиталізації та глобалізації економіки роль аутсорсингу й аутстафінгу лише посилюватиметься. Моделі, що забезпечують гнучкість для адаптації до змін, скорочення витрат та концентрацію на стратегічних пріоритетах, надають підприємствам можливість ефективно реагувати на економічні виклики. Компанії, які зможуть інтегрувати такі інструменти в систему управління й організаційної трансформації, матимуть вищу здатність до виживання та розвитку в умовах економічної нестабільності.

Список використаних джерел:

1. Ачкасова О.В. Аутсорсинг персоналу в сучасних умовах функціонування підприємств. *Економіка та суспільство*. 2023. № 49. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-49-22>.
2. Іванова Н.С., Приймак Н.С., Карабаза І.А., Шаповалова І.В., Лижник Ю.Б. Сучасний менеджмент у схемах і таблицях. Ч. 1: навч. посібник / ред. Н.С. Іванова. Кривий Ріг: Вид. ДонНУЕТ, 2021. 282 с.
3. Реверенда Н., Реверенда М., Телестаків Є. Аутсорсинг як інструмент управління людськими ресурсами в умовах глобалізації. *Економіка та суспільство*. 2024. № 61. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-61-119>.
4. Репета І.О. Потенціал та особливості розвитку аутсорсингу іт-послуг в умовах сучасних глобальних викликів. *Економіка та суспільство*. 2024. № 62. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-62-156>.

Лещенко М.В., магістрантка, гр. ЕПМ-22, 1 к., ФБСО
Науковий керівник: Мельник Т.Ю., к.е.н., доц.,
доцент кафедри фінансів та цифрової економіки,
Державний університет «Житомирська політехніка»

Цифрова трансформація та її вплив на формування конкурентних переваг суб'єктів господарювання

Конкуренція є невід'ємним і ключовим елементом ринкового механізму господарювання. Однак її форми та прояви варіюються залежно від типу ринку та конкретних ринкових умов. У ринковій економіці конкуренція відіграє важливу роль у формуванні економічних зв'язків між виробниками і споживачами. Попри те, що конкуренція супроводжується певними витратами, зокрема посиленням соціально-економічної диференціації в суспільстві, вона забезпечує суттєвий економічний ефект: сприяє зниженню цін, підвищенню якості та розширенню асортименту продукції, а також стимулює впровадження науково-технічних досягнень. Як важливий інструмент функціонування ринкової економіки, конкуренція в усіх своїх проявах ґрунтується на об'єктивних процесах і закономірностях та не суперечить загальним тенденціям розвитку продуктивних сил [3, с. 11].

У сучасному світі на еволюцію економічних процесів, зокрема на конкурентоспроможність, впливає ціла низка чинників: стрімкий розвиток технологій; трансформація ринків і галузей із формуванням екосистем на базі цифрових платформ, що нівелюють традиційні бар'єри входу; надлишок фінансового капіталу; зміна мотивації працівників і структури ринку праці; а також нові моделі поведінки споживачів, які більше не залишаються пасивними отримувачами товарів і послуг.

Цифровізація бізнесу допомагає вивести компанію на новий рівень, підвищити лояльність клієнтів до бренду та впроваджувати нові інструменти швидко та ефективно. Перевагами цифровізації бізнес-процесів суб'єктів господарювання є зниження витрат на маркетинг, можливість оптимізувати виробничі та логістичні операції, підвищити ефективність ринку праці, продуктивність обладнання, знизити витрати ресурсів та виробничих витрат.

Цифрова трансформація також відкриває нові горизонти для підвищення конкурентоспроможності підприємств. Це відбувається за рахунок кількох ключових аспектів. По-перше, вона дозволяє компаніям підвищувати ефективність операційних процесів через автоматизацію і використання аналітики даних. Наприклад, впровадження штучного інтелекту та машинного навчання дозволяє оптимізувати логістичні ланцюжки, скорочувати витрати та прискорювати виробничі цикли. По-друге, цифрові технології надають можливість краще розуміти потреби клієнтів і забезпечувати персоналізовані пропозиції, що підвищує рівень задоволеності клієнтів та їхню лояльність, що є критично важливим в умовах високої конкуренції. Так власне використання великих даних (Big Data) дозволяє компаніям аналізувати поведінку споживачів і прогнозувати їхні потреби, створюючи більш релевантні продукти та послуги [4, с. 76].

Одним із найбільш стрімко зростаючих елементів цифрових технологій, що можуть бути використані для формування конкурентних переваг, є технології на основі штучного інтелекту. Штучний інтелект – це широкий набір алгоритмів та інструментів машинного навчання, які можуть швидко отримувати і обробляти дані, виявляти закономірності та оптимізувати процеси чи прогнозувати тенденції. Комплекс технологічних рішень включає інформаційно-комунікаційну інфраструктуру, програмне забезпечення, методи машинного навчання, ігрового навчання, процеси і сервіси по обробці даних і виробленні рішень [2, с. 84]. Використовуючи великі дані, системи із використанням штучного інтелекту здатні прогнозувати і навчатися шляхом побудови кривих можливих рішень та оптимізації наступних рішень з врахуванням великої кількості критеріїв. Такі системи можуть розпізнавати мову, аналізувати фотографії (що використовуються підприємствами в маркетингу і HR), використовувати методи співставлення зі зразком для визначення настрою, чесності, рис характеру і навіть рівня вигорання працівників.

Відомі компанії активно впроваджують штучний інтелект у свої маркетингові стратегії. Наприклад, Meta (Facebook, Instagram) використовує ШІ для автоматизації рекламних кампаній, що дозволяє бізнесам надавати лише цілі та бюджет, а система самостійно генерує креатив, визначає цільову аудиторію та оптимізує результати. Цей підхід, відомий як «нескінченний креатив», може змінити традиційну рекламну екосистему. Netflix застосовує ШІ для аналізу поведінки користувачів, що дозволяє персоналізувати рекомендації контенту та підвищувати залученість глядачів. Це сприяє утриманню клієнтів та зростанню аудиторії.

Цифрові наскрізні технології допомагають компаніям оптимізувати діяльність, покращити обслуговування клієнтів, підвищити їх задоволеність з одного боку і репутацію бренду – з іншого, а також дозволяє співробітникам справлятися з більш складними і важливими завданнями. Використання в якості помічників в обслуговуванні клієнтів ботів, здатних вирішувати багато завдань, змінює відносини між компаніями і їх клієнтами. Компанії відзначають велику вигоду від ботів зі штучним інтелектом, коли вони

здіянні в таких видах діяльності, як вирішення певних завдань, пошук помилок або можливість співпраці з потенційними клієнтами. Це яскраво демонструє зростання цього ринку: в 2019 р. його світовий обсяг становив \$ 17,17 млрд, за прогнозами аналітиків, до 2025 р. досягне \$ 102,29 млрд [2, с. 85].

Оскільки цифрові технології здатні обробляти дані з різноманітних джерел, вони дозволяють враховувати такі фактори, як місце розташування користувача, погодні умови, події, що відбуваються, а також індивідуальні вподобання. Завдяки цьому компанії можуть формувати більш детальні клієнтські профілі, що дає змогу глибше розуміти потреби конкретного споживача, його поведінку та визначати оптимальні канали комунікації з кожним окремим клієнтом. Це забезпечує доставку релевантної інформації у потрібний час і в найбільш зручній формі.

Ще одним важливим напрямом застосування цифрових технологій є використання роботизованих асистентів. Такі системи ефективно інтегруються в роботу служб підтримки клієнтів, де вони можуть інформувати про продукти та послуги, здійснювати базові операції, надавати виписки та інші документи. Крім того, їх застосовують у процесі підбору персоналу – для аналізу кандидатів та оцінки їхніх професійних якостей.

У той самий час виникає протилежне явище – конкурентний підрив. Це несподівана поява конкурентних переваг у новачка, наприклад, за рахунок стартапу або доступу до глобальних цифрових платформ для проведення досліджень, розвитку, маркетингу, швидких продажів та дистрибуції. Такі компанії випереджають авторитетних старожилів за швидкістю, вартістю та якістю доставки товару або послуги. Ще джерело конкурентного підриву, який дають цифрові технології, – це здатність перетинати кордони галузей, що дає можливість на міжгалузевому рівні використовувати клієнтські бази, інфраструктуру і технології, що сприяє підвищенню ефективності компанії [1, с. 18].

Розмір підприємства за умови раціонального управління також може стати важливим фактором конкурентної переваги. Це стосується переважно змін, що відбуваються на стороні пропозиції. Водночас, на конкурентні позиції бізнесу значно впливають трансформації, зумовлені змінами у структурі ринкового попиту. Цифрові технології забезпечують більшу прозорість ринку та формують нові підходи до споживчої поведінки, засновані на широкому доступі до мобільного інтернету та даних. У відповідь на ці виклики компанії змушені модернізувати свої підходи до розробки продукції, маркетингових стратегій і логістики, а також активно впроваджувати інноваційні товари й послуги. Отже, конкурентний підрив як із боку попиту, так і з боку пропозиції змушує компанії завжди бути інноваційними, тобто постійно перебудовуватися та змінюватися.

Сучасні цифрові технології не лише змінюють поведінку споживачів, а й сприяють трансформації ринкової взаємодії. Локальні ринки стають глобальними, зменшується залежність компаній від географії. Виникають моделі співконкуренції, що базуються на партнерстві замість протистояння. Також знижується бар'єр входу в галузь, розширюється доступ до ринкової інформації, і підприємства отримують змогу точніше реагувати на динаміку споживчого попиту.

Отже, цифрові технології кардинально змінюють конкурентне середовище. Вони не лише впливають на продуктивність та ефективність бізнесу, а й трансформують саму суть конкуренції, стимулюючи розвиток партнерських моделей, зниження витрат і глобалізацію ринків. Успіх підприємства в сучасних умовах все більше залежить від здатності впроваджувати інновації, адаптуватися до цифрової дійсності та розуміти нову логіку споживчої поведінки.

Список використаних джерел:

1. Бречко О.В. Детермінанти цифрової трансформації національної економіки. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2020. Вип. 4. С. 7–24. DOI: <https://doi.org/10.35774/visnyk2020.04.007/>
2. Іванюк О.В., Ящук Ю.В. Вплив цифрових технологій на конкурентоспроможність підприємств. *Міжнародний науковий журнал «Грааль науки»*. 2021. № 1. С. 83–87. DOI: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.19.02.2021.013>.
3. Павлюк Т.І. Сутність та роль конкуренції в ринковій економіці. *Економіка і суспільство*. Вип. 6. 2016. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/6_ukr/2.pdf.
4. Пархуць Є.Д. Цифрова трансформація та її вплив на конкурентоспроможність міжнародних компаній. *Причорноморські економічні студії*. 2024. Вип. 87. С. 75–80. URL: http://bses.in.ua/journals/2024/87_2024/14.pdf.

Матвієнко Є.І., бакалавр, 4 курс, гр. ЕК-5, ФБСО
Науковий керівник: Обіход С.В., к.е.н., доц.
доцент кафедри фінансів та цифрової економіки,
Державний університет «Житомирська політехніка»

Стан та перспективи розвитку системи пенсійного забезпечення в Україні: євроінтеграційний вектор

Складовою частиною всієї системи соціального захисту є система пенсійного забезпечення. Це система економічних, соціальних, правових й адміністративних заходів, які проводяться з метою захисту громадян, що досягли пенсійного віку, втратили працездатність чи годувальника. Сучасна пенсійна система України виникла не як спонтанне явище. Це результат трансформації інституту пенсійного забезпечення, який сформувався після здобуття незалежності. На сьогодні в Україні діє трирівнева система, впровадження якої розпочалося з прийняття у 2004 році законів України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» і «Про недержавне пенсійне забезпечення». Проте впровадження накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування (другого рівня) так і не відбулося.

Існування солідарної системи пенсійного забезпечення перестало відповідати сучасним вимогам. Адже, національна пенсійна система характеризується проблемами, які ускладнюють процеси її модернізації: війна, суттєве скорочення кількості осіб працездатного віку (внаслідок вимушеної еміграції, тимчасової окупації територій, примусової депортації чи загибелі); скорочення економіки, зменшення кількості робочих місць та зниження рівня заробітних плат; зменшення народжуваності. Те, що пенсійна система України наразі не влаштовує нікого з причетних – не потребує доведення. Пенсіонерів – через низький розмір виплат і несправедливість, коли принцип «чим більше працюєш – тим вища пенсія» майже знівельована. Працівників – через усвідомлення даремності відрахувань на пенсію, яка точно не забезпечить тебе у старості. Державу – через зростаючий дефіцит солідарної системи, що становить близько 10% видатків Державного бюджету.

З огляду на сьогоднішнє, є очевидним, що потреба змін – незаперечна і тут є важливим визначитися на які країни варто орієнтуватися і чий найкращі європейські практики пенсійного забезпечення переймати аби імплементувати в країні.

Останніми роками в Україні кількість тих, хто сплачує внески, зрівнялась з кількістю пенсіонерів, тобто одна працююча людина забезпечує одного пенсіонера. За даними Пенсійного фонду України загальна чисельність застрахованих осіб у грудні 2023 року становила 10,8 млн осіб, в той час як станом на 01.01.2024 на обліку в Пенсійному фонді України перебуває 10,5 млн пенсіонерів. Також, великий відсоток працездатного віку працює в тіні. Таким чином, в Україні охоплення загальнообов'язковою пенсійною системою становить 60%. Водночас, в країнах Європи охоплення становить від 88 % у Нідерландах до 93 % у Фінляндії.

Пенсійні системи європейських країн є стійкими. Більшість з них мають не менше одного вбудованого механізму автоматичного коригування в обов'язкових пенсійних планах, який спрацьовує при певних заданих умовах і впливає на дизайн самої системи. Зокрема, Данія, Норвегія Ісландія мають обов'язкову накопичувальну систему, а Італія, Норвегія і знову Швеція – умовно-накопичувальну. Крім того, у Данії, Італії, Нідерландах, Португалії пенсійний вік зростає автоматично при зростанні очікуваної тривалості життя населення. А у Фінляндії і Португалії розмір пенсійних виплат залежить від очікуваної тривалості життя, демографічних показників та від економічних факторів.

Світовий досвід організації пенсійних систем доводить, що в розвинутих країнах процес удосконалення пенсійного забезпечення відбувається тривало та включає досить різні інститути базового соціального захисту, а саме: державне солідарне соціальне забезпечення, накопичувальне обов'язкове соціальне страхування та індивідуальне добровільне накопичувальне пенсійне страхування. Провівши аналіз європейських пенсійних систем, постає висновок, що національну пенсійну систему неодмінно необхідно модернізувати та вдосконалювати.

Українська система соціального захисту сьогодні стикається з низкою викликів, які роблять першочерговим завданням визначення майбутніх напрямків розвитку пенсійної системи та впровадження конкретних дій. Орієнтуючись на європейську практику розвинутих країн, Міністерство соціальної політики вже розробило комплексну реформу пенсійного забезпечення, яка має на меті створення справедливої і прозорої пенсійної системи, учасники якої зможуть в майбутньому отримувати гідну пенсію та яка дозволить працівникам додатково збільшувати розмір своєї майбутньої пенсії протягом робочого стажу. Впровадження накопичувального пенсійного страхування розглядається як важливий крок для забезпечення гідної старості та диверсифікації джерел пенсійних виплат. Прямий зв'язок між внесками та розміром пенсії стимулюватиме економічну активність, а акумульовані кошти стануть цінним

інвестиційним ресурсом для держави. В той же час в Україні вже є певний досвід функціонування недержавного пенсійного забезпечення, який може бути корисним. Хоча у функціонуванні недержавних пенсійних фондів (НПФ) в Україні спостерігаються наступні проблеми [3]:

- Стагнація ринку капіталів, що обмежує інвестиції та дохідність НПФ.
- Надмірне регулювання, яке знижує гнучкість і підвищує витрати НПФ, створюючи бюрократію та презумпцію вини для обслуговуючих компаній.
- Негнучкі вимоги до диверсифікації активів, що не завжди відповідають економічним реаліям.
- Недостатній захист інтересів учасників, зокрема відсутність гарантій вкладів, на відміну від банківських депозитів.
- Прогалини в законодавстві, що призвели до виключення НПФ з реєстру неприбуткових організацій.
- Низька фінансова грамотність і довіра населення до фінансових установ.
- Пасивність НПФ та їхніх обслуговуючих компаній у просуванні своїх послуг.
- Недостатня залученість бізнесу та профспілок у створенні корпоративних і професійних фондів.
- Оподаткування пенсійних виплат та неефективність механізму відшкодування внесків, що підриває довіру до системи.

Наразі є очевидним, що в умовах воєнного стану забезпечення успішного функціонування пенсійної системи із реалізацією конкретних заходів реформування та удосконалення національного пенсійного забезпечення громадян має бути одним із пріоритетних напрямків державної соціальної політики та важливою умовою гарантування стабільного майбутнього українців. Для покращення функціонування пенсійної системи вже сьогодні пропонується [8]:

- активізувати збір податків та контроль за їхньою сплатою для стабільного наповнення Пенсійного фонду;
- підвищувати фінансову обізнаність громадян для кращого управління особистими заощадженнями та пенсійним плануванням;
- впроваджувати стимули для заохочення добровільних пенсійних внесків, наприклад, через податкові пільги;
- розширювати соціальну підтримку пенсіонерів, включаючи медичне обслуговування та доступ до культурних і освітніх можливостей;
- оптимізувати витрати Пенсійного фонду та посилити контроль за використанням коштів для забезпечення потреб пенсіонерів.

Зміни, які вже відбулися в пенсійній системі є лише одним з етапів впровадження реформ, і попереду ще велика кількість невирішених завдань зокрема щодо реалізації стратегії демографічного розвитку та оптимізації надходжень до Пенсійного фонду України.

Список використаних джерел:

1. Войналович І.А. Сучасний стан і вектори розвитку пенсійного забезпечення в Україні. Економіка та суспільство. 2024. Випуск № 64. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/4308/4234/>
2. Демченко К. Порівняльний аналіз систем пенсійного забезпечення України та різних країн світу. Інфраструктура ринку. 2019. № 4. С. 35-41.
3. Липко Н.М. Аналіз сучасного стану пенсійної системи України та пошук шляхів її реформування. Економіка та суспільство. 2023. Випуск № 51. URL: <https://www.economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/2496/2415>
4. Обов'язкові накопичувальні пенсійні системи (2-й рівень). Міжнародний досвід: уроки для України. Проект USAID "Трансформація фінансового сектору", 2018. URL: <http://www.fst-ua.info/ua/obov-iazkovi-nakopuchival-ni-pensijni-systemy-2-y-riven-mizhnarodnyy-dosvid-uroky-dlia-ukrainy/>
5. Огляд основних підсумків роботи Пенсійного фонду України. URL: <https://www.pfu.gov.ua/statystyka>.
6. Офіційний портал Міністерства соціальної політики України <https://www.msp.gov.ua/otrymuvacham-soc-pidtrymky/pro-sotsialnu-pidtrymku/pensii>.
7. Осадча О.О. Пенсійна система України: етапи становлення, проблеми та шляхи вирішення / О.О. Осадча, І.Й. Плікус // Регіональна економіка та управління. - 2019. - №4 (26). - С. 44-49.
8. Писаревська Г.І. Пенсійне забезпечення в Україні: сучасні тенденції та напрями розвитку. Український журнал прикладної економіки та техніки. 2024. Том 9. № 2. С. 197 – 201. URL: http://ujae.org.ua/wp-content/uploads/2024/06/ujae_2024_r02_a33.pdf
9. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України № 1058-IV від 9.07.2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text>.

Сталий розвиток підприємств в умовах глобальних викликів

У сучасному світі підприємства функціонують в умовах постійної турбулентності: глобальні економічні кризи, кліматичні зміни, геополітична нестабільність, енергетична криза, війни та пандемії суттєво впливають на динаміку бізнес-середовища. У таких умовах концепція сталого розвитку набуває особливої актуальності як стратегічна відповідь на виклики часу. Сталий розвиток підприємств передбачає не лише досягнення економічної ефективності, але й забезпечення екологічної безпеки, соціальної відповідальності та довгострокової стабільності.

Науковці сходяться на тому, що за сталого розвитку людство не руйнує природну основу свого існування і не стає на заваді функціонуванню власних господарств.

Історично поняття сталого розвитку формувалося із взаємозалежних факторів: екологічного, економічного та соціального станів людства. Поняття «сталий розвиток» (sustainable development) вперше було офіційно сформульовано в міжнародних нормативних документах у 1980-х роках. Основними документами, де з'явилося це визначення є наступні:

1. Всесвітня стратегія охорони природи (1980 р.) – опублікована Міжнародним союзом охорони природи (IUCN) за підтримки ООН. У цьому документі вперше було запропоновано концепцію екологічно сталого розвитку.

2. Доповідь «Наше спільне майбутнє» (1987 р.) – підготовлена Всесвітньою комісією ООН з навколишнього середовища та розвитку (Комісія Брундтланд). У ній було дано класичне визначення сталого розвитку: «Сталий розвиток – це розвиток, що задовольняє потреби нинішнього покоління, не ставлячи під загрозу можливість майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби».

3. Декларація Ріо-де-Жанейро з навколишнього середовища і розвитку (1992 р.) – ухвалена на Конференції ООН із навколишнього середовища та розвитку (Саміт Землі). Цей документ закріпив концепцію сталого розвитку як глобальну мету для всіх держав.

4. Порядок денний на XXI століття (Agenda 21, 1992 р.) – міжнародна програма дій, спрямована на реалізацію принципів сталого розвитку.

5. Цілі сталого розвитку (Sustainable Development Goals, 2015 р.) – ухвалені ООН у рамках «Порядку денного у сфері сталого розвитку до 2030 року». Визначають 17 глобальних цілей сталого розвитку, що охоплюють економічні, соціальні та екологічні аспекти.

У 2015 році Україна затвердила Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» [4], що охоплювала економічний розвиток, «зелену» економіку, енергетичну стратегію, соціальний захист та екологічну безпеку. Приєднавшись до Паризької угоди, країна зобов'язалася скоротити викиди парникових газів і впроваджувати сучасні технології для захисту природних ресурсів та управління у сфері охорони довкілля.

Стратегія сталого розвитку в Україні є частиною загальної національної політики, спрямованої на досягнення економічного зростання, соціальної рівності та екологічної стійкості. В 2019 році був прийнятий Указ президента «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року». Основними цілями визначено: боротьба з бідністю, економічне зростання, підтримка інновацій, інвестування в розвиток «зеленої» економіки та відновлюваних джерел енергії, енергетична незалежність, підвищення енергоефективності, охорона довкілля. Відповідно до сформованої нормативної бази підприємства формують власні стратегії та політики на мікрорівні [5].

Переходячи до площини суб'єктів господарювання, необхідно зауважити, що поняття сталого розвитку підприємства є важливим елементом сучасної економічної думки, яке включає не тільки економічні параметри, але й враховує екологічні та соціальні наслідки господарської діяльності. Так, на думку Огієнко А. сталий розвиток підприємства – це розвиток, в умовах якого відбувається забезпечення стабільного зростання підприємства, відтворення всіх підсистем підприємства та отримання ефектів від здійснюваної діяльності в трьох напрямках (економічному, екологічному та соціальному) за допомогою ефективного внутрішнього управління і використання на державному рівні прогресивних економічних та правових регуляторів [2, с. 224]. Натомість Семенюк О.М. пише, що сталий розвиток підприємства – це процес безперервних якісних змін, які супроводжуються поліпшенням показників ефективності діяльності підприємства та забезпечують його конкурентоспроможність на основі активізації інноваційної діяльності [6, с. 186]. Пилипенко С.М. розглядає сталий розвиток підприємства як процес якісних змін, що відбувається в поточному та довгостроковому періодах, задля забезпечення зростання та збалансованого й гармонійного розвитку економічної, соціальної та екологічної підсистем підприємства з урахуванням впливу зовнішнього середовища, а також забезпеченням захисту довкілля, який є стратегічним пріоритетом, що забезпечує ринкову вартість підприємства та суспільну цінність [3, с. 84]. Командровська В.Є. зазначає, що сталий розвиток підприємства – це стратегічний підхід до управління підприємством, який поєднує інноваційні технології та високий рівень автоматизації з відповідальністю перед

суспільством, що орієнтовані на досягнення економічного процвітання, суспільної етики та збалансованості між економічними, екологічними та соціокультурними аспектами, з метою створення життєздатної та резиліентної бізнес-моделі [1, с. 95].

Таким чином, сталий розвиток підприємства має багатовимірний характер і може розглядатися з різних точок зору: як процес управління ресурсами, стратегічна трансформація, адаптація до зовнішніх умов або впровадження інновацій. Важливою складовою є баланс між економічною ефективністю, соціальною відповідальністю та екологічною стійкістю, що забезпечує довгострокову конкурентоспроможність підприємства. На основі наявних трактувань сутності досліджуваного поняття, вважаємо, що сталий розвиток підприємства – це безперервний процес гармонійного розвитку економічних, екологічних та соціальних аспектів його діяльності, що базується на ефективному управлінні ресурсами, адаптації до динамічного зовнішнього середовища та впровадженні інновацій. Він забезпечує стабільність, конкурентоспроможність і здатність підприємства генерувати довгострокову цінність для власників, працівників та суспільства. Основні ознаки сталого розвитку підприємства охоплюють три ключові аспекти: економічний, екологічний та соціальний, зміст яких наведено в таблиці 1. Всі складові взаємопов'язані та забезпечують довгострокову ефективність і конкурентоспроможність суб'єкта господарювання.

Таблиця 1

Основні ознаки сталого розвитку підприємства

Ознака	Зміст ознаки
1. ЕКОНОМІЧНІ ОЗНАКИ	
<i>Фінансова стабільність</i>	Підприємство має збалансоване фінансове становище, достатню прибутковість і доступ до інвестицій
<i>Інноваційність та адаптивність</i>	Здатність впроваджувати нові цифрові рішення, технології, продукти та бізнес-моделі
<i>Конкурентоспроможність</i>	Стійкі позиції на ринку завдяки якості, ефективності та стратегії розвитку
<i>Ризикостійкість</i>	Здатність адаптуватися до змін у зовнішньому середовищі та мінімізувати ризики
2. ЕКОЛОГІЧНІ ОЗНАКИ	
<i>Раціональне використання ресурсів</i>	Зменшення витрат енергії, води, сировини та відходів
<i>Екологічна відповідальність</i>	Впровадження екологічно чистих технологій та зменшення шкідливого впливу на довкілля
<i>Дотримання екологічних стандартів</i>	Відповідність міжнародним та національним нормам щодо охорони природи.
<i>Циркулярна економіка</i>	Використання замкнених циклів виробництва, переробка та повторне використання матеріалів
3. СОЦІАЛЬНІ ОЗНАКИ	
<i>Етичне ведення бізнесу</i>	Прозорість, доброчесність і відповідальність перед суспільством
<i>Задоволеність працівників</i>	Забезпечення гідних умов праці, професійного розвитку та соціальних гарантій
<i>Корпоративна соціальна відповідальність</i>	Підтримка місцевих громад, благодійність та соціальні ініціативи
<i>Діалог із зацікавленими сторонами</i>	Взаємодія з партнерами, клієнтами, інвесторами та державними органами

Підприємство, що відповідає цим критеріям, має високі шанси на стабільний розвиток, довготривалу ефективність та стійкість до глобальних викликів.

Отже, в умовах зростаючої нестабільності важливим завданням для підприємств є впровадження практик сталого розвитку на основі ефективного управління ресурсами, інновацій, взаємодії з усіма зацікавленими сторонами та дотримання національних і міжнародних стандартів. На сьогоднішній день сталий розвиток виступає не лише як вимога часу, а як передумова для успішного функціонування підприємств у довгостроковій перспективі.

Список використаних джерел:

1. Командровська В.Є. Еволюція підходів до формування концепції сталого розвитку підприємства. *Інноваційна економіка*. 2023. № 4. С. 90–97. DOI: 10.37332/2309-1533.2023.4.13.
2. Огієнко А. Сталий розвиток підприємства: сутність поняття, перспективи та перешкоди. *Modeling the development of the economic systems*. 2024. № 3. С. 222–228. DOI: <https://doi.org/10.31891/mdes/2024-13-31>.
3. Пилипенко С.М. Стратегічне управління підприємством на засадах концепції сталого розвитку. *Економіка та суспільство*. 2020. № 21. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/33>.
4. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ Президента України від 12.01.2015 р. № 5/15. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#Text11>.
5. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України від 30.09.2019 р. № 722/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>.
6. Семенюк О.М. Алгоритм комплексної оцінки рівня сталого розвитку підприємства. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2013. № 6/2. С. 186–189.

УДК 330.342.146:061.2(477)

Палатова Д.В., бакалавр, гр. СЗ-3, ФПТОВЖ
Науковий керівник: Жалінська І.В., к.е.н., доц.
Державний університет «Житомирська політехніка»

Вплив війни на трансформацію волонтерського руху в Україні: від спонтанної допомоги до інституціоналізації

Сьогодні Україна переживає безпрецедентні виклики, що охоплюють усі сфери суспільного життя – від безпеки та економіки до культури й соціального захисту. Не залишилася осторонь і сфера волонтерства, яка, попри давню історію розвитку, зазнала істотної трансформації з початком російської агресії у 2014 році. Саме тоді стихійна громадська активність українців, спрямована на підтримку армії, переселенців і постраждалих, поступово переросла у масштабний рух із розгалуженою інфраструктурою.

Особливої динаміки волонтерський рух набув після повномасштабного вторгнення у 2022 році. Для прикладу, якщо до цього часу в Реєстрі волонтерів Державної податкової служби було зареєстровано лише 320 осіб, то лише у 2022 році кількість зареєстрованих волонтерів зросла до 2383 [1]. Це свідчить про якісні зміни – від поодиноких ініціатив до системної діяльності з чіткими функціями, відповідальністю та легітимністю.

Феномен українського волонтерства викликає значний науковий інтерес як приклад трансформації спонтанного громадянського руху у структуровані інституції, що ефективно співпрацюють між собою, з органами державної влади та міжнародними партнерами. Йдеться не лише про гуманітарну чи логістичну допомогу, а про формування нової соціальної культури солідарності, відповідальності та участі.

Метою цієї роботи є окреслення ключових етапів становлення волонтерства в Україні, виявлення його специфіки в умовах збройної агресії та окреслення сучасних рис цього явища як важливої складової громадянського суспільства.

За результатами аналізу публікації щодо розвитку волонтерського руху в Україні, можна виділити три основні етапи волонтерства [2]:

1. Підготовчий етап (до 2014 р.) – відбулося закладання початкового законодавчого фундаменту для розвитку волонтерства, зокрема прийняття у 2011 році Закону України «Про волонтерську діяльність», відповідно до якого волонтерська діяльність є добровільною, соціально спрямованою, неприбутковою, направленою на надання допомоги. У 2012 році волонтерський рух отримав поштовх під час Євро-2012, де було залучено понад 5 тисяч волонтерів для допомоги в організації масових заходів.

2. Кризово-адаптаційний етап (2014–2021 рр.) – відбувається стрімке зростання волонтерських ініціатив внаслідок подій на Євромайдані та подальшої збройної агресії росії. Саме Революція Гідності стала початком масового українського волонтерського руху, коли допомоги волонтерів потребували соціально незахищені групи населення, яким роздавали продукти, теплий одяг, гарячі напої та їжу. Для багатьох громадян це була перша участь у волонтерській діяльності — стихійний прояв небайдужості до перебігу подій і нагальних потреб. З початком вторгнення росії волонтерський рух набуває нового змісту й масштабу. До сформованих ініціатив долучаються тисячі українців, які надають всебічну допомогу армії, добровольчим батальйонам, пораненим, внутрішньо переміщеним особам та мешканцям прифронтових територій. Волонтери постачають амуніцію, медикаменти, транспорт, займаються евакуацією та логістикою. У цей період волонтерство трансформується у стратегічну громадську діяльність, що значною мірою компенсує недоліки державних механізмів реагування на війну.

3. Етап системної інституціоналізації (з 2022 р.) – почав швидко розвиватися внаслідок повномасштабного вторгнення росії 24 лютого 2022 р., який відзначається високим рівнем громадянської активності в українському суспільстві. Саме в цей час волонтерський рух співпрацює з органами державної влади та місцевого самоврядування. Дуже активно створюються професійні волонтерські центри та фонди. У цей час головними та пріоритетними напрямками діяльності для волонтерів стали: психологічна підтримка; юридична підтримка; підтримка внутрішньо переміщених осіб; підтримка ЗСУ, Нацгвардії; захист тварин; підтримка госпіталів та лікарень; підтримка людей, які потребують допомоги через різні обставини.

За даними Херсонської обласної універсальної наукової бібліотеки імені Олеса Гончара зі статті «Волонтерство під час війни», можна зазначити наступні функції волонтерства, а саме: соціальну, психологічну, інформаційну, медичну, гуманітарну, логістичну та підтримку учасників війни [1].

Протягом 2024-го року представники великого бізнесу не припиняли інтенсивну підтримку різноманітних волонтерських ініціатив. Через корпоративні громадські організації компанії спрямовували ресурси на забезпечення потреб захисників, військових підрозділів, дитячих будинків, медичних установ, шелтерів та інших закладів, а також організовували доставку гуманітарної допомоги. Співробітники компаній також демонструють значну відданість волонтерській справі, долучаючись до збору та транспортування гуманітарних вантажів, виготовлення маскувальних сіток і окопних свічок, ремонту військової техніки [3]. Також не менш важливим є те, що корпоративна спільнота усвідомлено була

залучена до різних проєктів, благодійних заходів, донатів для власних колег або їхніх близьких.

Найбільшою цінністю для нас є різноманітність волонтерських проєктів, які дають змогу військовим, цивільним почуватися повноцінними та потрібними у цьому світі. Яскравим прикладом цього є проєкт «Неопалимі». Це національна програма безоплатної реабілітації та лікування людей з опіками та рубцями, які постраждали внаслідок військових дій. Згідно з цим проєктом в Україні функціонують 32 клініки у 16 областях, а також за межами України, а саме у Варшаві, Кракові та Кишиневі. Участь у програмі вже взяли близько 200 людей, які отримали реабілітацію та лікування безкоштовно[4].

З початком повномасштабного вторгнення Росії в Україну у 2022 році волонтерський рух набув безпрецедентного масштабу та значення для держави. Добровільна діяльність громадян стала важливим елементом національної стійкості та допомоги як військовим, так і цивільному населенню. У цих умовах особливо актуальною є систематизація та класифікація волонтерських організацій, що дозволяє ефективніше координувати їхню діяльність, розподіляти ресурси та залучати нових учасників до конкретних напрямів допомоги.

Що стосується класифікації волонтерських організацій, то вона дає змогу краще зрозуміти напрями їхньої діяльності та значення у суспільстві. Волонтерські ініціативи поділяються за сферою допомоги: військові, медичні, гуманітарні, освітні, зоозахисні, екологічні та соціальні. Однією з переваг такої класифікації є можливість чітко визначити, яку саме сферу охоплює та чи інша організація.

У військовому напрямі діють такі благодійні фонди та організації: «Повернись живим», «Гуркіт», «Рій», «Друк Армія», благодійний фонд Сергія Притули, волонтерський штаб «Зграя», які забезпечують армію обладнанням, технікою та різним спорядженням [1].

У медичній сфері велику роль відіграють такі волонтерські організації: медичний батальйон «Госпітальєри», перший добровільний медичний шпиталь ім. М. Пирогова, благодійний фонд «Побач перемогу», тактична медицина «Північ» і «Захід», громадська організація «Мотохелп», що займаються медичною допомогою, евакуацією, навчанням та реабілітацією.

В освітній сфері важливу роль відіграють такі організації як «Освіторія», яка підтримує освітні проєкти для дітей, постраждалих від війни, «Смарт Освіта», що розробляє інноваційні підходи до навчання в умовах дистанційної освіти, та «Вище» – платформа, яка надає безкоштовний доступ до освітніх курсів для молоді та дорослих. Також активно діє ініціатива «Навчай українського», що допомагає підтримувати та розвивати українську мову в освітньому процесі.

Екологічний напрям представлений такими організаціями як «Екодія», що займається збереженням довкілля та просуванням сталого розвитку навіть в умовах війни, «Україна без сміття», яка продовжує роботу з сортування та переробки відходів, а також «Save Dnipro» – організація, що зосереджується на проблемах екологічного моніторингу та очищення водних ресурсів, особливо в регіонах, постраждалих від бойових дій.

Що стосується гуманітарної та соціальної сфери, то тут діють дві великі організації, як «Восток SOS» і Razom for Ukraine, які допомагають цивільному населенню, внутрішньо переміщеним особам та постраждалим від війни. Також функціонує громадська організація «Землячки», яка здійснює підтримку жінок у ЗСУ, а саме надає амуніцію, форму та засоби для жінок-військових.

Щодо зоозахисних організацій, то найбільшою благодійною організацією є «12 вартових», яка допомагає тваринам у зоні бойових дій та здійснює евакуацію, стерилізацію та прилаштування тварин [1].

Підсумовуючи, слід зазначити, що волонтерський рух в Україні пройшов велику трансформацію, починаючи від спонтанної допомоги до інституалізованих організацій зі структурованою діяльністю. Доказом цього є етапи розвитку волонтерства. Поступова інституалізація волонтерського руху забезпечила сталість допомоги у найрізноманітніших сферах – від прямої підтримки військових до допомоги цивільному населенню, тваринам та збереження довкілля. Співпраця волонтерів з державними структурами та бізнесом створила унікальну екосистему взаємопідтримки, яка має всі шанси зберегтися і після війни. Саме завдяки інституалізації та професіоналізації волонтерства, Україна змогла створити унікальну модель громадянської взаємодопомоги, яка стала важливим елементом національної стійкості та витримки в умовах війни.

Список використаних джерел:

1. Волонтерство під час війни. Херсонська обласна універсальна наукова бібліотека ім. О. Гончара. URL: <https://lib.kherson.ua/volonterstvo-pid-chas-viyini.htm>.
2. Богатчук С.С. Особливості волонтерського руху в сучасній Україні. Актуальні питання у сучасній науці. 2024. № 11 (29). С. 1122–1141. URL: <http://socrates.vsau.org/repository/getfile.php/38019.pdf>.
3. Об'єднанні цінностями: як змінилося корпоративне волонтерство під час війни. 2025. URL: <https://marketer.ua/ua/united-by-values-how-corporate-volunteering-has-changed-during-the-war/>.
4. Неопалимі. Національна програма зовнішньої реабілітації. URL: <https://www.neopalymi.in.ua/>

Погонишева Є.Є., здобувачка вищої освіти, гр. 2-18, ФМТП
Науковий керівник: Танклевська Н.С., д.е.н., проф.
Державний торговельно-економічний університет

Проблематика забезпечення економічної безпеки підприємств в умовах воєнного стану

Сьогодні Україна переживає одну з найжахливіших соціально-політичних катастроф – війну, яка несе за собою величезні людські жертви, що є безсумнівною трагедією для української нації. Варто також пам'ятати, що війна – це значні фінансові витрати, які, своєю чергою, негативно позначаються на економічній безпеці держави. А економічна безпека є вкрай важливим елементом, від якого безпосередньо залежить поточний стан та майбутні можливості розвитку будь-якої країни.

Основними викликами для економічної безпеки держави в нинішніх реаліях є:

- повномасштабна війна, що спричиняє численні фізичні та економічні загрози, які стримують підприємців від активної економічної діяльності;
- критичне зниження інвестиційної активності;
- демографічна криза, оскільки, країну покинули мільйони громадян;
- нестабільність банківської системи.

Війна спричинила численні загрози для економічної безпеки України. Руйнування промислових об'єктів та критичної інфраструктури, включаючи дороги, мости та енергетичні мережі, призвело до значних втрат виробничих потужностей та ускладнило логістику. Перервані ланцюги постачання та обмеження експортних можливостей негативно вплинули на зовнішню торгівлю. Внутрішня міграція та виїзд кваліфікованих спеціалістів за кордон створили кризу на ринку праці. Девальвація гривні та інфляція підірвали фінансову стабільність. Зростання облікової ставки та обмежений доступ до кредитів ускладнили фінансування бізнесу. Крім того, припинення державного фінансування програм розвитку та неможливість залучення іноземних інвестицій гальмують інноваційну діяльність [2].

Однією з ключових проблем є фінансування заходів з підтримки економічної безпеки. Зменшення податкових надходжень, збільшення військових витрат та обмежений доступ до міжнародних фінансових ринків створюють значний дефіцит бюджету. Це ускладнює фінансування програм відновлення, підтримки бізнесу та соціальних виплат. Необхідні певні підходи до залучення коштів, включаючи міжнародну допомогу, внутрішні резерви та інноваційні фінансові інструменти.

ВВП є одним із найбільш інформативних показників, який дає загальне уявлення про потенціал національних економічних систем щодо їхнього майбутнього розвитку чи скорочення. Зазнавши стрімкого економічного скорочення на 28,8% у 2022 році, українська економіка відновила на 5,3% у 2023 році. Однак динаміка цього відновлення поступово слабшала протягом 2024 року, що призвело до зростання ВВП лише на 2,9% у річному обчисленні, що виявилось нижчим за прогнози. Чітко простежувалася тенденція до уповільнення зростання: кожен квартал 2024 року демонстрував менший прогрес відносно 2021 року, ніж у 2023 році. Тривожним є те, що у четвертому кварталі 2024 року зафіксовано зменшення ВВП на 0,1% порівняно з останнім кварталом 2023 року. Незмінні безпекові виклики, брак кваліфікованої робочої сили та російські атаки на енергетичну інфраструктуру залишаються значними перешкодами для економічного підйому України [6].

Війна особливо сильно завдала шкоди малому та середньому бізнесу. Багато підприємств були змушені припинити свою діяльність, зазнали руйнувань або втратили ринки збуту. Водночас, малий та середній бізнес продемонстрував значну адаптивність, переорієнтовуючись на нові ринки, змінюючи бізнес-моделі та активно підтримуючи армію та гуманітарні проекти [1].

Згідно аналітичних розрахунків від моменту повномасштабного російського вторгнення сукупний обсяг прямих збитків, завданих житловій та комерційній нерухомості, різноманітній інфраструктурі, транспортним засобам і товарним запасам перевищив \$157 млрд у еквіваленті вартості відновлення. Прямі втрати підприємницького сектору оцінюються в \$13,1 млрд. Загалом, з початку війни постраждали або були зруйновані активи не менше ніж 426 великих і середніх приватних та державних підприємств, а також десятки тисяч малих приватних компаній [3].

Дослідження показують, що бізнес в умовах війни потребує підтримки у кількох ключових сферах. Це включає доступ до фінансування, особливо пільгових кредитів, спрощення регуляторного середовища, забезпечення безпеки працівників та активів, підтримку експорту та допомогу у пошуку нових ринків збуту. Важливим є також передбачуваність дій уряду та чітка комунікація щодо економічної політики [4].

Задля зміцнення економічної безпеки України в умовах воєнного стану необхідно застосовувати комплексний підхід, що поєднує оперативні антикризові заходи з довгостроковим планом відновлення та прогресу. Пріоритетом є не лише підтримка діючого бізнесу, але й активне формування сприятливого

середовища для залучення інвестицій та стимулювання розвитку нових секторів економіки. Хоча міжнародна допомога є надзвичайно важливою, стратегічне значення має також нарощування внутрішніх ресурсів та забезпечення майбутньої економічної самостійності держави.

Ключовим елементом у досягненні економічної безпеки є системна перебудова моделі управління економікою в кризових умовах. У цьому контексті особливої ваги набувають такі заходи:

- диверсифікація економіки та підтримка експортоорієнтованих галузей;
- створення умов для повернення капіталу та робочої сили з-за кордону;
- активне розширення міжнародного партнерства та залучення до участі у відновленні інфраструктури.

Забезпечення економічної безпеки в умовах воєнного стану є складним, але вирішуваним завданням. Успішне подолання викликів вимагає спільних зусиль держави, бізнесу та суспільства, а також міжнародної підтримки. Важливо не лише вижити, але й закласти фундамент для майбутнього економічного зростання та процвітання України.

Список використаних джерел:

1. Верховглядова Н.І. Особливості управління безпекою підприємницької діяльності в умовах воєнного стану. Економіка та суспільство. 2022. № 39. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1395/1345> (дата звернення: 28.04.2025)
2. Тульчинська С.О., Солосіч О.С. Концептуальні засади забезпечення економічної безпеки підприємництва в умовах воєнного стану. Науковий погляд: економіка та управління. №3 (79) / 2022. С. 97-102.
3. Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії Росії проти України станом на початок 2024 року. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/04/01.01.24_Damages_Report.pdf (дата звернення: 28.04.2025)
4. Стан та потреби бізнесу в умовах війни - результати дослідження. URL: https://biz.ligazakon.net/news/228953_ctan-ta-potrebi-bznesu-v-umovakh-vyni---rezultati-doslidzhennya (дата звернення: 28.04.2025)
5. Танклевська Н.С. The main problems of the post-war recovery of the economy of the Kherson region. Таврійський науковий вісник. Серія Економіка. 2023. Випуск 16. 200-205.
6. Трекер економіки України під час війни. URL: <https://ces.org.ua/tracker-economy-during-the-war/> (дата звернення: 28.04.2025)

Похильченко К.Л., бакалавр, 4 курс, гр. ЕК-5, ФБСО
 Науковий керівник: Овандер Н.Л., к.е.н., доц.,
 доцент кафедри фінансів та цифрової економіки
 Державний університет «Житомирська політехніка»

Інтеграція ESG-принципів в управління ризиками підприємств в Україні

У сучасних умовах багатовекторних загроз і зростаючої глобальної нестабільності традиційні підходи до управління ризиками на підприємствах зазнають трансформації. Якщо раніше система управління ризиками здебільшого зосереджувалась на фінансових, операційних або технічних аспектах, то сьогодні дедалі більше уваги приділяється довгостроковим нефінансовим факторам, що формують стійкість підприємства у ширшому контексті. Такий зсув фокусу є відображенням загальної еволюції управлінської парадигми – від реагування на загрози до забезпечення сталого розвитку, де екологічні, соціальні та управлінські ризики, які мають сталу назву «ризики ESG», все частіше розглядається як основа формування нової системи управління ризиками, що враховує глобальні виклики та забезпечує довгострокову стійкість бізнесу.

Концепція ESG об'єднує такі сфери, як екологічна, соціальна та урядова. Єдиного загальноприйнятого визначення цього терміну наразі немає, тому ESG доцільно розглядати або як самостійну концепцію, що полягає в оцінюванні діяльності компанії чи інвестицій за трьома напрямками ESG-факторів та згідно з ESG-критеріями, або як основоположні засади функціонування ESG-концепції, або через визначення ESG-ризиків в інвестиціях чи в господарській діяльності компанії. Всі ключові поняття для ESG концепції розглянуто в табл. 1.

Таблиця 1

Ключові поняття в ESG

Поняття	Характеристика
ESG-фактори	Нефінансові індикатори (характеристики) діяльності компанії або інвестицій, що охоплюють три сфери: довкілля (E), соціум (S), управління (G). Вони можуть позитивно або негативно впливати на фінансові показники. Поділяються за напрямками впливу: «зсередини – назовні» (діяльність компанії впливає на ESG-фактори) та «зовні – всередину» (ESG-фактори впливають на компанію). Прикладами є викиди CO ₂ , права людини, корпоративна доброчесність.
ESG-ризики	Ймовірність негативних подій у результаті впливу ESG-факторів на компанію/актив або через вплив самої компанії на ESG-фактори. Є негативною матеріалізацією ESG-факторів. Поділяються на: екологічні (фізичні та трансформаційні), соціальні (пов'язані з працівниками та громадами), управлінські (пов'язані з рішеннями, управлінськими процесами, корупційними проявами тощо).
ESG-принципи	Основоположні засади функціонування ESG-концепції, які можуть виступати як вимоги/рекомендації до діяльності компанії або інвестицій. Поділяються на екологічні, соціальні та управлінські. Мають приклади реалізації в міжнародних документах: Принципи відповідального інвестування (PRI), Принципи екватора, Десять принципів Глобального договору ООН, Настанови ОЕСР тощо.
ESG-критерії	Набір стандартів, вимог або рекомендацій, на підставі яких оцінюється відповідність діяльності компанії або інвестицій ESG-факторам. Вони забезпечують рамку прийнятних заходів і дозволяють проводити порівняльну оцінку, тобто виконують функцію скринінгу ESG-факторів.
ESG-рейтинг	Оцінки компанії, які ґрунтуються на порівняльному аналізі якості, стандарту чи результативності діяльності в екологічній, соціальній та управлінській сферах. Фактично являють собою судження організацій, що їх формують, щодо ефективності сталого розвитку компанії, дають змогу оцінити її ESG-ризики та потенційні можливості.

Джерело: розроблено автором на основі [1].

ESG-концепція істотно впливає на стабільність бізнесу та його інвестиційну привабливість. Врахування ESG-факторів у стратегії підвищує довіру інвесторів, особливо тих, хто орієнтується на стале фінансування. Компанії з розробленою ESG-стратегією та участю в рейтингах мають вищі шанси на залучення капіталу завдяки відповідальному управлінню ризиками та прозорості [4].

ESG також визначає участь бізнесу в глобальних ланцюгах створення вартості. Сучасне регулювання, зокрема в Європейському Союзі (далі – ЄС), вимагає врахування ESG-показників не лише компанії, а й її контрагентів. Це забезпечує цілісну реалізацію принципів сталого розвитку та вимагає від експортерів адаптації до екологічного оподаткування, систем квот і сертифікації ресурсів. Крім того, ESG формує конкурентні переваги: споживачі й працівники дедалі частіше обирають компанії з відповідальною екологічною та соціальною політикою. Це сприяє зміцненню ділової репутації, лояльності клієнтів, партнерів і команди.

Для України, яка наразі перебуває в стані повномасштабної війни, імплементація ESG-принципів набуває особливої ваги. Попри виклики – відтік кадрів, руйнування інфраструктури, ризики в логістиці та енергетиці – саме вони формують нову якість сталого розвитку. Україна вже інтегрує ESG у фінансову та інституційну політику: політика сталого фінансування НБУ, розширення екологічної та соціальної звітності, підтримка через програми на кшталт Ukraine Facility (50 млрд євро). ESG стає не лише вимогою

донорів, а й інструментом посилення конкурентоспроможності та довіри.

Національне законодавство поступово адаптується до міжнародних ESG-стандартів. Цілі сталого розвитку (далі – ЦСР) України до 2030 р., затверджені у 2019 р., стали орієнтиром для стратегічного планування та формування політик. У 2023 р. створено міжвідомчу робочу групу з питань ЦСР, а в 2024 р. – затверджено завдання та індикатори досягнення Цілей, що охоплюють усі компоненти ESG.

Національна економічна стратегія до 2030 р. передбачає врахування ЦСР як умову сталого зростання. Водночас, у 2024 р. ухвалено Стратегію запровадження звітності зі сталого розвитку, що передбачає обов'язкове оприлюднення звітів за стандартами ESRS з 2025 р. Це підвищує прозорість та довіру до бізнесу. Українське законодавство містить елементи ESG-звітності: великі підприємства зобов'язані готувати звіт щодо управління, що включає фінансову та нефінансову інформацію. Це створює підґрунтя для подальшого впровадження повноцінної ESG-звітності.

Таким чином, ESG-стратегія в українському регуляторному полі вже має інституційне підґрунтя, забезпечує її інтеграцію на всіх рівнях – від стратегічного бачення до інструментів реалізації. Проте окрім вище зазначених нормативних актів, що в більшій мірі стосуються звітування, законодавство містить як принципи діяльності в окремих сферах, так і вимоги до діяльності підприємств, що розподілені за відповідними ESG-напрямами [3]. У сфері охорони довкілля законодавча база включає закони, що визначають кліматичну та екологічну політику, встановлюють вимоги до раціонального використання ресурсів, контролю забруднення, оцінки впливу на довкілля, управління відходами та промисловими викидами. Значне місце займає спеціальне природоохоронне законодавство, зокрема кодекси про надра, воду, ліси, землю, а також нормативи щодо енергоефективності та розвитку відновлюваних джерел енергії.

У соціальному аспекті ключову роль відіграє Кодекс законів про працю України, який гарантує права працівників, безпечні умови праці та соціальний захист. Додатково діють закони про зайнятість населення, відпустки, пенсійне забезпечення, колективні договори, професійні спілки та протидію дискримінації, що забезпечують базові стандарти соціальної відповідальності бізнесу.

У сфері управління реалізацію ESG-принципів забезпечують антикорупційні закони, законодавство щодо доступу до публічної інформації, а також нормативні акти про управління підприємствами різних форм власності. Особливу увагу приділено прозорості, доброчесності та підзвітності компаній, у т. ч. в контексті ринків капіталу та державного сектору.

У післявоєнній відбудові України впровадження ESG-принципів набуває особливої ваги [2]. Бізнес постає не лише рушієм економіки, а й ключовим учасником формування нової моделі сталого розвитку. Орієнтація на екологічну відповідальність, соціальну справедливість і прозорість управління забезпечує стійкість до сучасних викликів та формує основу для стабільного майбутнього. ESG стає не лише елементом відповідального бізнесу, а й чинником посилення позицій компаній на міжнародній арені.

Дотримання ESG-принципів дедалі частіше розглядається інвесторами як умова фінансування. Прозора звітність, участь у глобальних ініціативах та наявність чіткої ESG-стратегії є маркерами надійності. Соціально відповідальні компанії здобувають довіру не лише інвесторів, а й споживачів, а їх конкурентоспроможність залежить і від репутації як сталих учасників економіки.

Ефективне впровадження ESG потребує системного підходу: оцінювання впливу бізнесу, формування вимірюваних цілей і залучення персоналу через навчання та комунікацію. Інвестиції в енергоефективність і зелені технології сприяють досягненню стратегічних цілей. Завершальним етапом є впровадження постійного моніторингу й публічної звітності, що забезпечує підзвітність і довіру з боку зацікавлених сторін.

Отже, інтеграція ESG-факторів стає ключовим інструментом стійкості підприємств в умовах глобальної нестабільності. ESG – це не лише відповідь на виклики, а стратегічний ресурс для формування конкурентоспроможного, інноваційного бізнесу. Для України ESG слугує платформою відновлення, інтеграції до європейського простору та зміцнення управлінської архітектури в умовах сталого розвитку.

Список використаних джерел:

1. ESG: ключові поняття для бізнесу та інвесторів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://sk.ua/uk/esg-kljuchovi-ponjattja-dlja-biznesu-ta-investoriv/>. – Дата звернення: 13.04.2025.
2. Впровадження ESG-принципів в Україні у 2025 році: важливість для бізнесу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://ukr-centr.com.ua/vprovadzheniya-esg-principiv-v-ukraini-u-2025-roci-vazhливist-dlya-biznesu>. – Дата звернення: 13.04.2025.
3. Концепція сталого розвитку та ESG в українському регуляторному полі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://sk.ua/uk/koncepcija-stalogo-rozvitku-ta-esg-v-ukrainskomu-reguljatornomu-poli/>. – Дата звернення: 13.04.2025.
4. Михайличенко О. Еволюція прозорості: як ESG дані змінюють бізнес [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://biz.ligazakon.net/analytics/229864_evolyutsya-prozorost-yak-esg-dan-zmnyuyut-bznez. – Дата звернення: 13.04.2025.

Радчук М.С., бакалавр, 4 курс, гр. ЕК-5, ФБСО
Науковий керівник: Овандер Н.Л., к.е.н., доц.,
доцент кафедри фінансів та цифрової економіки,
Державний університет «Житомирська політехніка»

Впровадження цифрових рішень у процесі аудиту підприємства

Аудиторський процес в умовах цифровізації зазнає значних трансформацій, що впливають на всі його етапи – від планування та збору даних до звітності та моніторингу результатів. У сфері аудиту використання технології блокчейн може бути корисним при аудиті транзакцій. Саме завдяки прозорості цієї технології вибрані користувачі, як внутрішні так і зовнішні, можуть бачити транзакції, що в свою чергу сприятиме не тільки зменшенню роботи аудиторів, які займаються вибіркою і перевіркою, але й дасть їм змогу більше уваги приділяти іншим інструментам контролю операцій. Оскільки блокчейн забезпечує високу якість інформації, то така технологія надає змогу проводити аудит автоматично.

Проте, на сьогоднішній день говорити про будь-які зміни в аудиторській діяльності в Україні зарано, так як сам процес впровадження технології блокчейн в першу чергу не можливий через відсутність законодавчо-нормативного регулювання. Раніше аудиторські висновки базувалися на оцінці транзакцій, то при використанні блокчейну в його основі буде підтвердження достовірності цифрового представлення матеріальних ресурсів. Так як ця технологія базується на створенні мережових систем, що надає прозорість інформації, але це в свою чергу призведе до того, що конкуренти отримають доступ до інформації один одного. У зв'язку з активним розвитком блокчейну та можливістю його застосування в аудиторській діяльності виникає питання щодо заміни фахівців у галузі фінансів та аудиту такою технологією.

Проте, варто не забувати, що блокчейн це всього лиш технологія, які підвищує рівень довіри і прозорості суб'єктів господарської діяльності. Як кожен інструмент автоматизації, блокчейн дозволяє звільнити працівників від рутинної роботи, даючи змогу зосередитись на більш важливих завданнях. Тому участь аудитора в інтерпретації інформації буде необхідною.

Сьогодні штучний інтелект виконує допоміжну функцію, обробляючи дані та надаючи технічну підтримку, але не замінює фахівців. Його не застосовують для роботи з фінансовою звітністю через недостатній рівень довіри. Основна причина – можливі похибки в його розрахунках, які залежать від якості навчальних даних. Спеціалісти повинні аналізувати результати ШІ самостійно, а не сприймати їх як беззаперечні. Додатковою складністю є те, що принципи роботи багатьох моделей залишаються незрозумілими користувачам, що ускладнює пояснення прийнятих рішень. Ці проблеми можуть виникнути на етапах аудиту, наприклад при зверненні клієнта до аудиторської компанії, починається процес збору усієї релевантної інформації про компанію і розробки аудит-стратегії.

ШІ допоможе зібрати команду, визначивши, які спеціалісти в компанії мають достатньо часу для цього аудиту. Спеціалісти автоматично пройдуть тестування на незалежність, бо штучний інтелект проаналізує, чи існують якісь зв'язки між спеціалістом та клієнтом, або спеціаліст до цього працював на конкурентів. На цьому етапі також визначаються специфічні сектори аудиту, особливості аудиту фінансової звітності, потреба у відрядженні для проведення інвентаризації, сумісність з законом та стандартами – це все може пропрацювати ШІ. Головна проблема полягає в необхідності працювати з особистою інформацією спеціалістів та компанії і невідомістю того, як саме інструмент їх обробляє.

Отримання та тестування документів, перевірка внутрішнього контролю введення фінансової звітності, виведення семплів – важливих сегментів для аудиту, бо неможливо за короткий час протестувати усю звітність компанії, підготовка аудиторського висновку. ШІ може бути корисним інструментом, адже він автоматично пошукає відповідності у документах і знайде ті самі фрагменти, які потрібно протестувати, або дасть можливість проаналізувати ще більше інформації, що зробить аудиторський висновок більш прозорим. Проблема тут полягатиме в самому формулюванні завдання, тому потрібно чітко прописувати усю інформацію про компанію, щоб штучний інтелект виконав роботу.

Попри ту кількість проблем з довірою до штучного інтелекту, ця технологія має значні переваги у порівнянні з програмами для бухгалтерів та аудиторів, які використовують роботизовану автоматизацію процесів (RPA). Роботизована автоматизація процесів – технологія, що автоматично виконує бізнес-процеси, які засновані на конкретних правилах, є передбачуваними та повторюваними. Наприклад, такі програми допомагають автоматично заповнювати звітність, вести облік заробітної плати, обчислювати податки, для цього достатньо зазначити податкову ставку та принцип нарахування.

Аудитори також використовують такі інструменти, як системи перевірки клієнтів на доброчесність та готовність до аудиту, додатки, що автоматично рахують цифри та порівнюють звітність з тогорічною і між звітами, автоматичне розпізнавання тексту. Штучний інтелект може бути встановлений у роботизовані програми, до того, такі приклади вже існують, бухгалтерські програми запам'ятовують дії спеціаліста та надають рекомендації, що треба зробити та зазначити [1].

Впровадження технології Big Data в аудиторський процес відкриває нові можливості для підвищення ефективності перевірок, покращення точності аналізу та формування обґрунтованих висновків. Традиційні аудиторські методики часто базуються на вибіркових перевірках, що може залишати простір для ризиків і неточностей.

Здійснення всебічного аналізу усіх фінансових транзакцій та облікових записів, при цьому уникаючи обмежень традиційних вибіркових перевірок і зниження ризиків пропуску важливих аномалій – усе це мала частина можливостей, які надає використання великих даних. Автоматизовані алгоритми виявлення аномалій, зокрема на основі методів машинного навчання, дають змогу швидко ідентифікувати потенційні випадки шахрайства або помилки, що знижує фінансові ризики та підвищує надійність аудиту. Також, використання прогнозних моделей на основі великих даних дає можливість аудиторам не лише здійснювати ретроспективний аналіз, а й формувати обґрунтовані прогнози щодо майбутніх фінансових тенденцій, що є важливим для стратегічного управління підприємством. Завдяки методам імітаційного моделювання аудитори перевіряють різні сценарії розвитку фінансових процесів компанії та оцінюють потенційні наслідки управлінських рішень [2].

Інтеграція технології IoT в аудиторський процес створює нові можливості для підвищення точності, ефективності та прозорості перевірок. Завдяки впровадженню IoT на підприємствах, дані про стан обладнання, виробничі процеси та інші ключові показники генеруються автоматично через датчики та сенсори, що вбудовані в різні механізми та пристрої. Ці дані, оброблені та передані в інформаційні системи обліку, допомагають аудиторам здійснювати моніторинг стану активів та виробничих процесів в режимі реального часу.

Процес автоматичного збору даних зменшує необхідність в ручному введенні інформації та знижує ризики помилок або шахрайства, забезпечуючи більшу надійність первинних облікових даних. У системі на основі IoT аудитори отримують детальну інформацію про використання обладнання, витрати ресурсів, а також ефективність виробничих процесів, що дає змогу оцінити фінансові результати з більшою точністю. При впровадженні IoT аудитори здійснюють автоматизований контроль за виконанням фінансових і операційних стандартів підприємства, що полегшує виявлення відхилень та порушень, а також забезпечує більш оперативне реагування на будь-які зміни в процесах.

Хмарні технології відкривають нові перспективи для оптимізації та автоматизації аудиторських перевірок, покращення доступності даних та забезпечення більшої гнучкості в роботі аудитора. Основною сутністю інтеграції є перенесення обробки, зберігання та доступу до фінансових та інших важливих даних у хмару, що забезпечує постійний доступ до актуальної інформації незалежно від місця перебування аудитора чи клієнта.

По-перше, хмарні технології автоматизують процеси збору, зберігання та обробку даних, що підвищує ефективність аудиторських перевірок, адже аудитори можуть швидко отримувати доступ до необхідної інформації без необхідності фізичного перебування на підприємстві. Регулярне автоматичне резервне копіювання даних і можливість швидкого відновлення після аварій вагомо знижують ризики втрати важливих даних і забезпечують безперервність процесу аудиту.

По-друге, хмара сприяє мобільності роботи, аудитори можуть здійснювати перевірки та аналіз даних з будь-якої точки світу, що особливо важливо в умовах глобалізації та потреби в гнучкості для виконання аудиторських завдань. Завдяки хмарним рішенням, можна також зменшити витрати на апаратне забезпечення та інфраструктуру.

По-третє, хмарні технології забезпечують високий рівень безпеки та контролю доступу до даних. Завдяки централізованій авторизації доступу та постійному оновленню програмного забезпечення, аудитори можуть бути впевнені в тому, що їх робота з даними відповідає найвищим стандартам безпеки та конфіденційності [3].

Список використаних джерел:

1. Korol S., Klochko A. Digital technologies in accounting and auditing. *State and regions. Series: Economics and Business*. 2020. № 1 (112). URL: <https://doi.org/10.32840/1814-1161/2020-1-29> (дата звернення: 25.03.2025).
2. Yaremyk M. I., Yaremyk K. Y. The Impact of Big Data Analytics and Innovative Information Technologies on Audit Quality. *Business Inform.* 2021. Vol. 5, №. 520. P. 302–307. URL: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-5-302-307> (дата звернення: 25.03.2025).
3. Михайловина С. О., Матрос О. М., Поліщук О. М. «Хмарні» технології як важливий аспект розвитку системи бухгалтерського обліку і оподаткування. *Ефективна економіка*. 2021. №. 8. URL: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2021.8.86> (дата звернення: 25.03.2025).

Індексний підхід до оцінювання ефективності цифрових інструментів медіації у публічному управлінні

У добу цифрової трансформації публічного управління постає необхідність якісного переосмислення інструментів взаємодії між владою та громадянами, особливо в контексті врегулювання соціальних конфліктів. Цифрові технології не лише розширюють комунікативні можливості, але й змінюють характер медіаційних процедур, надаючи їм нових ознак відкритості, інклюзивності та оперативності. У зв'язку з цим актуальним є питання науково обґрунтованого оцінювання ефективності цифрових медіаційних інструментів, що дозволить органам влади приймати зважені управлінські рішення на основі верифікованих показників результативності.

Для формалізованого оцінювання цифрових інструментів медіації у публічному управлінні використано індексний підхід, який ґрунтується на системі стандартизованих показників. Основні індикатори включають:

1. Індекс цифрової доступності (IDM): характеризує ступінь залучення учасників до медіаційних процедур за допомогою цифрових каналів.
2. Індекс ефективності цифрової медіації (IEM): відображає питому вагу врегульованих конфліктів серед тих, де застосовувалися цифрові інструменти.
3. Індекс задоволеності учасників (ISM): визначається на основі середнього значення оцінок за шкалою Лікерта щодо зручності, прозорості та ефективності процесу.
4. Комплексний індекс цифрової медіації (CEM): виступає інтегральним показником функціональної ефективності цифрових медіаційних інструментів.

У межах дослідження було опитано 200 респондентів, серед яких — посадові особи, представники громадськості та практикуючі медіатори з Херсонської та Кіровоградської областей України. Отримані емпіричні дані наведено у таблиці 1.

Таблиця 1

Значення індексів цифрової медіації	
Показник	Значення (%)
IDM	78
IEM	65
ISM	83
CEM	75,3

Аналіз показує, що цифрові платформи широко використовуються в медіаційних процедурах, демонструючи високий рівень задоволеності користувачів та значну частку врегульованих конфліктів. Водночас, спостерігається простір для удосконалення організаційно-технологічних механізмів забезпечення результативності.

Результати підтверджують ефективність цифрових інструментів медіації за умов належної цифрової грамотності учасників, довіри до онлайн-сервісів, а також гарантування інформаційної безпеки. Ідентифіковано проблему цифрової нерівності, яка стримує повноцінну участь певних категорій населення у процесі врегулювання конфліктів. Потребують актуалізації інституційні спроможності органів публічного управління у сфері стандартів цифрової медіації, навчання персоналу та розвитку інтегрованих платформ.

Індексна модель, представлена в статті, є інструментом об'єктивного вимірювання ефективності цифрових механізмів вирішення соціальних конфліктів. Запропонований підхід дозволяє моніторити зміни ефективності медіаційних платформ у часі, виявляти системні дисфункції та формувати політику вдосконалення інструментів цифрової взаємодії між державою та громадянами.

Перспективи подальших досліджень охоплюють побудову динамічної моделі CEM з урахуванням часових трендів, регіональних відмінностей і технологічних інновацій.

Список використаних джерел:

1. Mergel, I., Edelman, N., & Haug, N. (2019). Defining digital transformation: Results from expert interviews. *Government Information Quarterly*, 36(4), 101385. <https://doi.org/10.1016/j.giq.2019.06.002>
2. Criado, J. I., & Villodre, J. (2020). Delivering public services through social media in European local governments. *Public Administration Review*, 80(3), 482–493. <https://doi.org/10.1111/puar.13167>
3. Meijer, A. J. (2018). Public value management and the responsiveness of government. *Public Management Review*, 20(5), 682–699. <https://doi.org/10.1080/14719037.2017.1320047>

4. Chatfield, A. T., & Reddick, C. G. (2018). A framework for social media use in e-government: Reviewing the literature. *Government Information Quarterly*, 35(4), 704-712. <https://doi.org/10.1016/j.giq.2018.07.003>
5. Lember, V., Brandsen, T., & Tönurist, P. (2019). The potential impacts of digital technologies on co-production and co-creation. *Public Management Review*, 21(11), 1665-1686. <https://doi.org/10.1080/14719037.2019.1619807>
6. Margetts, H., & Dunleavy, P. (2013). The second wave of digital-era governance. *Philosophical Transactions of the Royal Society A*, 371(1987), 20120382. <https://doi.org/10.1098/rsta.2012.0382>
7. Zavattaro, S. M., French, P. E., & Mohanty, S. D. (2015). Social media governance: Towards a framework for local government. *American Review of Public Administration*, 45(6), 657-674. <https://doi.org/10.1177/0275074013504128>
8. Meijer, A. (2015). Government transparency in historical perspective: From the ancient regime to open data in the Netherlands. *International Journal of Public Administration*, 38(3), 189-199. <https://doi.org/10.1080/01900692.2014.934837>
9. Criado, J. I., Sandoval-Almazan, R., & Gil-Garcia, J. R. (2013). Government innovation through social media. *Government Information Quarterly*, 30(4), 319-326. <https://doi.org/10.1016/j.giq.2013.10.003>
10. Janssen, M., & van den Hoven, J. (2015). Big and open linked data (BOLD) in government: A challenge to transparency and privacy? *Government Information Quarterly*, 32(4), 363-368. <https://doi.org/10.1016/j.giq.2015.08.002>
11. Rubryka. (2024, May 28). 78% українців довіряють державним електронним послугам. Rubryka. Retrieved from <https://rubryka.com/article/derzhavnyh-elektronnyh-poslug/>
12. Shamanska, I. (2021). Довіра до інтернет-медіа в умовах пандемії COVID-19. *Open Data*, (9), 74-86. Retrieved from https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/46395/1/OD-2021-9_s74-86.pdf
13. World Bank. (2021). Digital transformation in Ukraine: Challenges and opportunities. World Bank Group. Retrieved from <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099845123212135259/pdf/P1748170aa0f800b5092f707495ce36a5fa.pdf>
14. Meijer, A. (2015). Government transparency in historical perspective: From the ancient regime to open data in the Netherlands. *International Journal of Public Administration*, 38(3), 189-199. <https://doi.org/10.1080/01900692.2014.934837>
15. Лопатченко, І. М. (2019). Медіація як сучасна технологія у вирішенні конфліктів в публічному управлінні. *Право та державне управління*, (2), 231–235
16. Майстренко, К. М. (2023). Медіація як сучасна технологія вирішення конфліктів в системі публічного управління. *Інвестиції: практика та досвід*, (5), 120–123.
17. Стаднійчук, Р. (2024). Роль цифрових технологій у підвищенні ефективності механізмів реалізації публічної політики управління соціальними конфліктами в Україні. *Вісник Хмельницького національного університету. Серія: Економічні науки*, 326(1), 183–188
18. Кузів, М. І. (2020). Роль медіації у вирішенні конфліктів. *Збірник наукових праць ПНПУ імені В. Г. Короленка*, (10), 85–89.
19. Семенюк, О. В. (2018). Медіація як альтернативний метод вирішення конфліктів та її перспективи в Україні. *Молодий вчений*, (4), 171–174.
20. Гаврилюк, О. М. (2021). Запровадження медіації як механізму врегулювання конфліктів унаслідок військових дій на Сході України. *Публічне управління та регіональний розвиток*, (5), 92–97
21. Семенюк, О. В. (2024). Онлайн-медіація як інструмент для вирішення конфліктів серед біженців та внутрішньо переміщених осіб в умовах повномасштабної війни в Україні. *Право та державне управління*, (3), 123–128
22. Романенко, Є. О. (2023). Механізм медіації в системі публічного управління. *Публічне адміністрування: теорія та практика*, (2), 45–50.
23. Yankovoi, R., Stadniichuk, R., Zhosan, H., Garafonova, O., Biriukov, I. INNOVATIVE TRANSFORMATION OF A FINANCIAL INSTITUTION IN THE CONTEXT OF DIGITALISATION AND ITS IMPACT ON SOCIAL CONFLICT MANAGEMENT Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice This link is disabled., 2024, 2(55), pp. 75–88 DOI: 10.55643/fcaptp.2.55.2024.4386

Талько А.Р., магістрантка, гр. ЕПМ-22, ФБСО
Науковий керівник: Обіход С.В., к.е.н., доц.,
доцент кафедри фінансів та цифрової економіки,
Державний університет «Житомирська політехніка»

Вплив цифрових інструментів на стратегічне управління витратами

Цифрові інструменти сьогодні відіграють усе важливішу роль у тому, як компанії керують своїми витратами. Їх застосування дозволяє не тільки економити кошти, а й робити бізнес ефективнішим, гнучкішим і здатним швидко реагувати на зміни на ринку. Серед таких технологій можна виділити: автоматизацію бізнес-процесів, системи управління підприємством (ERP) та аналітика великих даних. Все це допомагає компаніям краще розуміти свою фінансову ситуацію, зменшувати витрати на операційні процеси та більш точно прогнозувати фінансові потоки. Це особливо важливо в сучасній глобалізованій економіці, де швидка адаптація змін стає ключовим чинником успіху.

Одним з ключових напрямів впровадження цифрових інструментів є його здатність поліпшувати керування витратами, оптимізуючи внутрішні процеси. Системи ERP дозволяють консолідувати всі бізнес-функції від бухгалтерського обліку до управління поставанням, в одну платформу. Таким чином підприємства зможуть отримувати інформацію про дату та приймати рішення на основі більш детальних даних. Тоді з'являється змога планувати витрати більш ефективно, скоротити надмірні або неефективні витрати та швидше реагувати на зміни на ринку.

Цифрові інструменти також гарантують значне зменшення витрат на управління ланцюгами доставки. Це одне з найбільших джерел бізнес-витрат. Використання хмарних платформ для моніторингу процесів закупівель дозволяє підприємствам оптимізувати закупівлі, управляти запасами в режимі реального часу та мінімізувати витрати на переміщення та зберігання товарів. В підсумку, підприємства можуть скоротити логістичні витрати та швидше виконувати замовлення, що підвищує їхню конкурентоспроможність на ринку.

Крім того, застосування інструментів для аналітики щодо обробки великих даних дозволяє компаніям точніше оцінювати свої витрати. Зокрема, це дозволяє передбачати зміни цін на сировину, коливання на ринку праці та навіть змінювати цінову політику залежно від поведінки споживачів. Аналіз великих даних дозволяє компаніям краще розуміти ринкові тенденції й, отже, адаптувати свої витрати відповідно до змін у попиту та пропозиції, забезпечуючи стабільність та довгострокові вигоди.

Автоматизація рутинних процесів, особливо на основі технології RPA (автоматизація роботизованих процесів), дозволяє зменшувати витрати на співробітників та підвищує ефективність. Якщо опиратися на дані McKinsey [1], то компанії, які впровадили RPA для обробки фінансових документів, змогли скоротити час обробки до 70% та зменшити кількість помилок у звітності на 40%.

Іншим аспектом є вдосконалення фінансового управління за допомогою цифрової платформи. Що своєю чергою дозволить інтегрувати всі фінансові операції компанії. За допомогою фінансових систем, такі як хмарний облік або автоматизовані платформи бюджетування, компанії можуть не лише зменшити витрати, пов'язані з бухгалтерським обліком та фінансовими послугами, але й підвищити прозорість витрат, забезпечуючи кращий контроль та більше можливостей для коригування фінансових планів.

Цифрові інструменти також відіграють важливу роль у підвищенні рівня інновацій. Це допомагає оптимізувати витрати. Використовуючи інноваційні технології, компанії можуть створювати нові продукти та послуги, що відповідають вимогам ринку, а також знижувати витрати на розробку та виробництво завдяки більш точного налаштування виробничих процесів. Наприклад, інструменти штучного інтелекту та машинного навчання допомагають знизити витрати на дослідження та розробки, роблячи процеси більш автоматизованими та точними.

Внаслідок усіх цих перетворень підприємства можуть не лише скоротити свої витрати, але й підвищити свою ефективність. Зрештою, це призведе до підвищення прибутковості та конкурентоздатності на ринку. Впровадження цифрових інструментів у стратегічне управління витратами є потрібним кроком для забезпечення сталого зростання бізнесу. Тому що ці інструменти можуть краще контролювати витрати, прогнозувати фінансові результати та ефективно реагувати на зміни в бізнес-середовищі.

Попри безліч переваг, які пропонують цифрові інструменти для зменшення витрат, є важливі ризики, про які повинні знати підприємства. Одним з найбільших ризиків впровадження нових технологій є високі початкові інвестиційні витрати. Налаштування складних ERP-систем, придбання ліцензій на програмне забезпечення, навчання співробітників та інтеграція різних платформ можуть вимагати значних фінансових вкладень та є складним для малого та середнього бізнесу.

Ще один ризик – це технологічні проблеми. Багато компаній можуть мати труднощі з інтеграцією нових цифрових інструментів у наявні системи. Несумісність між старими та новими технологіями може

привести до затримок, додаткових витрат або навіть необхідності повної заміни чинного програмного забезпечення.

Також існує ризик інформаційної безпеки. Цифрові системи, особливо ті, що працюють у хмарі, можуть бути сприйнятливими до таких кіберзагроз, як хакерські атаки або витік даних. Втрата важливої фінансової відомості або витік даних клієнтів може спричинити серйозні фінансові втрати та шкоду репутації компанії.

Ще один важливий ризик – це технологічна залежність. Надмірна автоматизація та впровадження цифрових інструментів можуть призвести до зменшення людського контролю в процесах прийняття рішень. Якщо цифрові системи налаштовані неправильно або трапляються технічні збої, це може призвести до помилок в управлінні витратами, які важко виявити без ретельного моніторингу.

Оскільки швидкі технологічні зміни та постійні інновації потребують постійного оновлення та адаптації цифрових інструментів. Щоб залишатися конкурентоспроможними та ефективними, компаніям потрібно регулярно інвестувати в нові рішення та оновлення програмного забезпечення. Це особливо важливо для організацій з обмеженими ресурсами.

З огляду на вищезазначене, підприємства мають розробити систематичний підхід необхідний для стратегічного управління витратами в контексті цифрової трансформації. Поєднання аналізу людських факторів з технологічними рішеннями, оцінкою ризику за допомогою інвестицій та сталого планування інновацій. Тільки за цих умов цифрові інструменти не тільки зменшать витрати, а й стануть основою довгострокового розвитку підприємства.

Список використаних джерел:

1. McKinsey & Company (2022). Intelligent process automation: The engine at the core of the next-generation operating model. Режим доступу: <https://surl.lu/kisyxu>.
2. Дергачова Г. М., Колешня Я. О. Цифрова трансформація бізнесу: сутність, ознаки, вимоги та технології. Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». 2020. № 17. С. 280–290.
3. Центр розвитку інновацій. Як український бізнес адаптується та відновлюється під час війни: результати дослідження у квітні–травні 2024 року. Режим доступу: <https://surl.lu/zppynr>.
4. Костьов'ят Г. І., Рогов В. Г. Вектори розвитку стратегічного управління в умовах цифрової трансформації. Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Економічні науки Випуск 3 (75), 2024. Режим доступу: <https://surl.cc/cyqgmx>.
5. Нестерова К. С. Цифрові технології як чинник трансформації стратегічного управління підприємствами: сучасні підходи та можливості розвитку. Управління змінами та інновації. 2024, (12). С. 117-121. Режим доступу: <https://doi.org/10.32782/СМІ/2024-12-182024>.
6. Бірюков Є. І., Гарафонов О. І., Худолей В. І. Управління витратами аграрного підприємства в умовах цифрових трансформацій. Economic synergy. 2023. Вип. 2 (8). С. 48-61.
7. Дикань В. Л., Обруч Г. В. Особливості формування та впровадження системи реінжинірингу бізнес-процесів на підприємствах в умовах їх цифрової трансформації. Управління економічними системами та процесами в умовах глобалізаційних трансформацій: колективна монографія за ред. д.е.н., проф. Прохорової В.В. Х.: Видавництво Іванченка І.С., 2020. С. 248-257.
8. Карачарова К. А., Машошина Т. В., Яковенко С. В. Особливості застосування кореляційно-регресійного аналізу в дослідженні ефективності управління витратами промислового підприємства. Проблеми сучасних трансформацій. Серія : Економіка та управління. 2023. № 7. Режим доступу: <https://surl.li/zrfpya>.
9. Литовченко О. Ю. Управління витратами на підприємстві: теоретичний аспект. Інфраструктура ринку. 2019. № 31. Режим доступу: <https://surl.lu/ligwji>.

УДК 338.24:330.341.1](477)"364"

Ткаченко О.О., аспірант кафедри економічної теорії
Науковий керівник: Котенок А.Г., к.е.н., проф. кафедри економічної теорії
Київський національний економічний університет ім.Вадима Гетьмана

Вплив воєнних дій на інноваційне середовище України

Воєнні дії, спричинені повномасштабним вторгненням Росії в Україну, серйозно вплинули на інноваційну екосистему країни. Серед основних негативних наслідків варто виокремити зниження рівня інвестицій, зростання ризиків для бізнесу, скорочення внутрішнього попиту, зменшення кількості інноваційних проєктів та обмеження доступу до їх фінансування. В умовах нестабільності інвестори уникають вкладень, а підприємства змушені зосереджуватись на виживанні, а не на розвитку.

Втім, попри складні обставини, українське суспільство демонструє вражаючу стійкість і креативність. Багато інновацій переорієнтовано на потреби оборони, зокрема в галузі дронів, цифрових технологій, кіберзахисту та медицини. Українські розробники і науковці знаходять підтримку як з боку держави, так і від міжнародних партнерів. Таким чином, війна не лише стала викликом для інновацій, але й каталізатором певних технологічних проривів.

Ключовими питаннями для старту повоєнної відбудови економіки України є формування комплексних програм відновлення, пошук ефективних джерел інвестування, а також визначення чинників соціально-економічного зростання. У сучасних умовах рушієм такого відновлення дедалі більше стають інновації, що забезпечують не лише економічне пожвавлення, а й стратегічну перевагу у глобальному просторі.

Міжнародний досвід підтверджує: країни, які активно інвестують у науку, технології та інновації, демонструють значне зростання конкурентоспроможності. Водночас ті держави, які нехтують інноваційним розвитком, поступово втрачають позиції на світових ринках.

Яскравими прикладами інноваційного прориву є такі азійські країни, як Сінгапур, Японія та Південна Корея, у Північній Америці – США та Канада, на Близькому Сході – Ізраїль, а в Європі лідерами залишаються Німеччина, Швеція, Швейцарія, Данія та Фінляндія. Їхній успіх ґрунтується на сталому фінансуванні досліджень, державній підтримці стартапів, залученні талановитих фахівців та тісній співпраці між наукою, бізнесом і державою.

Для України ці приклади можуть слугувати орієнтирами при побудові власної моделі інноваційного розвитку, що дозволить не лише відновити зруйновану інфраструктуру, а й вивести економіку на якісно новий рівень.

Згідно з даними Глобального індексу конкурентоспроможності (Global Competitiveness Index, GCI), що щорічно публікується Всесвітнім економічним форумом, Україна протягом останнього десятиліття демонструвала стабільно низькі позиції серед понад 140 країн світу. У 2010 році вона перебувала на 89 місці, поряд з Албанією та Гамбією. Проте до 2013 року країна дещо покращила свої показники — піднялася до 73 позиції, у 2017 році — до 60 місця, а у 2021 році посіла 54 місце (World Economic Forum, 2022) [1].

Аналіз складників GCI свідчить, що ключовими факторами високої конкурентоспроможності держав є рівень розвитку інноваційної діяльності, ефективність зовнішньоекономічної політики, якість інститутів, освіти, а також технологічна готовність до нових викликів. Тож для України надзвичайно важливо не лише зберігати позитивну динаміку у рейтингу, але й інвестувати в системні зміни, що стосуються науково-дослідної інфраструктури, цифрової трансформації, стимулювання експорту високотехнологічної продукції.

Інноваційна діяльність країни традиційно вимірюється через частку витрат на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи (НДДКР) у відсотках до ВВП. Для провідних європейських країн-лідерів цей показник перевищує середній рівень Європейського Союзу, що й забезпечує їхні стійкі позиції на глобальному ринку високих технологій.

В Україні ж, навпаки, спостерігається тривала негативна динаміка: у 2010 році частка витрат на НДДКР становила 0,75 % ВВП, а у 2020 році знизилась до 0,41 % (Державна служба статистики України, 2021). Це свідчить про послаблення інноваційного потенціалу країни, що стає особливо критичним у контексті повоєнного відновлення.

Згідно з Методичними рекомендаціями щодо розрахунку рівня економічної безпеки України (Наказ МЕРТ №1277 від 29.10.2013), оптимальною вважається частка в обсязі 3 % ВВП, а рівень нижче 0,5 % є небезпечним з погляду економічної безпеки. В Україні цей показник коливається між критичним і небезпечним рівнями, що вимагає невідкладної уваги з боку державної політики та зростання інвестицій у науку й технології [1].

Таким чином, без цілеспрямованих зусиль щодо підвищення фінансування НДДКР, створення стимулів для приватного сектору та міжнародного співробітництва у сфері інновацій економічне зростання залишатиметься вразливим і нестійким.

Визначаючи стратегію повоєнної відбудови економіки України, важливо враховувати сукупність національних особливостей, що були окреслені вище. Серед них — слабкий розвиток високотехнологічних галузей, значний фізичний і моральний знос виробничих потужностей, недостатнє фінансування інноваційного сектору, структурна диспропорція, низький рівень технологічності виробництв, сировинна спрямованість експорту та загальна неконкурентоспроможність української продукції на глобальному ринку.

Усі ці чинники свідчать про потребу не просто у відновленні, а в глибокій трансформації економічної моделі України. Стратегічною метою має стати перехід від аграрно-сировинного типу господарства до індустріально-інноваційного, орієнтованого на створення сучасної, високотехнологічної та цифровізованої промисловості [2].

Цей підхід відповідає концепції «Індустрія 4.0», яка передбачає інтеграцію цифрових технологій, автоматизацію, роботизацію та штучний інтелект у виробничі процеси. Лише так Україна зможе не лише відновитися, але й отримати довгострокову економічну стійкість і гідне місце у світовому поділі праці.

Ключовим орієнтиром для відновлення економіки України є Національний план повоєнного відновлення, представлений урядом на конференції в Лугано 4–5 липня 2022 року. Цей документ визначає пріоритетні напрями реконструкції, супроводжується пропозиціями щодо змін у законодавстві та відповідає актуальним потребам країни як у період воєнних дій, так і в перспективі післявоєнного розвитку.

Проте для реалізації зазначених цілей необхідно забезпечити структурні реформи, підвищення ефективності державного управління та прозоре використання міжнародної допомоги. Важливо, щоб реконструкція країни базувалася не лише на фізичному відновленні інфраструктури, а й на формуванні інноваційної, стійкої економіки нового типу.

Уряд України вже сьогодні працює над створенням сприятливого інноваційного середовища. Серед актуальних ініціатив — програми підтримки виробників-експортерів за участі Експортно-кредитного агентства, що спрямовані на розширення зовнішніх ринків та покращення структури експорту. Крім того, вживаються заходи для збільшення обсягів фінансування НДДКР, розвитку співпраці між бізнесом та наукою, а також для підтримки пріоритетних галузей, які матимуть вирішальне значення у процесі післявоєнної трансформації [3].

У сучасних умовах соціально-економічного розвитку України, які суттєво ускладнені наслідками повномасштабної агресії з боку Росії, особливого значення набуває формування нової економічної моделі, здатної забезпечити сталий розвиток, конкурентоспроможність та інтеграцію до європейського простору.

Визначений Україною курс на європейську інтеграцію, а також необхідність відбудови зруйнованої інфраструктури та промисловості, зумовлюють пошук нових джерел інвестицій, раціоналізацію використання ресурсів, а також активне впровадження сучасних науково-технічних досягнень.

Усе це вимагає переорієнтації економіки на інноваційний шлях розвитку. Лише за умови створення сучасної національної інноваційної системи Україна зможе не тільки відновити втрачені позиції, а й сформувати нову якість економічного зростання, що відповідатиме вимогам ХХІ століття.

Список використаних джерел:

1. Біла І.С., Посна В.С., Шевченко О.О. Інноваційний розвиток як чинник повоєнної відбудови економіки України. Наукові записки НаУКМА. Економічні науки. 2023. Том 8. Випуск 1. С. 10-16.
2. Ковальчук, В. (2023). Аналіз тенденцій інноваційного розвитку національної економіки. *Економіка та суспільство*, (58). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-58-33>
3. Ворона А.В. Глобальні чинники впливу на інноваційний розвиток національної економіки. *Економіка. Фінанси. Право*. 2020. №3/1. С. 32-36.

Толочко А.М., бакалавр, 4 курс, гр. ЕК-5, ФБСО
Науковий керівник: Овандер Н.Л., к.е.н., доц.,
доцент кафедри фінансів та цифрової економіки
Державний університет «Житомирська політехніка»

Роль корпоративної культури в управлінні персоналом медичних установ

Корпоративна культура в системі охорони здоров'я є комплексною системою спільних цінностей, норм поведінки, професійних стандартів і неформальних правил, що визначають спосіб функціонування медичних установ. Її значення для галузі охорони здоров'я важко переоцінити, оскільки вона безпосередньо впливає на три ключові аспекти: якість надання медичної допомоги, психологічний клімат у колективі та задоволеність пацієнтів. Сучасні дослідження підтверджують, що саме корпоративна культура часто виступає вирішальним чинником успіху чи невдач лікувальних закладів.

Для глибокого аналізу корпоративної культури в медицині широко застосовується трирівнева модель Едгара Шейна [1]. Перший рівень – артефакти – включає всі матеріальні прояви культури: архітектурні особливості медичних закладів (відкриті планування проти класичних структур), технологічне оснащення (системи електронних медичних записів), дрес-код і форма одягу персоналу, а також символіку (логотипи, гасла, нагороди).

Другий рівень – цінності, які ми сповідуємо – охоплює офіційні місії та візії установ, кодекси етики, стандарти роботи та програми навчання. Тут виникає ключова проблема можливої розбіжності між проголошеними цінностями та реальною практикою. Наприклад, коли лікарня заявляє про «пацієнтоцентричність», але вводить жорсткі норми часу на прийом, це створює протиріччя у персоналу.

Найглибший і найменш усвідомлюваний третій рівень – базові припущення – включає неписані правила поведінки, автоматичні реакції в критичних ситуаціях, глибинні переконання про роль медика та ставлення до інновацій. Ці припущення формуються роками і найважче піддаються зміні. Наприклад, у деяких лікарнях може існувати глибоке переконання, що «лікар завжди правий», що суттєво ускладнює впровадження командного підходу.

Корпоративна культура має значний вплив на всі аспекти управління персоналом. У процесі найму та адаптації сильна культура зменшує витрати на підбір персоналу на 30-40%, скорочує період адаптації нових співробітників і підвищує показники утримання персоналу. Система мотивації в медичних установах з ефективною корпоративною культурою включає нефінансові винагороди (визнання, статуси), можливості професійного розвитку та програми психологічної підтримки. Оцінка ефективності персоналу в сучасних умовах передбачає не лише аналіз клінічних результатів, а й оцінку soft skills, таких як емпатія та комунікативні навички, а також застосування комплексної системи оцінювання, де враховуються думки колег, керівництва та пацієнтів. Сучасні реформи української системи охорони здоров'я стикаються з викликами ієрархічної корпоративної культури, яка домінує в медичних закладах. Дослідження показують [2], що рішення часто приймаються на рівні Міністерства охорони здоров'я, а медичні установи діють як закриті спільноти з неформальними правилами, встановленими головними лікарями. Це знижує довіру до системи та ускладнює впровадження зворотного зв'язку чи культури навчання на помилках.

Формування ефективної корпоративної культури вимагає комплексного підходу. Ключова роль належить лідерству – особистому прикладу керівництва, послідовності у прийнятті рішень та відкритості до зворотного зв'язку. Важливими є комунікаційні механізми: регулярні зустрічі з персоналом, прозорі системи інформування та канали для анонімного зворотного зв'язку. Система навчання повинна включати постійні тренінги, програми адаптації та менторські програми. Для моніторингу ефективності культури необхідно проводити регулярні опитування персоналу, аналіз показників якості та порівняння з іншими установами. Сучасна система охорони здоров'я вимагає стратегічного підходу до формування корпоративної культури. Інвестиції в корпоративну культуру приносять відчутні результати: підвищують якість медичної допомоги, зменшують витрати на персонал, покращують репутацію закладу та знижують ризик кризових ситуацій. Таким чином, корпоративна культура в охороні здоров'я перетворюється з абстрактного поняття на конкретний інструмент управління, який безпосередньо впливає на життя пацієнтів і ефективність роботи медичних установ.

Список використаних джерел:

1. Модель рівня культури (Едгар Х. Шейн). *Hyperkulturell.de – Menschen, Kulturen, Vielfalt*. URL: <https://www.hyperkulturell.de/модель-рівня-культури-едгар-х-шейн/> (дата звернення: 26.04.2025).
2. The perception of health care quality by primary health care managers in Ukraine – BMC Health Services Research. BioMed Central. URL: <https://bmchealthservres.biomedcentral.com/articles/10.1186/s12913-022-08300-y> (дата звернення: 26.04.2025).

Екологічні трансформації та їх вплив на розвиток сталого агровиробництва

Аграрне виробництво є основою економічного розвитку багатьох країн, оскільки забезпечує продовольчу безпеку, створює робочі місця та забезпечує важливі сировинні ресурси для промисловості. Воно відіграє ключову роль у задоволенні потреб населення в продуктах харчування, кормів для тварин, сировині для переробної промисловості та розвитку сільських територій. Аграрне виробництво також сприяє підтримці екологічної рівноваги через управління природними ресурсами та впровадження сталих практик, що дозволяють забезпечити ефективне і безпечне використання земель та водних ресурсів для майбутніх поколінь.

Сталий розвиток аграрного виробництва є важливим для забезпечення довгострокової продовольчої безпеки, збереження природних ресурсів і підтримки екологічного балансу. Він дозволяє інтегрувати економічні, соціальні та екологічні аспекти агровиробництва, що сприяє зменшенню негативного впливу на навколишнє середовище та забезпечує стабільний розвиток сільських територій [2, 3]. Сталий розвиток також передбачає впровадження інноваційних технологій, збереження біорізноманіття та адаптацію до кліматичних змін, що важливо для підвищення ефективності аграрного сектору в умовах глобальних екологічних викликів.

Сталий розвиток аграрного виробництва - це концепція, яка передбачає організацію сільськогосподарської діяльності таким чином, щоб задовольняти потреби сучасного покоління в продуктах харчування, сировині та інших ресурсах, не шкодячи навколишньому середовищу та забезпечуючи можливість задоволення цих потреб у майбутньому. Це підхід, що інтегрує економічні, екологічні та соціальні аспекти агровиробництва (рис. 1).

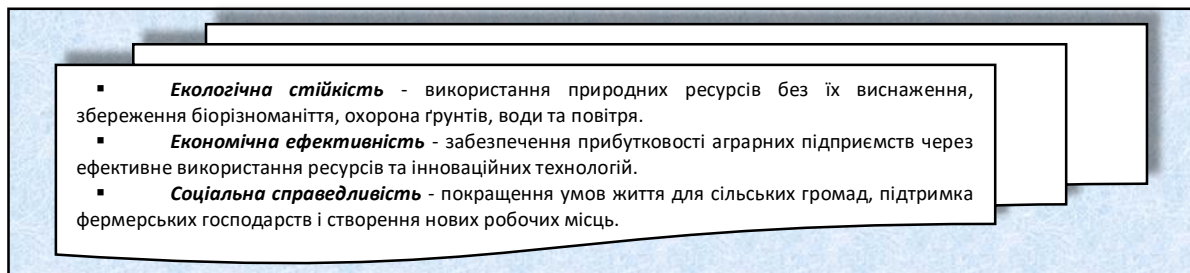

Рис. 1. Ключові аспекти концепції сталого розвитку аграрного виробництва

Джерело: сформовано за результатами дослідження

Сталий розвиток передбачає впровадження інновацій, використання екологічно чистих технологій, зменшення впливу на навколишнє середовище та адаптацію до кліматичних змін, з метою забезпечення тривалого і збалансованого розвитку аграрного сектору.

Екологічні трансформації - це зміни в природних системах, які відбуваються внаслідок різних природних та антропогенних факторів, таких як кліматичні зміни, забруднення навколишнього середовища, деградація природних ресурсів, зміни в біорізноманітті та інші екологічні процеси. Ці трансформації мають значний вплив на екосистеми, здоров'я людей, сільське господарство та економіку в цілому. Вони включають [3, 4]:

- Кліматичні зміни, що ведуть до підвищення температури, змін режимів опадів, частих екстремальних погодних явищ.

- Деградація ґрунтів, водних ресурсів і лісових масивів, яка призводить до зниження їх продуктивності.

- Зниження біорізноманіття через втрату природних середовищ існування та вплив інвазивних видів.

- Забруднення навколишнього середовища, що впливає на екосистеми та здоров'я людей.

Екологічні трансформації можуть бути як природними (наприклад, зміни клімату, вулканічна активність), так і результатом людської діяльності (вирубка лісів, викиди парникових газів, забруднення води і повітря). Важливою частиною є процес адаптації до цих змін, зокрема через впровадження сталих методів ведення господарства, управління природними ресурсами і розробку інноваційних технологій для зменшення екологічного впливу.

Вплив екологічних трансформацій на розвиток сталого агровиробництва - це складний і багатогранний процес, що охоплює глибокі зміни у стані природного середовища під впливом як природних факторів, так і людської діяльності. Ці зміни мають безпосередній і опосередкований вплив на аграрне виробництво, формуючи нові виклики та умови для забезпечення його стійкості, ефективності та екологічної безпеки.

Насамперед, кліматичні зміни, як основна форма екологічної трансформації, проявляються через

підвищення середньорічних температур, зміну режиму опадів, посилення частоти та інтенсивності екстремальних погодних явищ (посухи, зливи, заморозки тощо). Такі коливання погіршують умови для вирощування традиційних культур, скорочують агрокліматичні зони та призводять до непередбачуваних втрат врожаю. У відповідь на ці виклики виникає потреба в адаптації виробництва через зміну сільськогосподарських культур, впровадження посухостійких сортів, оновлення агротехнічних прийомів та впровадження інноваційних технологій, таких як крапельне зрошення, агроекологічне моделювання, точне землеробство.

Крім того, деградація ґрунтів (ерозія, виснаження, засолення) є наслідком інтенсивної експлуатації земель, зміни водного балансу та порушення природних ландшафтів. Водночас, правильне управління природними ресурсами та рекультивація деградованих земель мають стати пріоритетами аграрної політики.

Зменшення біорізноманіття – ще один тривожний наслідок екологічних трансформацій, який негативно позначається на агроєкосистемах. Втрата природних запилювачів, зростання чисельності шкідників, зниження стійкості до хвороб – усе це вимагає пошуку нових рішень у сфері біозахисту, інтегрованого управління шкідниками, а також збереження генетичного різноманіття культур.

Забруднення довкілля, спричинене аграрною та промисловою діяльністю, ускладнює умови для сталого агровиробництва. Забруднення води пестицидами та нітратами, накопичення важких металів у ґрунтах, а також викиди парникових газів потребують впровадження екологічно обґрунтованих норм ведення господарства, систем очищення стоків та контролю за хімічними засобами захисту рослин.

У такому контексті розвиток сталого агровиробництва набуває особливої актуальності. Воно повинно поєднувати ефективне використання ресурсів із мінімізацією шкоди довкіллю та соціальною відповідальністю. Це вимагає переходу до нової моделі господарювання, де головну роль відіграють: екологізація технологій, розвиток «зелених» інновацій, впровадження цифрових рішень для моніторингу та управління ризиками, розробка політик адаптації та пом'якшення кліматичних змін.

Шляхи адаптації агровиробництва до екологічних трансформацій охоплюють комплекс заходів, спрямованих на підвищення стійкості аграрного сектору до змін клімату, деградації природних ресурсів і нестабільності екологічного середовища (табл. 1).

Таблиця 1

Основні напрямки адаптації агровиробництва до екологічних трансформацій

№	Назва напрямку	Сутнісна характеристика
1	Впровадження кліматоорієнтованих технологій	використання посухостійких сортів культур, крапельного зрошення, біоорганічних добрив, мульчування, мінімального або нульового обробітку ґрунту.
2	Модернізація агровиробництва	цифровізація процесів (AgTech, точне землеробство), застосування агрометеорологічних сервісів для планування сільськогосподарських робіт, використання супутникового моніторингу стану ґрунтів і рослинності.
3	Рациональне використання природних ресурсів	оптимізація водокористування, впровадження практик збереження ґрунтової родючості, агролісомеліорація, боротьба з ерозією.
4	Розвиток систем управління ризиками	створення систем страхування врожаїв, резервних фондів, антикризових стратегій та адаптаційних планів на рівні підприємств і регіонів.
5	Екологізація виробництва	впровадження органічного землеробства, біологічних засобів захисту рослин, скорочення хімічного навантаження на довкілля.
6	Інституційна підтримка	розробка державних програм підтримки адаптації, підвищення екологічної обізнаності аграріїв, наукове та освітнє забезпечення змін.

Джерело: [1, 2, 3, 4]

Адаптаційні заходи мають реалізовуватися комплексно - на рівні технологій, політики, управління та культури агровиробництва - що забезпечить підвищення продуктивності, стійкості та екологічної безпеки сільського господарства в умовах глобальних екологічних трансформацій.

У підсумку, екологічні трансформації змінюють умови ведення сільського господарства, проте водночас створюють можливості для модернізації аграрного сектору на засадах сталості. Адаптація до цих змін, переосмислення екологічних ризиків та розвиток інноваційного потенціалу є ключовими умовами для забезпечення продовольчої безпеки, екологічної рівноваги та соціальної стабільності в сільських регіонах.

Список використаних джерел:

1. Багорка М.О., Сергієнко А.А. Екологізація виробництва аграрних підприємств як інноваційна складова їх розвитку. *Економічні студії*. 2021. №3 (33). С. 10-16.
2. Tomashuk I., Baldynyuk V., Boltovska L. Green economy as a factor for ensuring sustainable development. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2023. Vol. 9. № 3. P. 194-206. DOI: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2023-9-3-194-206>
3. Tomashuk I. Green economy as a guarantee of sustainable development. *Three Seas Economic Journal*. 2022. Vol. 3. № 2. P. 105-119.
4. Tomashuk I., Baldynyuk V. Eco-innovation as a basis for sustainable development. *Three Seas Economic Journal*, 2023. Vol. 4. № 1. P. 71-87. DOI: <https://doi.org/10.30525/2661-5150/2023-1-9>.

Ціновий контроль в умовах формування монопольної рівноваги

Монополізація ринкових структур породжує негативні явища в економіці, зокрема зростання цін та неефективне використання ресурсів.

Зрозуміло, що за визначеного попиту в умовах формування монопольної рівноваги, ціну та випуск продукції (послуги) визначатимуть граничні витрати (MC). За умов *фіксованої ціни* та обсягів випуску, середні витрати (AC) дають змогу виробнику оцінити своє становище з точки зору отримання прибутку. Якщо ситуація на ринку складається таким чином, що він має змогу продовжувати свою діяльність, то рівень середніх витрат не буде мати суттєвого впливу на обсяги виробництва. Було б помилково також стверджувати, що середні витрати суттєво впливатимуть на встановлення ціни. Що це саме так, видно коли у конкурентній боротьбі фірми «пережили» зниження постійних витрат (AFC), адаптувалися до змін і подовжують виробництво. Середні витрати, а точніше середні змінні витрати (AVC), впливають не стільки на встановлення ціни, скільки відповідають на запитання: «Буде фірма виробляти певну продукцію чи ні?»

Зважаючи, що зменшення середніх витрат не обов'язково буде супроводжуватися зменшенням граничних витрат (MC), а тому саме вони будуть визначати як обсяги виробленої продукції, так і її ціну. Важливо, що це справджується як для умов довготривалого, так і короткотермінового періодів.

Фіксовані ціни характеризують ринкові структури досконалої конкуренції, яку можна розглядати як окремий випадок конкуренції недосконалої. Проте *ціна стає об'єктом маніпуляції*, коли виробник прагне максимізувати перевищення доходу над витратами, а це можливо за ринкових структур недосконалої конкуренції. Фірма досягне поставленої мети, коли буде збільшувати обсяги виробництва до моменту, коли граничний приріст сукупного доходу (MR) в результаті продажу додаткової одиниці продукту стане рівним граничним витратам виробництва цієї одиниці (MC).

Прагнучи вирівняти граничний дохід і граничні витрати ($MR = MC$), виробник діє шляхом спроб і помилок. Із розширенням виробництва ціна продукції має тенденцію до зниження, що спонукає до аналогічного зниження середнього доходу, тому монополісту *вигідно скорочувати обсяги виробництва*, оскільки навіть за умов дармового розширення, його доходи скорочуються з кожною додатково виробленою одиницею продукції.

Можна розглянути дві моделі поведінки монополіста: 1) в умовах нееластичного попиту; 2) в умовах абсолютної еластичності. В умовах нееластичності кривої попиту: оптимально мінімізувати випуск продукції за максимально високої ціни. Монополіст буде *підвищувати ціну* продукції до моменту коли попит набуде ознак еластичності. Досягши стану абсолютної еластичності кривої попиту, випуск продукції зупиниться на рівні, коли граничні витрати стануть дорівнювати ціні продукту ($MR = MC = P$).

Абсолютна еластичність попиту в умовах монополізму зберігає свою властивість до моменту такого збільшення обсягів випуску, який дозволяє реалізувати продукцію (послугу) за максимально встановленою ціною. За таких умов крива попиту і крива граничного доходу набудуть звичного вигляду.

Використовуючи *ціновий контроль на монопольних ринках* держава ставить за мету змусити монополістів виробляти можливо більшу кількість продукції. Такої мети можливо досягти, коли ціну буде встановлено на пересіченні кривої попиту і кривої середніх витрат монополіста. Коли вона менша, то монополіст не зможе покрити свої витрати і згорне виробництво; навпаки, коли вона є трохи вищою, то монополіст буде виготовляти стільки продукції, скільки зможе продати за такою ціною. Отже, мінімально прийнятною ціною є така ціна, коли середні витрати виробництва будуть дорівнювати ціні попиту, саме за такої ціни випуск продукції монополіста буде максимальним.

Список використаних джерел:

1. Robinson, Joan. The Economics of Imperfect Competition. – London. Macmillan and Co., Limited, 1948.
2. Makowski, L., and J.M. Ostroy. Clarke-Groves mechanisms and perfect competition. June: Journal of Economic Theory Vickrey, 1987.
3. Samuelson, P.A. The monopolistic competition revolution. In Monopolistic competition theory: Studies in impact. Essays in Honor of Edward H. Chamberlin, New York: ed. R.E. Kuenne, Wiley 1967.